ΙΝΕ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2011

Μελέτες (Studies) / 15

Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας σε συνθήκες κρίσης στην Ελλάδα

ΡΑΝΙΑ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ Β. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΙ TAUN TOAY

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας σε συνθήκες κρίσης στην Ελλάδα

Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας σε συνθήκες κρίσης στην Ελλάδα

Ράνια Αντωνοπούλου
Δημήτρης Β. Παπαδημητρίου
Taun Toay

Δεκέμβριος 2011

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α
106 81, Αθήνα
Τηλ. +30 2103327779
Fax +30 2103327770
www.ineobservatory.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Επιμέλεια εξωφύλλου: Βάσω Αβραμοπούλου

Γλωσσική επιμέλεια – Διορθώσεις: Στρατής Μπουρνάζος

Φωτογραφία εξωφύλλου: www.shutterstock.com

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Γιάννης Παπαδημητρόπουλος

Εκτύπωση – Παραγωγή: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ
ISBN: 978-960-9571-25-8

Η παρούσα έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013.

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Το Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ αποτελεί έναν χώρο έρευνας και δράσης που απευθύνεται στους εργαζομένους, στην ακαδημαϊκή κοινότητα, στους φορείς χάραξης πολιτικής και στο σύνολο των πολιτών. Στόχος του είναι να προσφέρει επιστημονικά τεκμηριωμένες αναλύσεις για μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων που βρίσκονται στο επίκεντρο της τρέχουσας συγκυρίας και που έχουν άμεση σχέση με τα συμφέροντα του κόσμου της εργασίας. Το Παρατηρητήριο είναι σημείο συνάντησης και δημιουργικού διαλόγου πληθώρας ερευνητών, με απώτερο στόχο την ανάδειξη διαστάσεων των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων που έχουν ιδιαίτερη αξία για την οπτική των εργαζομένων και των συνδικάτων. Παράλληλα, η ερευνητική του δραστηριότητα εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια καταγραφής πολιτικών που δύνανται να συνεισφέρουν με ουσιαστικό τρόπο στην επίλυση των σημαντικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει στην τρέχουσα περίοδο ο κόσμος της εργασίας.

Η δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς τομείς: α) στην οικονομία και την ανάπτυξη, β) στο κοινωνικό κράτος και το μέλλον της εργασίας και γ) στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού σε περιβάλλον δημοκρατίας και ισότητας. Ο πρώτος τομέας αφορά τα αίτια και τις επιπτώσεις της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, τις σύγχρονες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει ο δημόσιος τομέας και η δημοσιονομική πολιτική στην Ελλάδα, καθώς και τις αλλαγές που είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν στο αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας. Ο δεύτερος τομέας αναφέρεται στην ασκούμενη κοινωνική πολιτική, στα ζητήματα της φτώχειας και των ανισοτήτων, στις εργασιακές σχέσεις και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών εργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην ανάλυση της τρέχουσας συγκυρίας και στην αποδόμηση που επιχειρείται σε μια σειρά δικαιω-

μάτων και κατακτήσεων των εργαζομένων. Τέλος, ο τρίτος τομέας επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση και την κατάρτιση των εργαζομένων, τις ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις της ανεργίας, τον κοινωνικό αποκλεισμό και το ρατσισμό που βιώνει σημαντική μερίδα των εργαζομένων και των ανέργων στη χώρα.

Είναι προφανές ότι οι τρεις προαναφερθέντες τομείς έχουν επικαλύψεις μεταξύ τους. Μέσα από τα κείμενά του το Παρατηρητήριο επιδιώκει να αναδείξει αυτές τις επικαλύψεις και να φέρει στην επιφάνεια τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από την πολύπλευρη ανάλυση των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων. Στο πλαίσιο της προσπάθειας που επιχειρείται, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η κατάθεση παρατηρήσεων, προτάσεων αλλά και εναλλακτικών προσεγγίσεων από όσους και όσες επιθυμούν να συνεισφέρουν στην ερευνητική δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου.

Γιάννης Παναγόπουλος
Πρόεδρος ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Περιεχόμενα

1	**Εισαγωγή**	**9**
2	**Η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα**	**19**
3	**Τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα**	**29**
3.1	Υιοθέτηση του ευρώ και τάσεις πριν από την κρίση: 2000-2007	30
3.2	Προσαρμογή στην κρίση και κοινωνική προστασία	38
4	**Η ανάγκη του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής»**	**47**
4.1	Η πολιτική του Minsky για τον «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής»: Θεωρητική θεμελίωση	48
4.2	Άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας: Η διεθνής εμπειρία	52
4.2.1	*Σουηδία*	52
4.2.2	*Γαλλία*	53
4.2.3	*Νότια Κορέα*	53
4.2.4	*Νότια Αφρική*	54
4.3	Στάδια ανάπτυξης και παρακολούθησης των προγραμμάτων του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής»	55
5	**Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας στην Ελλάδα: Ευκαιρίες και προκλήσεις**	**61**
5.1	Παρακολούθηση και αξιολόγηση: Το αναλυτικό πλαίσιο	63
5.2	Εκροές	67
5.3	Αποτελέσματα	67
5.4	Παρακολούθηση εκροών και αποτελεσμάτων	69
6	**Συλλογή δεδομένων και ανάλυση της αποτίμησης των επιπτώσεων των προγραμμάτων άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας**	**71**

6.1 Σύστημα διαχείρισης πληροφοριών 72
6.2 Εργαλεία έρευνας αιτούντων 73
6.3 Έρευνα αναφοράς 74
6.4 Διαχρονική έρευνα νοικοκυριών 75
6.5 Εφαρμογή της έρευνας αναφοράς 75

7 Τελικές παρατηρήσεις 79

Βιβλιογραφία 85

Παράρτημα I: Ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα ανά ηλικία και επίπεδο εκπαίδευσης 91

Παράρτημα II: Διαφορές στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των περιφερειών στην Ελλάδα 95

Παράρτημα III: Το υπάρχον και το προτεινόμενο δίχτυ ασφαλείας 103

Παράρτημα IV: Αξιολόγηση υφιστάμενων προγραμμάτων 123

Παράρτημα V: Πρόσφατες αλλαγές στην εργατική νομοθεσία 131

Παράρτημα VI: Διεθνής εμπειρία από την άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας 135

Παράρτημα VII: Διοικητική και λειτουργική δομή 139

Παράρτημα VIII: Ανάλυση επιπτώσεων και μέθοδοι αξιολόγησης 141

Παράρτημα IX: Απαιτούμενα δεδομένα για την αξιολόγηση 147

1. Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη συντάχθηκε την περίοδο που στην Ελλάδα συντελείται μια οικονομική καταστροφή. Η μελέτη ανιχνεύει τις οικονομικές τάσεις που προηγήθηκαν, καθώς και αυτές που συνοδεύουν την κρίση, με ιδιαίτερη έμφαση στις πρόσφατες τάσεις στην αγορά εργασίας και τα ρήγματα που δημιουργούνται στο κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας. Η Ελλάδα, στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει την κρίση, επεκτείνει τώρα, μεταξύ άλλων, τα προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας.

Αντλώντας ιδέες και γνώση από την εκτεταμένη εμπειρία του Levy Economics Institute σε τέτοιου είδους προγράμματα, η παρούσα μελέτη εξετάζει το θεωρητικό υπόβαθρο και τις πρακτικές επιπτώσεις του σχεδιασμού και της παρακολούθησης των προγραμμάτων άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας. Μολονότι μεγάλο μέρος της μελέτης εστιάζεται στον προσδιορισμό των ειδικών αναγκών της Ελλάδας, ταυτόχρονα αναδεικνύει ευρύτερα ζητήματα σχετικά με την άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας, τα οποία θα μπορούσαν να εφαρμοστούν γενικότερα σε χώρες που εξετάζουν τη στοχευμένη δημιουργία θέσεων εργασίας ως μέσο άμβλυνσης των κοινωνικών εντάσεων σε περιόδους κρίσης.

Η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ έγινε εν μέρει εφικτή χάρη στους

Θέλουμε να εκφράσουμε τις θερμότερες ευχαριστίες μας προς το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ για το ενδιαφέρον που έδειξε σχετικά με τη μελέτη αυτή, καθώς και για την οικονομική στήριξή του, σε μια περίοδο τόσο δύσκολη για την Ελλάδα. Ειδικότερα, θέλουμε να ευχαριστήσουμε τα μέλη του Παρατηρητηρίου Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, και κυρίως τον καθηγητή Γιώργο Αργείτη, τον Βασίλη Παπαδόγαμβρο και τον Γιάννη Δαφέρμο, για το τεκμηριωτικό υλικό και τη βοήθεια που μας προσέφεραν. Τέλος, ευχαριστούμε ιδιαίτερα τους βοηθούς μας στην έρευνα, Στέργιο Μεντεσίδη και Ανδρέα Δαμάσκο, τόσο για το ενδιαφέρον τους όσο και για την αποτελεσματική τους συνδρομή στην υλοποίηση αυτού του έργου.

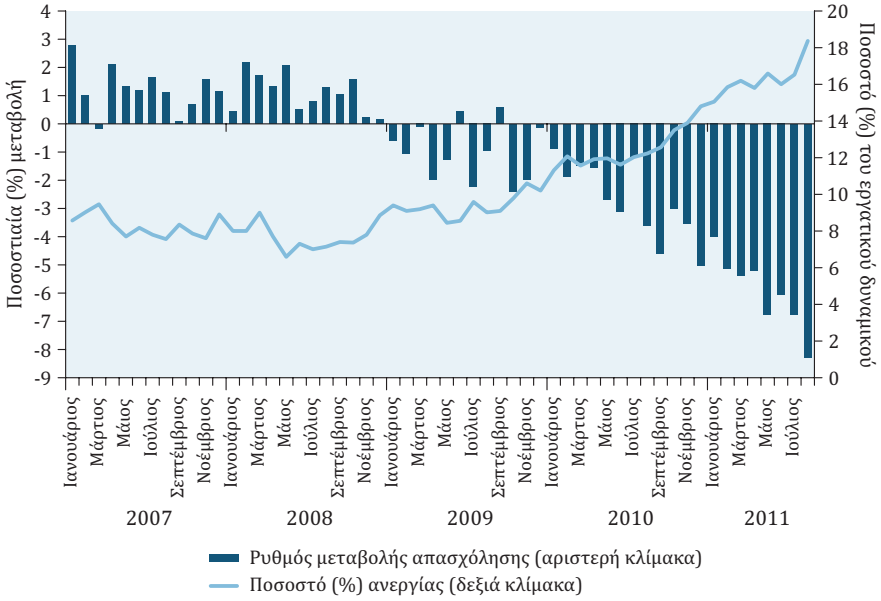
υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης που γνώρισε η χώρα και στη θεωρούμενη συμμόρφωσή της με τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Ρόλο-κλειδί γι' αυτούς τους ρυθμούς μεγέθυνσης έπαιξαν οι δαπάνες του δημόσιου τομέα και τα επίπεδα απασχόλησης που τις συνόδευαν. Ενώ πολλοί έχουν επικεντρωθεί στα στατιστικά στοιχεία που αλλοίωσε η Ελλάδα για να μπορέσει να ενταχθεί στην ευρωζώνη, η πραγματικότητα είναι ότι το κράτος αποτέλεσε τη μεγάλη κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης. Σε περίπτωση που δεν υπήρχε αυτή η κινητήρια δύναμη, πρέπει να αναρωτηθούμε σοβαρά για την ικανότητα του ιδιωτικού τομέα να καλύψει ένα τέτοιο κενό.

Παρά την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ και τα προφανή συνολικά οφέλη που προέκυψαν απ' αυτήν, η πρόοδος στην ελληνική οικονομία απέκρυψε μια σειρά μεγάλες μακροοικονομικές ανισορροπίες, οι οποίες κορυφώθηκαν προς το τέλος της δεκαετίας του 2000 και αποτελούν τον πυρήνα της τρέχουσας κρίσης. Εκτός από αυτές τις μακροοικονομικές ανισορροπίες, υπήρχαν βαθιά διαρθρωτικά προβλήματα, όπως το ύψος της ανεργίας των γυναικών και των νέων, καθώς και οι δυσκολίες εισόδου των δύο παραπάνω ομάδων στην αγορά εργασίας.

Πρόσφατα, και μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, η Ελλάδα μετατράπηκε από πρωταγωνιστή της ανάπτυξης σε μια χώρα-παρία της ευρωζώνης, με διογκωμένες δημόσιες δαπάνες. Αυτή η απότομη μεταβολή της εικόνας της χώρας στην αντίληψη της κοινής γνώμης άνοιξε την πόρτα για τα «σχέδια διάσωσης» του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, αρχικά με ένα «πρόγραμμα διάσωσης» της τάξεως των 110 δισεκατομμυρίων ευρώ το 2010, και με ένα δεύτερο υπό εξέλιξη. Το πακέτο χρηματοδότησης της Ελλάδας συνοδευόταν από μια σειρά μέτρα λιτότητας. Τα σημαντικότερα από αυτά τα «διορθωτικά μέτρα» είναι η περικοπή των δημοσίων δαπανών, οι αυξήσεις των φόρων και η εντατικοποίηση των φοροεισπρακτικών προσπαθειών, η ενθάρρυνση της ιδιωτικής αποταμίευσης και οι ιδιωτικοποιήσεις των δημόσιων επιχειρήσεων.

Για μια χώρα με υψηλά επίπεδα απασχόλησης στον δημόσιο τομέα και έναν διαρκώς διευρυνόμενο –μέχρι πρόσφατα– δημόσιο τομέα, όσον αφορά τις κοινωνικές παροχές, την υγεία και την εκπαίδευση, τα μέτρα λιτότητας συνάντησαν ένα ισχυρό αλλά αναμενόμενο κύμα αντιδράσεων. Ωστόσο, μόνο τώρα αρχίζουμε να διαπιστώνουμε τις πραγματικές οικονομικές επιπτώσεις των σαρωτικών μειώσεων των δαπανών, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε μαζικές περικοπές θέσεων

Διάγραμμα 1: Ποσοστό (%) απασχόλησης και ποσοστό (%) ανεργίας, Ελλάδα, Ιανουάριος 2007-Αύγουστος 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

εργασίας σε τομείς του δημοσίου, όπως η εκπαίδευση, η υγεία και οι υπηρεσίες που σχετίζονται με την κοινωνική μέριμνα. Επιπλέον, το λιανικό εμπόριο και γενικότερα τομείς της αγοράς που βασίζονται στην κατανάλωση υφίστανται το διπλό βάρος της ραγδαίας πτώσης της ζήτησης στην παγκόσμια οικονομία και της εγχώριας ύφεσης.

Η μαζική απώλεια θέσεων εργασίας αποτελεί, μέχρι στιγμής, μονάχα την πρώτη φάση μιας παρατεταμένης ύφεσης για την ελληνική οικονομία (βλ. Διάγραμμα 1). Τα μέτρα λιτότητας της τρόικας (ΔΝΤ-ΕΕ-ΕΚΤ) δημιουργούν ρήγματα στο κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας, καθώς περιορίζονται σημαντικά οι κρατικές δαπάνες. Η εμπειρία άλλων χωρών έχει δείξει περίτρανα ότι, σε ένα τέτοιο περιβάλλον, οι ομάδες χαμηλού εισοδήματος πλήττονται δυσανάλογα.

Ενόψει των ιδιωτικοποιήσεων, της συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα και ενός δύσκαμπτου ιδιωτικού τομέα που δεν μπορεί απορροφήσει τους άνεργους καθώς και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, χρειάζεται να διευρυνθεί το φάσμα παρέμβασης της δημόσιας πολιτικής. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η αυξανόμενη ευπάθεια των νοικοκυριών, οι μηχανισμοί χρηματοδότησης

πρέπει να στοχεύουν στην άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας για εκείνους που πλήττονται περισσότερο από την κρίση. Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει την αποτελεσματικότητα της άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας όσον αφορά την άμβλυνση της φτώχειας και της ανισότητας κατά τη διάρκεια μιας φάσης οικονομικής ύφεσης.

Ακόμα και σε περιόδους ευημερίας, ένα πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορεί να πετύχει τρεις στόχους: α) να απορροφήσει το πρόθυμο και ικανό για εργασία εργατικό δυναμικό, β) να παράσχει την αναγκαία εισοδηματική στήριξη στις πλέον ευάλωτες ομάδες και γ) να τονώσει την πραγματική ζήτηση μέσω της ανατροφοδότησης της αγοράς που θα δημιουργήσει.

Μεταξύ αυτών που έχουν περιθωριοποιηθεί, θα συναντήσουμε ορισμένες ομάδες των οποίων η οικονομική δοκιμασία ανάγεται, σε μεγάλο βαθμό, στην έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης. Είναι άτομα έτοιμα, πρόθυμα και ικανά να εργαστούν, που απλώς δεν μπορούν να βρουν δουλειά. Έχει αναπτυχθεί διεθνώς μια ουσιαστική και έντονη συζήτηση για τους λόγους αυτής της κατάστασης. Στην πραγματικότητα, οι λόγοι είναι πολυδιάστατοι: μεταξύ άλλων, ανάγονται στις ιδιαιτερότητες των προτύπων ανάπτυξης στους διάφορους τομείς της οικονομίας, στις διπλές δομές της αγοράς εργασίας, στη χαμηλή επένδυση σε θέσεις απασχόλησης, στις δυσκολίες ένταξης συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού στην αγορά εργασίας, στην εποχική ανεργία και την επισφαλή φύση της αυτοαπασχόλησης (Islam, 2006· Cornia, 2004· Milanovic, 2003).

Ειδικά σε περιόδους κρίσης και οικονομικής αστάθειας, ορισμένες ομάδες καταλήγουν να περιθωριοποιηθούν κοινωνικά, καθώς αποκλείονται δυσανάλογα από την έμμισθη απασχόληση, λόγω της ανεπαρκούς ζήτησης για εργασία. Οι περιφερειακές ανισότητες και οι έμφυλες προκαταλήψεις επιτείνουν τη δυσχερή κατάστασή τους. Όσον αφορά τέτοιες περιπτώσεις, τα Προγράμματα Εγγυημένης Απασχόλησης συνιστούν μια ισχυρή παρεμβατική πολιτική, τόσο κατά τη διάρκεια μιας φάσης οικονομικής επέκτασης όσο και μιας περιόδου ύφεσης.

Η αντίληψη ότι τα ελλείμματα δεν είναι κατ' ανάγκην επιζήμια και ότι τα χρέη δεν συνιστούν υποχρεωτικά αποτέλεσμα επιπόλαιων πολιτικών επιλογών βρίσκεται στην καρδιά της προώθησης των προγραμμάτων εγγυημένης απασχόλησης. Εάν η πλήρης απασχόληση αποτελεί βασικό οικονομικό στόχο, πρέπει να δεχτούμε ότι δεν γνωρίζουμε κανέναν αυτόματο εσωτερικό μηχανισμό που να δημιουργεί θέσεις εργασίας σε αριθμούς ανάλογους με τον αριθμό των ατόμων

που είναι πρόθυμα, ικανά και έτοιμα να εργαστούν. Εδώ ακριβώς στηρίζεται η ιδέα του κράτους ως «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», η οποία παρέχει τη θεωρητική βάση για τη δημιουργία προγραμμάτων άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας (Minsky, 1965, 1986).

Τα προγράμματα του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», βασισμένα στην παραδοχή ότι η ανεργία, οι ψυχολογικές της επιπτώσεις στους εργαζόμενους και η αναγκαστική οικονομική απραξία αποτελούν επανερχόμενα προβλήματα στις οικονομίες της αγοράς, τόσο στον Νότο όσο και στον Βορρά, αποτελούν μοναδικές αντικυκλικές κρατικές πρωτοβουλίες, προσφέροντας σταθερότητα τιμών και ανακούφιση από τη φτώχεια (Forstater, 1999). Ο όρος «εργοδότης της εσχάτης προσφυγής» επινοήθηκε από τον Hyman Minsky τη δεκαετία του 1960 (Papadimitriou, 1998· Wray, 1998). Κατά την αντίληψη του Minsky, το πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορούσε να επεκταθεί σε όποια κλίμακα απαιτούνταν για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης κατά τη διάρκεια μιας περιόδου ύφεσης. Στην πράξη όμως, οι περισσότερες χώρες προχώρησαν σε πολύ πιο περιορισμένες και/ή επικεντρωμένες προσεγγίσεις, με τη μορφή προγραμμάτων εγγυημένης απασχόλησης.

Πολλά επιχειρήματα οικονομικής φύσεως μπορούν να προβληθούν υπέρ της ιδέας του κράτους ως «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», καθώς η ανεργία ενδέχεται να οδηγήσει σε σημαντική πτώση του δυνητικού προϊόντος μιας οικονομίας, σε απώλεια δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού και μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας, καθώς και στην αποδοχή ενός καθεστώτος δυσμενών εργασιακών συνθηκών. Επιπρόσθετα επιχειρήματα μπορούν να προβληθούν αν εξετάσουμε το ζήτημα από την άποψη της κοινωνικής συνοχής ή από τη σκοπιά της συνεισφοράς στην αύξηση της εγγενούς αξίας της εργασίας. Για όλους αυτούς τους λόγους, ο προσδιορισμός εκείνων που θα συμμετάσχουν στο πρόγραμμα έχει ζωτική σημασία. Κλειδί για την επιτυχία τέτοιων προγραμμάτων είναι τόσο τα κριτήρια με τα οποία καθορίζεται ποιοι επιδιώκεται να ενταχθούν στο πρόγραμμα όσο και ο σχεδιασμός του έργου.

Η παρούσα μελέτη εξετάζει, σε πρώτο στάδιο, την ευρύτερη οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα και διερευνά τα δημογραφικά στοιχεία της αγοράς εργασίας στη χώρα, με έμφαση στον εντοπισμό των κατάλληλων ομάδων, οι οποίες θα συμμετάσχουν σε ένα στοχευμένο πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας. Διερευνάται επίσης το υπάρχον κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας, με έμφαση

τόσο στον εντοπισμό των κενών του όσο και στις δυνατότητες χρηματοδότησης για τη δημιουργία ενός προγράμματος εγγυημένης απασχόλησης. Μια πρώτη ανάλυση υποδεικνύει ότι οι νέοι και οι γυναίκες μπορούν να αποτελέσουν τις δημογραφικές ομάδες στις οποίες θα στόχευε καταρχάς μια τέτοια παρέμβαση.

Στις απολύσεις που έγιναν το τελευταίο διάστημα, παρατηρούνται σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, τόσο όσον αφορά τα ποσοστά όσο και τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά τους. Η πρώτη φάση της συρρίκνωσης της αγοράς σημαδεύτηκε από την πτώση στους ανδροκρατούμενους τομείς της οικονομίας, όπως ο κατασκευαστικός, η αγορά κατοικίας και η μεταποίηση. Πιο πρόσφατα, παρατηρήθηκε ραγδαία συρρίκνωση στο λιανικό εμπόριο, την εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη – όλοι τους τομείς της οικονομίας όπου κυριαρχεί το γυναικείο φύλο. Ίσως ακόμα πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι, έπειτα από χρόνια απορρόφησης των νέων γυναικών στην αγορά εργασίας, η οποία σε ένα βαθμό οφειλόταν στις συντονισμένες κυβερνητικές προσπάθειες, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών μεταξύ 20 και 24 ετών έχει πέσει κάτω από το 50%.

Εκτός από τις γυναίκες, εξίσου επιτακτική είναι η ανάγκη για εστιασμένη πολιτική παρέμβαση στον χώρο της απασχόλησης όσον αφορά τους νέους. Παρά τις προσπάθειες με στόχο την ενσωμάτωση των νέων στην αγορά εργασίας, το ποσοστό ανεργίας των νέων στην Ελλάδα το 2008 ήταν 7% πάνω από τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ, ενώ η μακροχρόνια ανεργία ήταν διπλάσια από το ποσοστό των χωρών του ΟΟΣΑ. Επιπλέον, η συμμετοχή του εργατικού δυναμικού των νέων στην αγορά εργασίας ήταν 20% κάτω από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ. Η ήδη προβληματική αυτή σύνδεση των νέων με την αγορά εργασίας επιδεινώνεται ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι οι περισσότεροι απασχολούνται σε χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας (με τα δύο τρίτα της μέσης αμοιβής ή και λιγότερο) και υπερεκπροσωπούνται στην προσωρινή απασχόληση (OECD, 2011· ΕΛΣΤΑΤ, 2011α).

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα εισήγαγε μια σειρά μεταρρυθμιστικά μέτρα με στόχο την απασχόληση των γυναικών και των νέων (κυρίως μέσω της επιδότησης της αμοιβής), οι περισσότερες παρεμβάσεις μετά την εμφάνιση της κρίσης έχουν επικεντρωθεί στη διαφύλαξη των θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα (ιδιαίτερα σε ανδροκρατούμενους τομείς, όπως ο κατασκευαστικός).

Στη βάση πολλών από τις παρεμβατικές πολιτικές απασχόλησης στην Ελλά-

δα θα συναντήσουμε την άποψη ότι ο ιδιωτικός τομέας είναι σε θέση να απορροφήσει την απασχόληση. Ωστόσο, τα σοβαρά εμπόδια στην είσοδο ξένων κεφαλαίων, τα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα, οι επαχθείς ρυθμίσεις και τα γραφειοκρατικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι νέες επιχειρήσεις (IMF, 2011· EC, 2011) καθιστούν, σύμφωνα με τη δική μας ανάλυση, αυτή την άποψη υπερβολικά αισιόδοξη.

Η δημιουργία άμεσης απασχόλησης αποτελεί προτιμότερη πολιτική απάντηση σε σχέση με μια τέτοια τυφλή πίστη στον ιδιωτικό τομέα, αλλά και σε σχέση με διάφορες άλλες πολιτικές που αποσκοπούν στη βελτίωση της κατάστασης των ανέργων στην Ελλάδα. Ανάμεσα στις πλέον κοινές εναλλακτικές επιλογές είναι η μείωση της εργασιακής εβδομάδας, η οποία επιχειρεί να προσφέρει απασχόληση σε περισσότερα άτομα, και τα προγράμματα επιδότησης της απασχόλησης.

Η μείωση της εργασιακής εβδομάδας απέτυχε παντελώς να δημιουργήσει απασχόληση στην Ευρώπη (Papadimitriou, 1998, 2008). Η επιλογή της επιδότησης της απασχόλησης έχει δοκιμαστεί και προταθεί στην Ελλάδα με διάφορες μορφές. Οι επιδοτήσεις για την απασχόληση γυναικών και νέων θα μπορούσαν να βοηθήσουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη συμμετοχή των δύο παραπάνω ομάδων στην αγορά εργασίας, αλλά έχουν την τάση να προξενούν στρεβλώσεις στους μηχανισμούς της αγοράς.

Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι σε περιόδους βαθιάς κρίσης λίγα σχέδια εκτός από τη δημιουργία άμεσης απασχόλησης έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν τα πραγματικά ποσοστά της απασχόλησης. Αν συνυπολογίσουμε μάλιστα και το πλήθος πρόσφατων αλλαγών στην εργατική νομοθεσία που περιορίζουν τα βασικά δικαιώματα των εργαζόμενων προς όφελος των ευέλικτων αγορών εργασίας, αντιλαμβανόμαστε ότι η παραδοσιακή προστασία προς τον κόσμο της εργασίας έχει αρχίσει να καταρρέει. Καθώς όλα αυτά συνδυάζονται με την ταχεία συρρίκνωση του δημόσιου τομέα, η ανάγκη για παροχές από το κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας έχει αυξηθεί, την ίδια ακριβώς στιγμή που η κάλυψη μειώνεται δραστικά.

Ένα διάτρητο κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας καθιστά ιδιαίτερα επιτακτική την ανάγκη του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», ειδικά εάν ένα τέτοιο πρόγραμμα περιλαμβάνει δραστηριότητες που σχετίζονται με τη φροντίδα και το μεγάλωμα των παιδιών, τον καθαρισμό του περιβάλλοντος και την πυροπροστασία. Η εμπειρία δείχνει ότι μερικές από αυτές τις θέσεις απασχόλησης προσελκύουν

κυρίως γυναίκες και νέους, ενώ προσφέρουν υψηλότερους οικονομικούς πολλαπλασιαστές από τα παραδοσιακά προγράμματα δημόσιας απασχόλησης, που είναι προσανατολισμένα στις υποδομές ή σε μεγάλης κλίμακας περιβαλλοντικά έργα (Antonopoulos et al., 2010).

Για να προστατεύσει τα άτομα και το σύνολο της οικονομίας από τις επιπτώσεις της ανεργίας, το Υπουργείο Εργασίας στην Ελλάδα έχει παρουσιάσει το Πρόγραμμα Κοινωφελούς Εργασίας, με αρχικό στόχο την παροχή ευκαιριών απασχόλησης σε 55.000 άνεργους που ανήκουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες του πληθυσμού, με άμεσες διαδικασίες υλοποίησης. Οι συμμετέχοντες θα δικαιούνται έως και πέντε μήνες εργασία ανά έτος, με ελάχιστη αμοιβή τα 25 ευρώ ανά ημέρα, σε προγράμματα απασχόλησης που θα αποφέρουν δημόσια οφέλη για τις κοινότητές τους.

Πιθανά παραδείγματα τέτοιων προγραμμάτων, που προάγουν το δημόσιο καλό και την ευημερία της κοινότητας, περιλαμβάνουν: εργασίες καθαρισμού ή αποκατάστασης του περιβάλλοντος· υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και υγειονομικές υπηρεσίες· δράσεις για την αντιμετώπιση της φτώχειας και την κοινωνική ένταξη. Τα προγράμματα πρόκειται να υλοποιηθούν από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, που χαρακτηρίζονται φορείς υλοποίησης μόνο εφόσον πληρούν μια σειρά κριτηρίων. Πιο πρόσφατα, ανακοινώθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών ένα δεύτερο, παρόμοιο πρόγραμμα, για την κάλυψη περίπου 120.000 θέσεων τους επόμενους μήνες, με τους πόρους να μεταφέρονται απευθείας στους τοπικούς δήμους, που αναλαμβάνουν τον ρόλο τον οποίο κατέχουν οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις στο προηγούμενο πρόγραμμα.

Συνολικά, η παρούσα μελέτη έχει στόχο να βοηθήσει όσους χαράσσουν την πολιτική και σχεδιάζουν τις ειδικότερες δράσεις να κατευθύνουν τους πόρους του προγράμματος προς: α) τις περιοχές, τα νοικοκυριά και τα άτομα που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη, β) τις κατάλληλες μεθοδολογίες συλλογής δεδομένων που θα διευκολύνουν την ακριβή και πρόσφορη παρακολούθηση του προγράμματος, καθώς και την αξιολόγησή του. Για τον σκοπό αυτό, η μελέτη αποτελεί ένα πλαίσιο για τη λήψη αποφάσεων, υπογραμμίζοντας τη σημασία της μέτρησης των εκροών (επίτευξη των βασικών στόχων), των συνεπειών (επιπλέον αποτελέσματα πέραν των άμεσων στόχων) και των δεδομένων, που είναι απαραίτητα για την επιστημονική αξιολόγηση αυτών των τελικών προϊόντων.

Η μέτρηση της προόδου ως προς την επίτευξη των στόχων του προγράμμα-

τος εξαρτάται από τον ορισμό των δεικτών επιτυχίας. Οι δείκτες αυτοί μπορούν να καθοριστούν με βάση τα στοιχεία που συλλέγονται απευθείας από τη διαχείριση του προγράμματος μέσω του συστήματος διαχείρισης πληροφοριών, με βάση στατιστικά στοιχεία για το σύνολο της χώρας ή συγκεκριμένες περιοχές που συλλέγονται σε μόνιμη βάση από κρατικές υπηρεσίες, καθώς και με βάση έρευνες που διεξάγουν άμεσα προσωπικό ή φορείς στους οποίους ανατέθηκαν ειδικά οι έρευνες αυτές.

Δεδομένου ότι οι αξιολογητές μπορούν να χρησιμοποιούν δεδομένα που έχουν συλλεχθεί από τη διαχείριση του προγράμματος, η διαδικασία αξιολόγησης πρέπει να είναι ανεξάρτητη από τη διαχείριση, καθώς και από εκείνους που είναι υπεύθυνοι για τον σχεδιασμό και τη διαμόρφωσή του. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των αξιολογήσεων καταλαμβάνουν το κύριο μέρος της επόμενης φάσης του έργου αυτού. Για τον καθορισμό των δεικτών αξιολόγησης του προγράμματος, πρέπει να διασφαλιστεί ότι υπάρχει ήδη ένα μέσο επαλήθευσης (δηλαδή η πηγή των απαιτούμενων πληροφοριών) ή ότι έχει ληφθεί μέριμνα για τη συγκέντρωση των σχετικών στοιχείων. Τα δεδομένα πρέπει να συλλέγονται στη βάση απλών ερωτηματολογίων. Πρέπει να ληφθεί μέριμνα να μην «υπερσχεδιαστεί» η έρευνα και να μη συγκεντρωθούν στοιχεία τα οποία δεν θα αξιοποιηθούν.

Η παραδοχή ότι υπάρχει ένα στοιχείο «μάθησης μέσα από την πρακτική» για οποιοδήποτε έργο αυτού του είδους υπογραμμίζει την ανάγκη για σοβαρές επενδύσεις στην Παρακολούθηση και την Αξιολόγηση (Π&Α). Η επένδυση αυτή πρέπει επίσης να επεκταθεί, ώστε να συμπεριλάβει τα εργαλεία για τη συλλογή δεδομένων που ενισχύουν την εν λόγω ανάλυση. Ένα από τα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν όσον αφορά τη δημιουργία ειδικών εργαλείων είναι ο αναγκαίος συγκερασμός ανάμεσα στην ταχύτητα, που απαιτεί ένα πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας προκειμένου να αποδώσει καρπούς, και στη σημασία της δημιουργίας μιας καλά οργανωμένης δομής για Π&Α και συλλογή δεδομένων. Ωστόσο, σε αντίθεση με τα προγράμματα STAGE, οι τρέχουσες προσπάθειες είναι λιγότερο ευάλωτες στην ευνοιοκρατία που μάστιζε τα STAGE, καθώς τα κριτήρια επιλογής είναι σαφή και διαφανή, όσον αφορά την κατάταξη όλων των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα. Επιπλέον, η υλοποίηση προγραμμάτων που επικεντρώνονται στην πραγματοποίηση συγκεκριμένων έργων προσφέρει οφέλη στις κοινότητες πολύ πέραν της ένταξης των ατόμων μέσω της απασχόλησης, η οποία χαρακτήριζε τα παλαιότερα προγράμματα. Με τα κατάλ-

ληλα κριτήρια επιλογής και την απαιτούμενη μέριμνα στον σχεδιασμό των μέσων παρακολούθησης, το πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορεί να διαμορφωθεί ώστε να αντανακλά τις επιθυμητές εκροές και αποτελέσματα.

Η μελέτη ακολουθεί την εξής δομή: Στην επόμενη ενότητα περιγράφεται η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα, τόσο πριν όσο και μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης, και αποτυπώνονται οι προοπτικές που διαμορφώνονται με την εφαρμογή των πολιτικών δημοσιονομικής λιτότητας. Στην Ενότητα 3 παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα, με ιδιαίτερη έμφαση στις διαχρονικές αδυναμίες της συγκεκριμένης αγοράς (κυρίως σε ό,τι αφορά τους νέους και τις γυναίκες). Επίσης, τονίζονται οι πολύ δυσμενείς προοπτικές που έχουν διαμορφωθεί στον τομέα της απασχόλησης μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης. Στην Ενότητα 4 περιγράφεται το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο βασίζεται η πρόταση του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» και αναφέρονται ορισμένα παραδείγματα χωρών στις οποίες έχει εφαρμοστεί η εν λόγω πρόταση. Επίσης, αναλύονται τα βασικά στάδια για την ανάπτυξη και την παρακολούθηση των προγραμμάτων του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής». Στην Ενότητα 5 περιγράφονται οι ευκαιρίες που δημιουργούνται για την Ελλάδα μέσα από την εφαρμογή προγραμμάτων άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας και επισημαίνονται τα σημεία-κλειδιά για την επιτυχία αυτών των προγραμμάτων. Στην Ενότητα 6 περιγράφονται τα δεδομένα και τα εργαλεία στα οποία βασίζεται η αξιολόγηση των συγκεκριμένων προγραμμάτων. Οι τελικές παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυσή μας αποτυπώνονται στην Ενότητα 7.

2. Η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα

Η Ελλάδα βρίσκεται στο μέσον μιας διαρθρωτικής προσαρμογής που προέκυψε από την πιο σοβαρή κρίση δημόσιου χρέους στη σύγχρονη ιστορία της χώρας. Το 2010 η πτώση του ΑΕΠ ήταν πάνω από 4,5% και, με δεδομένα τα εξαιρετικά περιορισμένα πολιτικά και δημοσιονομικά περιθώρια, οι εκτιμήσεις για το μέλλον είναι δυσοίωνες (ΕΛΣΤΑΤ, 2011β). Ορισμένες προβλέψεις για το ετήσιο ΑΕΠ το 2011 κάνουν λόγο για μείωση της τάξης του 6% (Ernst and Young, 2011). Αρνητικές κοινωνικές και οικονομικές τάσεις έχουν αρχίσει ήδη να διαφαίνονται, με τους δείκτες εγκληματικότητας και τους αριθμούς των φτωχών και των αστέγων να παρουσιάζουν ραγδαία αύξηση. Σε συνδυασμό με επικίνδυνες ιδεολογικές μετατοπίσεις, οι τάσεις αυτές απειλούν να σπείρουν τον όλεθρο, διαλύοντας την κοινωνική συνοχή και κλυδωνίζοντας τη χώρα.

Ενώ ο ρους της οικονομικής πολιτικής είναι προδιαγεγραμμένος για τα επόμενα χρόνια, με τα εξαιρετικά αυστηρά μέτρα λιτότητας που υπαγορεύονται από την τρόικα, οι επιπτώσεις στην ανεργία είναι ήδη ανησυχητικές. Από τον Ιούνιο του 2009 έως τα μέσα του 2011, οι άνεργοι αυξήθηκαν με τον εντυπωσιακό ρυθμό του 91,8%, ενώ το συνολικό ποσοστό ανεργίας ξεπερνά πλέον το 18,2% (ΕΛΣΤΑΤ, 2011δ). Οι περιφερειακές διακυμάνσεις του ποσοστού ανεργίας δημιουργούν μια ιδιαίτερα ζοφερή εικόνα: 18,1% στη Δυτική Μακεδονία, πάνω από 22% στη Στερεά Ελλάδα, 9,5% στο Νότιο Αιγαίο και 7,5% στο Βόρειο Αιγαίο.

Από τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία των πρόσφατων απολύσεων προκύπτουν επίσης σημαντικές διαφορές μεταξύ των ηλικιών και μεταξύ των δύο φύλων (Antonopoulos et al., 2011). Η πρώτη φάση της συρρίκνωσης της αγοράς σημαδεύτηκε από την πτώση στους ανδροκρατούμενους τομείς της οικονομίας, όπως ο κατασκευαστικός, η αγορά κατοικίας και η μεταποίηση. Πιο πρόσφατα, παρατηρήθηκε ραγδαία συρρίκνωση στο λιανικό εμπόριο, την εκπαίδευση και

την υγειονομική περίθαλψη – όλοι τους τομείς της οικονομίας όπου κυριαρχεί το γυναικείο φύλο. Η συνολική ανεργία των γυναικών ανήλθε τον Ιούλιο του 2011 σε 20,3%, έναντι 13,8% των ανδρών. Η ανεργία των νέων αποτελεί πολύ σοβαρό πρόβλημα (ΕΛΣΤΑΤ, 2011γ), καθώς το ποσοστό ανεργίας στους νέους ηλικίας μεταξύ 15 έως 19 ετών ξεπερνάει το 54%. Αν αναλύσουμε αυτό το ποσοστό ανά φύλο, εμφανίζεται μια σοβαρή διαφοροποίηση. Έτσι, στις γυναίκες μεταξύ 20 έως 24 ετών το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε τον Μάρτιο στο 48,4%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στους άνδρες ήταν 35,5% (Eurostat, 2011).

Η ανεργία και η συνακόλουθη απώλεια εισοδήματος δημιουργούν, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, ευπάθειες και κοινωνικά δεινά, με άμεσες επιπτώσεις στα άτομα, τα νοικοκυριά και τις κοινότητες. Επιπλέον, υπάρχουν επιπτώσεις εξαιτίας της συρρίκνωσης των δραστηριοτήτων σε όλο το φάσμα της οικονομίας, που προκαλείται από τη μείωση της κατανάλωσης. Η συρρίκνωση αυτή, με τη σειρά της, προκαλεί περαιτέρω απώλειες θέσεων εργασίας σε τομείς που παράγουν καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο, ο οποίος ασκεί ασφυκτικές καθοδικές πιέσεις στην οικονομία. Υπ' αυτές τις συνθήκες, είναι ευρέως αποδεκτό ότι δεν μπορεί να υπάρξει η οικονομική μεγέθυνση που είναι αναγκαία προκειμένου να απορροφηθεί το πλεόνασμα του εργατικού δυναμικού, το οποίο αριθμεί σήμερα περισσότερα από 820.000 άτομα. Επιπλέον, όπως μας δείχνει η διεθνής εμπειρία, ενώ άλλοι οικονομικοί δείκτες σημειώνουν ευκολότερα πρόοδο, η απασχόληση είτε ανακάμπτει πολύ αργά μετά από μια κρίση, με καθυστέρηση τουλάχιστον τριών ετών, ή δεν επανέρχεται ποτέ στα προ της κρίσης επίπεδα.

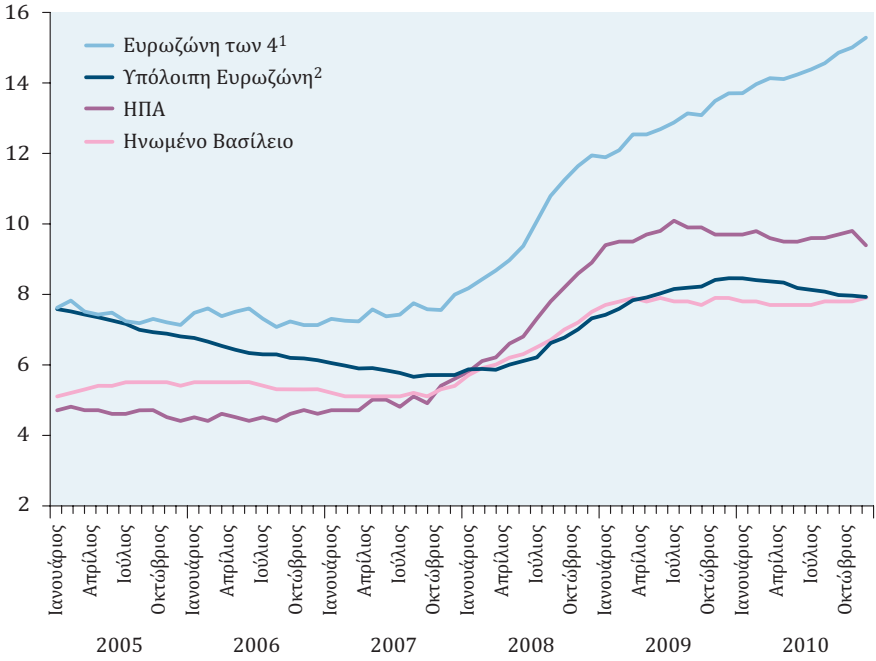
Η ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ βασίστηκε, σε έναν βαθμό, στην ισχυρή ανάπτυξη που γνώρισε η χώρα τα τελευταία χρόνια πριν από την περίοδο της νομισματικής ένωσης. Ακόμα και μετά την ένταξή της στο ευρώ, η Ελλάδα συνέχισε να εμφανίζει μεγαλύτερους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης από τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ (αν και τώρα γνωρίζουμε ότι τα νούμερα ήταν, σε κάποιο βαθμό, φουσκωμένα). Από το 2000 έως το 2007, η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ στην Ελλάδα, κατά μέσο όρο, έφτασε το εντυπωσιακό ποσοστό 4,2% (έναντι 1,9% στην ευρωζώνη ως σύνολο). Την ίδια χρονική περίοδο, η ανεργία μειώθηκε κατά 3%, φέρνοντας την Ελλάδα (με ποσοστό ανεργίας 8,3%) πιο κοντά στα ποσοστά ανεργίας (7,4%) που επικρατούσαν στην ευρωζώνη το 2007 (Eurostat, 2011). Η αναλογία του χρέους προς το ΑΕΠ μειώθηκε στην Ελλάδα από

το 103,2% το 2000 στο 94,8% το 2007, σηματοδοτώντας μια εμφανή πρόοδο, η οποία όμως ήταν αποτέλεσμα κυρίως της πιστωτικής έκρηξης και της ραγδαίας ανόδου του κατασκευαστικού τομέα, που τροφοδοτήθηκαν από την εύκολη πρόσβαση στον δανεισμό. Παρά τις συνολικά καλές επιδόσεις στους δείκτες αυτούς, η πρόοδος στην ελληνική οικονομία απέκρυψε μια σειρά βαθιές διαρθρωτικές ανεπάρκειες στην αγορά εργασίας, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στα υψηλά ποσοστά της γυναικείας ανεργίας, τη μικρή συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, τη χαμηλή απασχόληση των νέων, τα προβλήματα εισόδου των νέων στην αγορά εργασίας και τις μεγάλες μακροοικονομικές ανισορροπίες.

Τον Απρίλιο του 2009 οι προβλέψεις του ΔΝΤ για την Ελλάδα εξακολουθούσαν να κάνουν λόγο για μια σχετικά μικρή ύφεση, με μείωση του πραγματικού ΑΕΠ κατά 0,2% και κατά 0,6% για το 2010. Επιπλέον, το ΔΝΤ προέβλεπε ότι το τέταρτο τρίμηνο του 2010 θα προέκυπτε θετικός ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης της τάξης του 1,4% (IMF, 2009). Ωστόσο, μέσα σε λίγους μήνες, η Ελλάδα περιέπεσε, από την κατάσταση μιας χώρας η οποία «υπέφερε» εξαιτίας των διαρθρωτικών ανεπαρκειών που μαστίζουν τον ευρωπαϊκό Νότο, σε ένα καθεστώς παγκόσμιας κατακραυγής για κατάχρηση των δημοσίων πόρων, ανεπαρκή μακροοικονομική διαχείριση και οικονομική δυσπραγία που οφείλεται στην τεμπελιά των εργαζομένων και σε υπερβολική προσοδοθηρία. Αυτή η απότομη μεταβολή της εικόνας της χώρας στην αντίληψη της κοινής γνώμης άνοιξε την πόρτα για τα «σχέδια διάσωσης» του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, αρχικά με ένα «πρόγραμμα διάσωσης» 110 δισεκατομμυρίων ευρώ το 2010, και με ένα δεύτερο, της τάξης των 130 δισεκατομμυρίων ευρώ, υπό διαπραγμάτευση. Το πακέτο χρηματοδότησης συνόδευε μια σειρά μέτρων ευθυγραμμισμένων με τα γνωστά προγράμματα διαρθρωτικής προσαρμογής του ΔΝΤ. Τα σημαντικότερα από αυτά τα μέτρα είναι η περικοπή των δημοσίων δαπανών, η ενθάρρυνση της ιδιωτικής αποταμίευσης, η αύξηση των φόρων εισοδήματος, ιδιοκτησίας και προστιθέμενης αξίας, μαζί με πιο αυστηρές φοροεισπρακτικές στρατηγικές και η συλλήβδην ιδιωτικοποίηση των δημόσιων επιχειρήσεων.

Για μια χώρα όπως η Ελλάδα, με υψηλά επίπεδα απασχόλησης στον δημόσιο τομέα και έναν διαρκώς διευρυνόμενο –μέχρι πρόσφατα– δημόσιο τομέα, όσον αφορά τις κοινωνικές παροχές, την υγεία και την εκπαίδευση, τα μέτρα λιτότητας έχουν προκαλέσει μια αναμενόμενη αντίδραση. Ωστόσο, μόνο τώρα αρχίζουμε να

Διάγραμμα 2: Ποσοστό (%) ανεργίας, επιλεγμένες χώρες της ΕΕ και ΗΠΑ, Ιανουάριος 2006-Δεκέμβριος 2010

Πηγή: Eurostat, Haver Analytics και υπολογισμοί του ΔΝΤ (το διάγραμμα περιέχεται στο IMF, 2011)

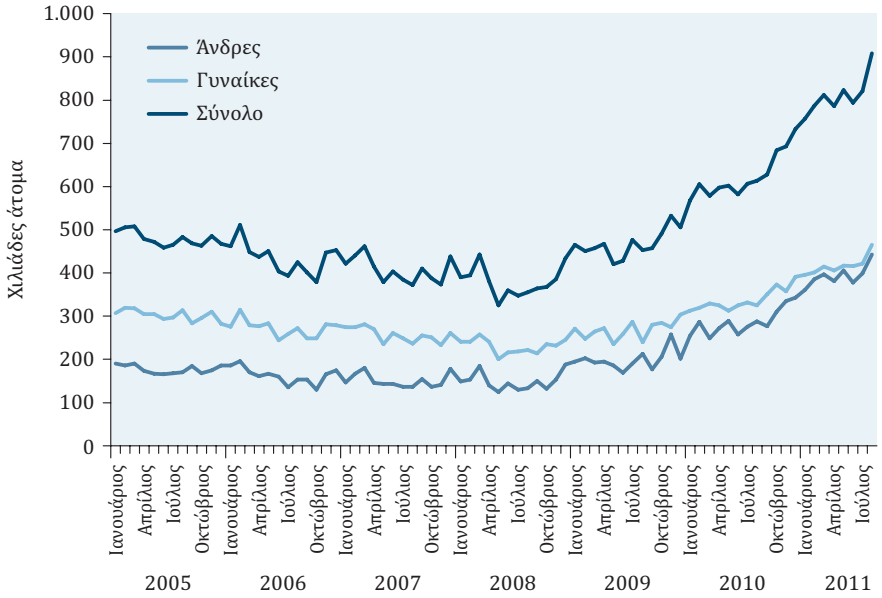
1. Ευρωζώνη των 4: Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία και Ισπανία.

2. Υπόλοιπη Ευρωζώνη: Δεν περιλαμβάνονται η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ισπανία.

διαπιστώνουμε τις πραγματικές οικονομικές επιπτώσεις που έχουν οι σαρωτικές περικοπές δαπανών. Αρχικά, ο κύριος όγκος των απολύσεων εμφανίστηκε στον κατασκευαστικό τομέα, την αγορά κατοικίας και τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, γεγονός που συνέβη, σε ένα βαθμό, επειδή οι τομείς αυτοί δέχθηκαν σημαντικά πλήγματα από την παγκόσμια ύφεση. Στο πλαίσιο των μέτρων λιτότητας, αρχίζουμε τώρα να βλέπουμε μαζικές περικοπές θέσεων εργασίας σε τομείς του δημοσίου όπως η εκπαίδευση, η υγεία και υπηρεσίες που σχετίζονται με την κοινωνική μέριμνα. Από την άλλη μεριά, το λιανικό εμπόριο και γενικότερα τομείς της αγοράς που βασίζονται στην κατανάλωση υφίστανται το διπλό βάρος της ραγδαίας πτώσης της ζήτησης στην παγκόσμια οικονομία και της εγχώριας ύφεσης.

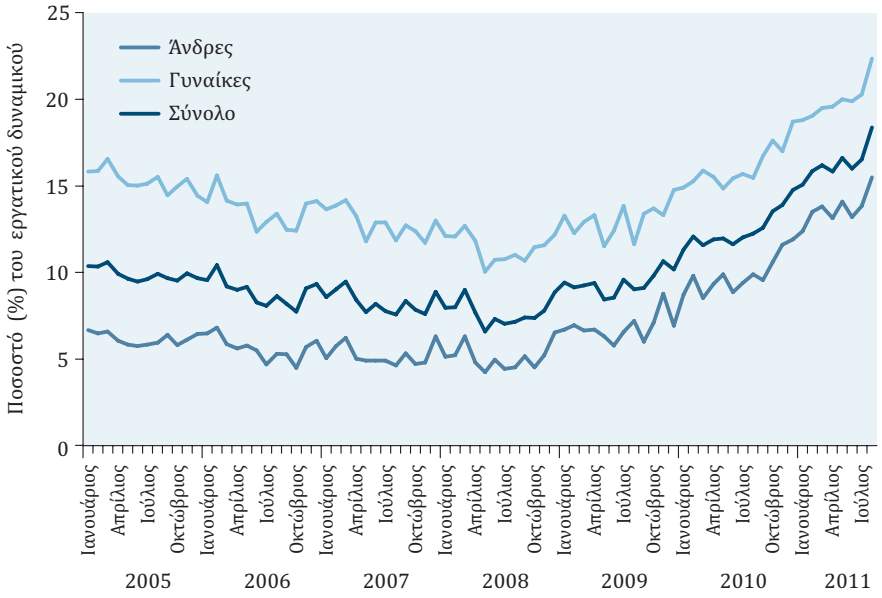
Σε μεγάλο μέρος του πλανήτη τα ποσοστά ανεργίας, που είχαν εκτιναχθεί στα ύψη, άρχισαν να σημειώνουν κάποια πτώση (βλ. Διάγραμμα 2), αλλά η κατάστα-

Διάγραμμα 3: Αριθμός ανέργων, Ελλάδα, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

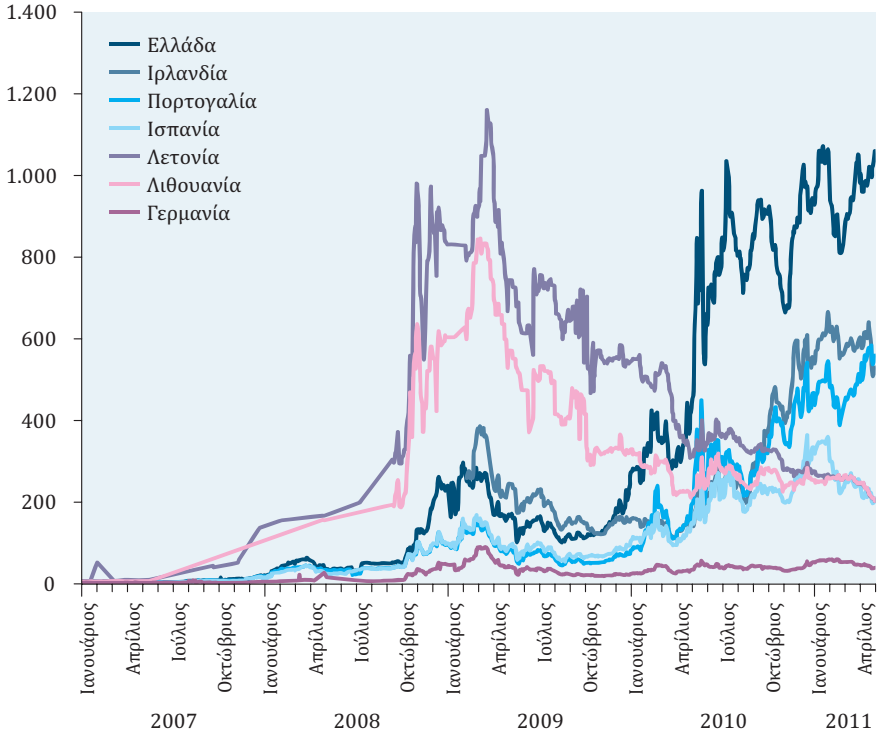
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4: Ποσοστό (%) ανεργίας, Ελλάδα, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 5: Περιθώρια πενταετών CDS, επιλεγμένες χώρες, Ιανουάριος 2007-Απρίλιος 2011

Πηγή: Bloomberg L.P. (το διάγραμμα περιέχεται στο IMF, 2011)

ση εξακολουθεί να επιδεινώνεται στην Ελλάδα και τις άλλες τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες που χαρακτηρίζονται υποτιμητικά «PIIGS» (Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ελλάδα, Ισπανία).

Καθώς το εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα αριθμεί λιγότερα από 5 εκατομμύρια άτομα, η συνεχής αύξηση του αριθμού των ανέργων είναι ανησυχητική. Τα Διαγράμματα 3 και 4 δείχνουν το επίπεδο και το ποσοστό της ανεργίας, αντίστοιχα. Σε μια χώρα με μόνο 9,3 εκατομμύρια κατοίκους άνω των δεκαπέντε ετών, όταν ο αριθμός των ανέργων ξεπερνά τους 820.000 ανθρώπους (ξεπερνά, δηλαδή, το 16,5% του εργατικού δυναμικού), η κατάσταση είναι δραματική (Διαγράμματα 3 και 4). Σαν να μην έφτανε αυτό, οι αγορές κεφαλαίου στοιχηματίζουν ότι τα χειρότερα δεν έχουν έρθει ακόμα για την Ελλάδα. Η μετάδοση της ελληνικής κρίσης στις άλλες τέσσερις χώρες της ευρωζώνης (Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ισπανία) είναι εμφανής στην αγορά των CDS (Διάγραμμα 5): μεγάλα ποσά έχουν

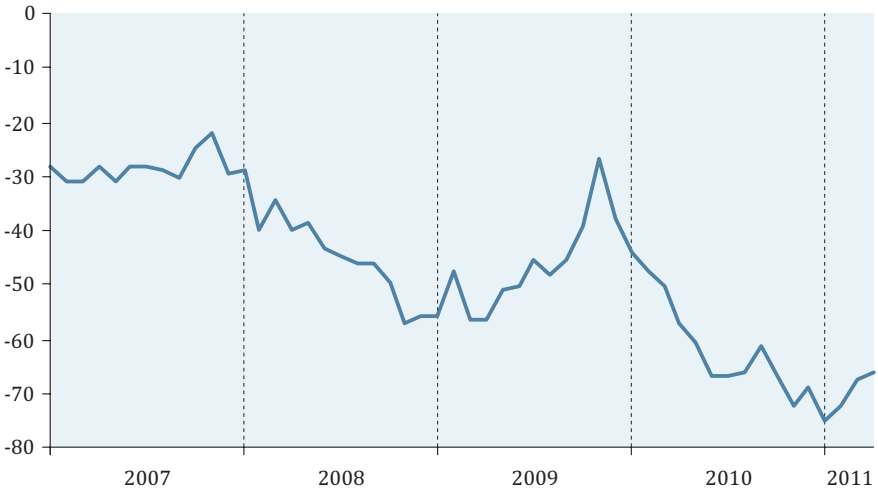
επενδυθεί στην πιθανότητα της χρεοκοπίας της Ελλάδας, ενώ ενισχύεται η άποψη ότι η χρεοκοπία αποτελεί ένα πολύ πιθανό ενδεχόμενο και για τις υπόλοιπες τέσσερις προαναφερθείσες χώρες.

Τόσο η επιχειρηματική κοινότητα όσο και οι καταναλωτές προετοιμάζονται για μια φάση παρατεταμένης ύφεσης, όπως φανερώνουν οι δείκτες καταναλωτικής εμπιστοσύνης και οι προγραμματισμένες αγορές (Διαγράμματα 6 και 7). Εξίσου ανησυχητικό είναι ότι τα νοικοκυριά αναγκάζονται να προβαίνουν, εκτός προγράμματος, σε αναλήψεις των αποταμιεύσεών τους. Αυτό αντικατοπτρίζει την πίεση που υφίσταται στο διαθέσιμο εισόδημά τους, καθώς και την ανάγκη για αποπληρωμή τοκοχρεολυσίων, το ύψος των οποίων αυξήθηκε σημαντικά την τελευταία δεκαετία. Αν προσδοκάται ότι ο ιδιωτικός τομέας θα αντικαταστήσει τον δημόσιο ως κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης, αυτές οι τάσεις είναι ιδιαίτερα αποθαρρυντικές.

Ίσως ακόμα πιο ανησυχητική από αυτή καθαυτή τη μειωμένη εμπιστοσύνη των καταναλωτών και των επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι η απόκλιση αυτών των τάσεων από την υπόλοιπη Ευρώπη, ιδιαίτερα τις άλλες οικονομίες της ευρωζώνης (Διάγραμμα 8). Επιπλέον, υπάρχουν λόγοι να αμφιβάλλει κανείς αν η ύφεση που προκαλείται στην οικονομία θα βοηθήσει στην αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας. Η δυνατότητα που υπήρχε παλαιότερα για υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, της δραχμής, ως μέσο για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας δεν υφίσταται πλέον, μετά την υιοθέτηση του ευρώ. Παρότι το σχετικά χαμηλό πληθωριστικό περιβάλλον που προσφέρει το ευρώ αποτελεί θετικό στοιχείο για μια χώρα με μεγάλο αριθμό συνταξιούχων, οι περιορισμοί που συνοδεύουν το ευρώ, και ιδιαίτερα εκείνοι που συμπεριλαμβάνονται στα μέτρα λιτότητας ΔΝΤ-ΕΕ-ΕΚΤ, μπορεί να πλήξουν περαιτέρω την ελληνική ανταγωνιστικότητα τα επόμενα χρόνια. Αν, σε αυτές τις διαρθρωτικές αδυναμίες, προσθέσουμε τα μικρά ποσοστά δημιουργίας νέων επιχειρήσεων και τις κακές επιδόσεις στην προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων σε σύγκριση με το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης (IMF, 2011· ΕΚ, 2011), γίνεται ακόμα πιο εμφανές ότι ο ιδιωτικός τομέας, από μόνος του, δεν είναι σε θέση να παρέχει αρκετές θέσεις εργασίας για τους άνεργους και το νεοεισερχόμενο εργατικό δυναμικό.

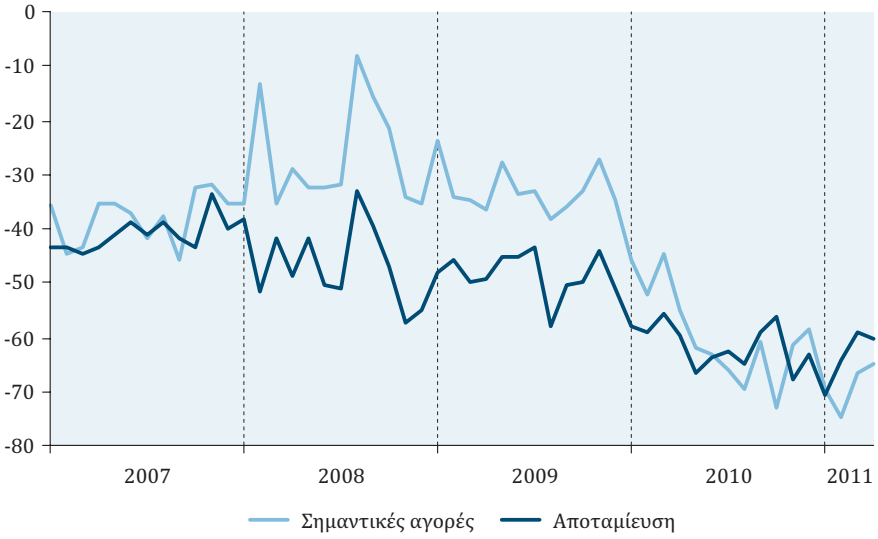
Η εφαρμογή των μέτρων λιτότητας στην Ελλάδα στηρίζεται, σε μεγάλο βαθμό, στην υπόθεση ότι ο ιδιωτικός τομέας έχει τη δυνατότητα να απορροφήσει το εργατικό δυναμικό. Ωστόσο, τα σοβαρά εμπόδια στην είσοδο ξένων κεφαλαίων, τα

Διάγραμμα 6: Δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης

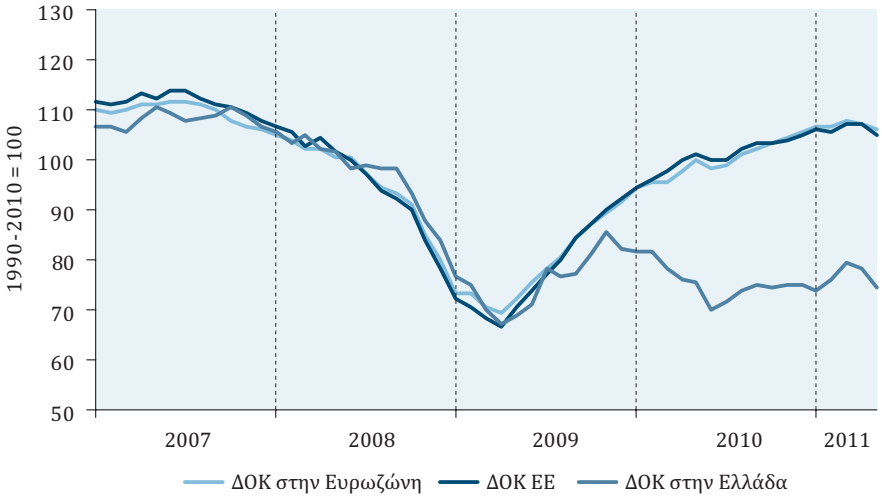
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2011)

Διάγραμμα 7: Σημαντικές αγορές και αποταμίευση (τους προσεχείς 12 μήνες)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2011)

Διάγραμμα 8: Δείκτες Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2011)

νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα, οι επαχθείς ρυθμίσεις και τα γραφειοκρατικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι νέες επιχειρήσεις –που αναφέρονται συχνά από το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως λόγοι για την απελευθέρωση της αγοράς εργασίας και τις ιδιωτικοποιήσεις (IMF, 2011· ΕΚ, 2011)– αυξάνουν τις αμφιβολίες για την ικανότητα του ιδιωτικού τομέα να απορροφήσει τους άνεργους και τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας. Είναι ελάχιστα τα ιστορικά παραδείγματα, στα οποία, με τις ιδιωτικοποιήσεις και την αύξηση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας, ο ιδιωτικός τομέας ισχυροποιείται και δημιουργεί θέσεις εργασίας κατά τη διάρκεια μιας κρίσης.

3. Τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα

Έως σχετικά πρόσφατα, η ελληνική οικονομία χαρακτηριζόταν από υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Το παράδοξο του συνδυασμού υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης με σχετικά σταθερά ποσοστά φτώχειας και ανισότητας μας φανερώνει μια στρεβλή ανάπτυξη, τα τελευταία χρόνια. Ανάμεσα στις χώρες της ευρωζώνης, η Ελλάδα είναι η μοναδική με ιδιαίτερα υψηλή απασχόληση στον πρωτογενή τομέα –αν και σε σημαντικά μειωμένα επίπεδα, σε σχέση με το παρελθόν– και μεγάλο αριθμό πολύ μικρών επιχειρήσεων.

Συνολικά, η αγορά εργασίας στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από σχετικά χαμηλά ποσοστά συμμετοχής του εργατικού δυναμικού, ιδίως όσον αφορά τις γυναίκες και τους νέους. Η χαμηλή συμμετοχή του εργατικού δυναμικού των γυναικών οφείλεται, σε ένα βαθμό, στην ανυπαρξία ενός καλά οργανωμένου και ανεπτυγμένου συστήματος δημόσιας φροντίδας των παιδιών. Πολλές γυναίκες επιλέγουν να μείνουν εκτός εργατικού δυναμικού, αντί να ξοδεύουν ένα δυσανάλογα μεγάλο μερίδιο των απολαβών τους για έναν καλό ιδιωτικό βρεφονηπιακό ή παιδικό σταθμό. Τα επίπεδα απασχόλησης είναι επίσης χαμηλά σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ τα ποσοστά ανεργίας παραμένουν υψηλά, παρά τις σποραδικές προσπάθειες που έχουν γίνει με στόχο την ευελιξία της αγοράς εργασίας. Εκτός από τις γυναίκες και τους νέους, η ανεργία στην Ελλάδα πλήττει συνήθως ιδιαίτερα τα άτομα με αναπηρίες και τους κατοίκους συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών. Μέχρι πρόσφατα, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών ήταν υπερδιπλάσιο από το ποσοστό ανεργίας των ανδρών. Οι εργαζόμενοι στην Ελλάδα δουλεύουν επίσης, κατά μέσο όρο, περισσότερες ώρες σε σύγκριση με τους εργαζόμενους στις περισσότερες άλλες ευρωπαϊκές χώρες και παραμένουν στην ίδια θέση, σε ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (OECD, 2010).

3.1 Υιοθέτηση του ευρώ και τάσεις πριν από την κρίση: 2000-2007

Οι σπόροι της αστάθειας στην Ελλάδα είχαν ριχτεί πριν από την ένταξη στην ευρωζώνη, τον Ιανουάριο του 2001. Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας για την ένταξη στο ευρώ, η Ελλάδα εφάρμοσε πολλές από τις μεταρρυθμίσεις της ΕΕ όσον αφορά τη γεωργία και τις ιδιωτικοποιήσεις, γεγονός που συνέβαλε στη μείωση του ποσοστού του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ. Παρ' όλα αυτά, με βάση πολλά διεθνή πρότυπα, η Ελλάδα παρέμενε ουραγός στην υιοθέτηση μεταρρυθμίσεων, σε έντονη αντίθεση με τις περισσότερες χώρες της ΕΕ, αν εξαιρέσουμε την Πορτογαλία. Πολλές από αυτές τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, όμως, προέκυψαν από ξένες επενδύσεις και, ως εκ τούτου, δεν συντέλεσαν στον περιορισμό του αυξανόμενου ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου προετοιμασίας για την ένταξη στο ευρώ, και έως την κρίση, η αύξηση της εγχώριας ζήτησης και της κερδοφορίας (πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ) ήταν οι βασικοί συντελεστές της συσσώρευσης κεφαλαίου και της αύξησης του ΑΕΠ. Η μεγάλη αύξηση της κατανάλωσης, που τροφοδότησε τη ζήτηση, είχε ποικίλες πηγές, οι βασικότερες όμως ήταν οι μεγάλες δημόσιες δαπάνες και η διόγκωση του ιδιωτικού δανεισμού. Οι δημόσιες επενδύσεις σε υποδομές και οι ιδιωτικές επενδύσεις στην κατοικία, που βασίστηκαν, εκτός των άλλων, στα χαμηλά επιτόκια δανεισμού που προσέφερε η ένταξη στην ΟΝΕ, ενίσχυσαν επίσης το ΑΕΠ. Η ισχυρή νομοθετική προστασία κατά των απολύσεων για τους μισθωτούς με συμβάσεις αορίστου χρόνου στην επίσημη οικονομία αποτελούσε βασικό στοιχείο του παραδοσιακού καθεστώτος απασχόλησης στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη άτυπη εργασία, επικεντρωμένη κυρίως στους μετανάστες, τους νέους και τις γυναίκες (Karamessini, 2011). Αν συνυπολογίσουμε τα μονίμως υψηλά επίπεδα ανεργίας, είναι σαφές ότι ο επισφαλής χαρακτήρας του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα απαιτούσε περαιτέρω ενασχόληση εκ μέρους του κράτους.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, η ελληνική κυβέρνηση έθεσε μια ευρεία γκάμα στόχων στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα. Το *Εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων για την ανάπτυξη και την απασχόληση (2005-2008)* εξέφραζε μια γενική συναίνεση για την αύξηση της παραγωγικότητας, τον έλεγχο του πληθωρισμού και την απαλλαγή της αγοράς εργασίας από περιορισμούς. Προκειμένου να ευοδωθούν αυτοί οι στόχοι, ελήφθησαν μια σειρά μέτρων για τη στήριξη της πλήρους και μερικής απασχόλησης των γυναικών

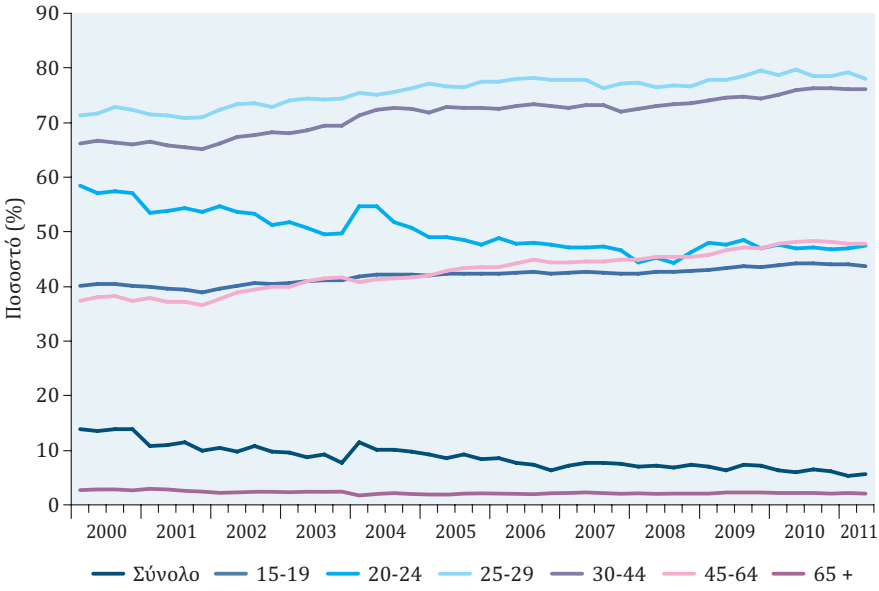
και ευάλωτων ομάδων στον δημόσιο τομέα. Τα μέτρα αυτά περιλάμβαναν την ενίσχυση της λειτουργίας ιδιωτικών γραφείων μόνιμης ή προσωρινής απασχόλησης, στα οποία παρεχόταν στους εργαζόμενους απασχόληση και ασφαλιστικά δικαιώματα. Αποφασίστηκε επίσης να εφαρμοστούν ειδικά προγράμματα, με στόχο την καλύτερη ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας άνεργων γυναικών και άνεργων νέων. Γι' αυτόν ακριβώς τον σκοπό δόθηκε ιδιαίτερη σημασία και προτεραιότητα στη συνεχή βελτίωση της λειτουργίας του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) (Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, 2005).

Λίγο μετά τη θέσπιση των παραπάνω στόχων, νέα μέτρα, επικεντρωμένα στη μείωση της φτώχειας, συζητήθηκαν στην *Έκθεση εθνικής στρατηγικής για την κοινωνική προστασία και την κοινωνική ένταξη 2008-2010*. Η έκθεση αυτή καθόρισε εθνικούς στόχους μέσα από το ΕΣΠΑ (Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς), για τη μείωση του ποσοστού των ατόμων που κινδυνεύουν να τα πλήξει η φτώχεια, από το 21% που ήταν το 2006, στο 16% για το 2013. Ένας ενδιάμεσος στόχος ήταν να μειωθεί το ποσοστό αυτό στο 19% έως το 2010. Ο στόχος ήταν να φτάσει το ποσοστό απασχόλησης στο 65% μέχρι το 2013, όπως προβλέπεται στο ΕΣΠΑ, από το 61,4% που βρισκόταν το 2007. Ένας άλλος στόχος που τέθηκε ήταν η διατήρηση ικανοποιητικών ποσοστών αύξησης στα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών και η προσέγγιση στο 52% μέχρι το 2013 (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2008).

Περιορισμένη επιτυχία στην υλοποίηση των εθνικών οικονομικών στρατηγικών σημειώθηκε στον τομέα της συμμετοχής του εργατικού δυναμικού. Είναι σαφές ότι τόσο η μικρή συμμετοχή των νέων (ειδικά όσων είναι κάτω των 24 ετών) όσο και η ανεργία αποτελούν φαινόμενα προγενέστερα της κρίσης. Παρ' όλα αυτά, ενθαρρυντικό στοιχείο ήταν η αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των γυναικών ηλικίας 25-64 ετών. Υπήρξαν επίσης σημαντικές επιτυχίες όσον αφορά την αύξηση των ποσοστών συμμετοχής σε ορισμένες περιοχές (ειδικά στην Αττική και στο Βόρειο Αιγαίο), κυρίως λόγω της αύξησης του ποσοστού της συμμετοχής των γυναικών. Η συμμετοχή των νέων (24 ετών και κάτω), ωστόσο, συνέχισε να προκαλεί ανησυχίες, τόσο όσον αφορά το ύψος όσο και τα γνωρίσματά της. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα άτομα 20-24 ετών.

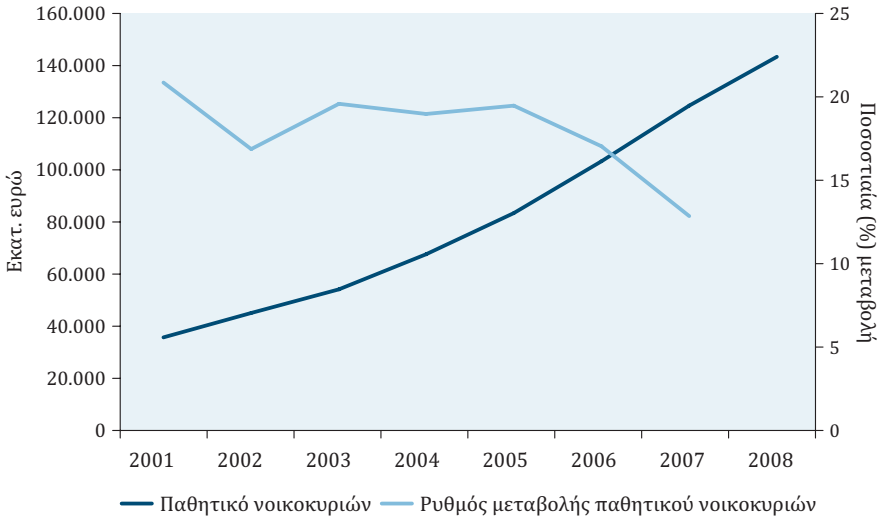
Η Karamessini (2011, pp. 2-3) συνοψίζει εύστοχα το αποτέλεσμα αυτών των διαρθρωτικών αλλαγών: «Οι προαναφερόμενες αλλαγές στο σύστημα και το καθεστώς της παραγωγής τροποποίησαν τη δομή της απασχόλησης. Στο ξεκίνημα

Διάγραμμα 9: Ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό, 2000-2011

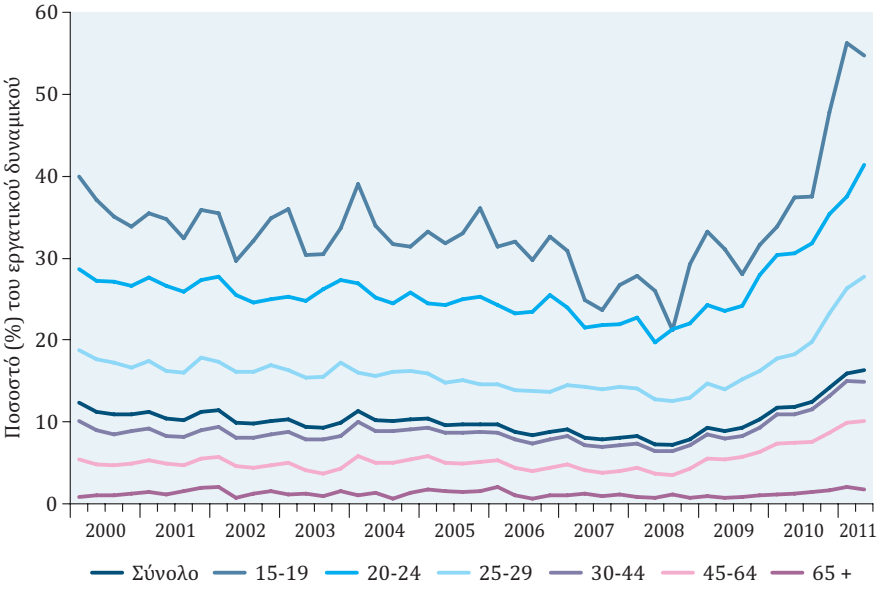
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 10: Παθητικό των νοικοκυριών, Ελλάδα, 2001-2008

Πηγή: ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2011)

Διάγραμμα 11: Ποσοστό (%) ανεργίας ανά ηλικία, Ελλάδα, 2000-2011

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ

της τρέχουσας οικονομικής κρίσης (2008), το 12% του συνόλου των απασχολούμενων βρίσκονταν στον τομέα της γεωργίας και το 69% στις υπηρεσίες. Το 29,2% ήταν αυτοαπασχολούμενοι, το 5,6% μη αμειβόμενα μέλη οικογένειας και το 65,2% μισθωτοί. Σε σύγκριση με 20 χρόνια νωρίτερα, το εργατικό δυναμικό είχε γίνει πολύ πιο προλεταριοποιημένο, με τον τυπικό εργαζόμενο να απασχολείται τώρα στον τομέα των υπηρεσιών, ενώ ο δημόσιος τομέας καταλάμβανε το ίδιο ποσοστό του συνόλου των απασχολούμενων, δηλαδή το 22%. Η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα της απασχόλησης συνοδευόταν από την κυριαρχία των γυναικών σε αυτόν, ενώ οι μετανάστες αποτελούσαν πλέον την κύρια ομάδα των χειρωνακτών εργατών, αντιπροσωπεύοντας το 7% του συνόλου των απασχολούμενων το 2008, έναντι λιγότερο από 1% το 1989».

Έτσι, οι αλλαγές ανά τομέα και η αυξανόμενη σημασία του κλάδου των υπηρεσιών συνέβαλαν ουσιαστικά στην ανάπτυξη, αλλά είχαν επίσης διογκώσει το εργατικό δυναμικό σε τομείς που επηρεάζονταν εξαιρετικά από το γενικότερο κλίμα της οικονομίας και την καταναλωτική ψυχολογία. Σε συνδυασμό με τα χαμηλά επιτόκια που προσέφερε το ευρώ, τα νοικοκυριά στράφηκαν σε μεγάλο βαθμό προς τον δανεισμό.

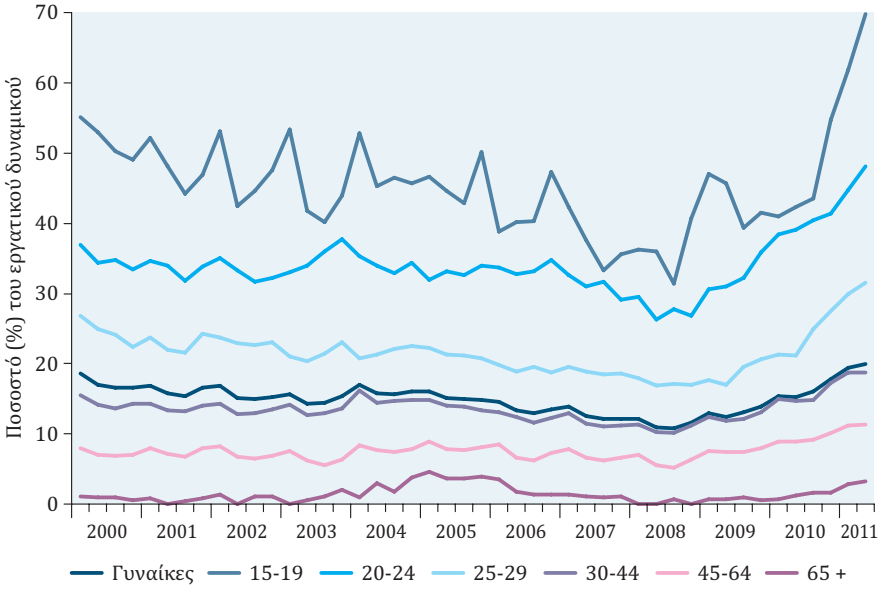
Δεν προσπαθούμε βέβαια, με αυτή την ανάλυση, να απαλλάξουμε την ελληνική κοινωνία από την ευθύνη για τη μείωση της ανταγωνιστικότητας σε σχέση με τις άλλες χώρες του ευρώ. Οι εργοδότες θα μπορούσαν να είχαν αυξήσει την ανταγωνιστικότητα μειώνοντας τα περιθώρια κέρδους: το διάστημα 1995-2009 ήταν τα δεύτερα υψηλότερα στην ΕΕ των 15, μετά τα αντίστοιχα της Ιρλανδίας (Karamessini, 2011). Ωστόσο, χωρίς μια παρεμβατική πολιτική εκ μέρους της κυβέρνησης για τη μείωση ή την αναδιανομή των κερδών, είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι η αγορά προβαίνει από μόνη της σε «αυτοδιόρθωση» αυτής της ανισορροπίας.

Παρά τις προαναφερθείσες εθνικές στρατηγικές, η ανεργία παρέμεινε ένα ενδημικό πρόβλημα στην Ελλάδα (Διάγραμμα 11), ακόμη και πριν από την κρίση. Επιπλέον, οι διαφορές στην ανεργία κατά φύλο και ηλικία είναι εντυπωσιακές (Διαγράμματα 12 και 13).

Το υπόλοιπο μέρος αυτής της υποενότητας υπογραμμίζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν πολλές κοινωνικοδημογραφικές ομάδες στην Ελλάδα και αναφέρεται στις δυνατότητες παρέμβασης ενόψει της οικονομικής κρίσης. Η κατάσταση, όσον αφορά τους νέους και τις γυναίκες, είναι ιδιαίτερα ανησυχητική και καθιστά αναγκαία την κρατική παρέμβαση. Όλες οι προαναφερθείσες τάσεις θα επιδεινώσουν τη φτώχεια τους επόμενους μήνες και τα επόμενα χρόνια στην Ελλάδα. Η κρίση και τα μέτρα λιτότητας της τρόικας θα εντείνουν, ακόμα περισσότερο, αυτές τις ανησυχητικές τάσεις. Η επόμενη υποενότητα αναλύει λεπτομερέστερα τις τάσεις στην απασχόληση, πριν και μετά την κρίση, υπογραμμίζοντας τις τομεακές μετατοπίσεις και τις αλλαγές στη σύνθεση του εργατικού δυναμικού.

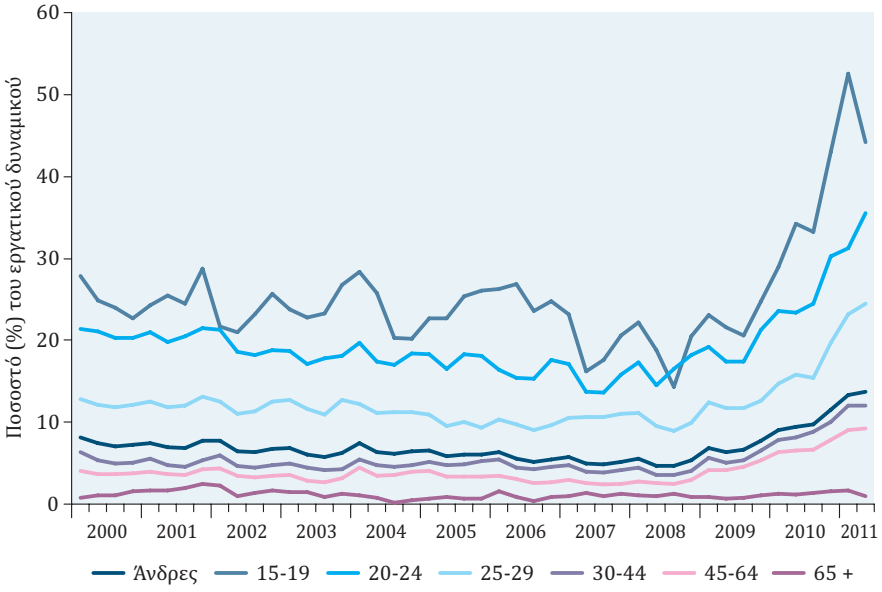
Από το 2000 έως το 2007, η συνολική απασχόληση επεκτεινόταν σε όλη την Ελλάδα, με εξαίρεση τους ακόλουθους τομείς: γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, αλιεία και δασοκομία. Ενώ η απασχόληση παρέμεινε σε στάσιμα επίπεδα στους τομείς της μεταποίησης, των μεταφορών, της αποθήκευσης και των επικοινωνιών, υπήρξε μια ξεκάθαρη αύξηση της απασχόλησης σε διάφορες βιομηχανίες. Πιο εντυπωσιακή ήταν η αύξηση στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο, τη δημόσια διοίκηση και την άμυνα, την εκπαίδευση και την υγεία, την κοινωνική εργασία και άλλες κοινοτικές δραστηριότητες, την οικοδομή και την αγορά κατοικίας. Όπως ήταν αναμενόμενο, μεγάλο μέρος της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης στον κατασκευαστικό τομέα καλύφθηκε από άνδρες. Ωστόσο, η συντριπτική

Διάγραμμα 12: Ποσοστό (%) ανεργίας ανά ηλικία, γυναίκες, Ελλάδα, 2000-2011

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 13: Ποσοστό (%) ανεργίας ανά ηλικία, άνδρες, Ελλάδα, 2000-2011

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 1: Δημόσιος τομέας και ΑΕΠ στην Ευρώπη

Ο δημόσιος τομέας ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ (2009)	
Γαλλία	52,8
Γερμανία	43,7
Ελλάδα	46,8
Ιρλανδία	42
Ισπανία	41,1
Ιταλία	48,8
Πορτογαλία	46,1

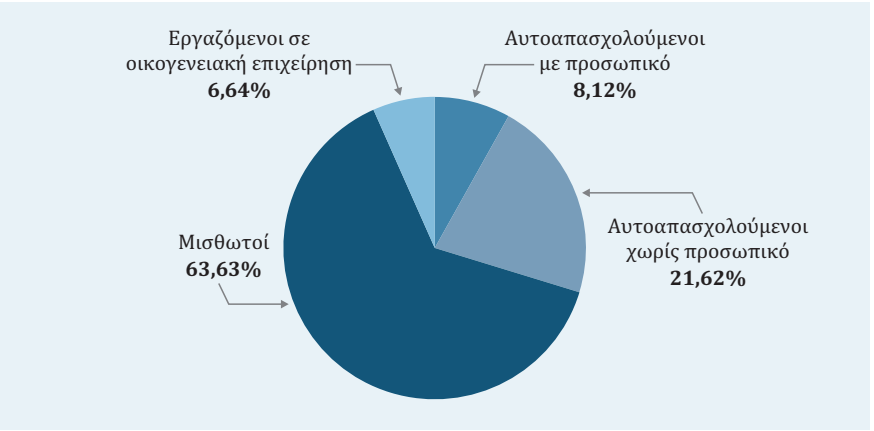
Πηγή: Miller and Holmes (2011)

πλειονότητα των νέων θέσεων απασχόλησης καλύφθηκε από γυναίκες, πολλές από τις οποίες εισήλθαν στο εργατικό δυναμικό εκείνη την περίοδο. Όσον αφορά τις θέσεις εργασίας για γυναίκες, ο τομέας του χονδρικού και λιανικού εμπορίου ήταν αυτός που κατέγραψε τη μεγαλύτερη αύξηση και προσέφερε τον μεγαλύτερο απόλυτο αριθμό νέων θέσεων. Παράλληλα, σημειώθηκε ιδιαίτερη πρόοδος στον αριθμό των γυναικών που εντάχθηκαν στους παραδοσιακά γυναικοκρατούμενους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας, της κοινωνικής πρόνοιας και της κοινοτικής εργασίας.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Ελλάδα είναι γνωστή για το μέγεθος του δημόσιου τομέα της, ο οποίος καταλαμβάνει το 47% της οικονομίας (Miller and Holmes, 2011). Ωστόσο, το ποσοστό αυτό μειώνεται σήμερα εξαιτίας των υποχρεωτικών συνταξιοδοτήσεων και των ιδιωτικοποιήσεων των δημόσιων επιχειρήσεων. Επιπλέον, τα κρατικά κονδύλια για τη μισθοδοσία των δημοσίων υπαλλήλων αυτή τη στιγμή συρρικνώνονται, όπως επιβάλλει το «σχέδιο διάσωσης» ΔΝΤ-ΕΕ-ΕΚΤ. Ας σημειωθεί ότι ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα συμπεριελάμβανε ιστορικά μεγαλύτερο μερίδιο της οικονομίας από ό,τι στη Γερμανία, την Ισπανία και την Ιρλανδία, αλλά μικρότερο από ό,τι στη Γαλλία και την Ιταλία (Πίνακας 1).

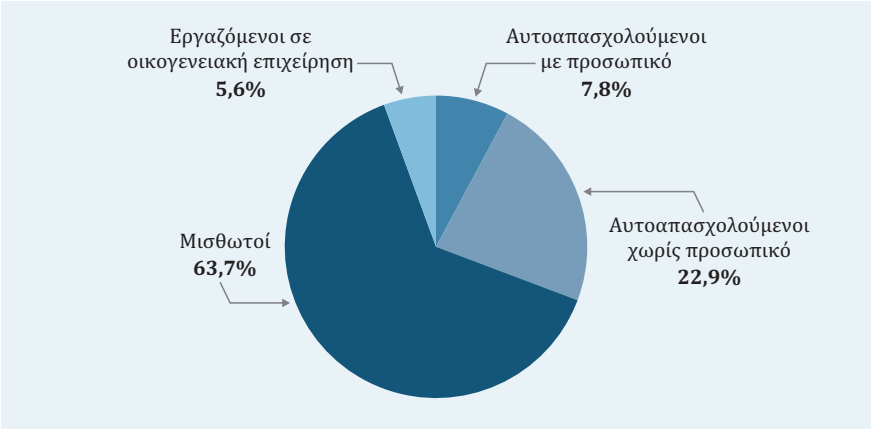
Ένα ακόμη χαρακτηριστικό γνώρισμα της ελληνικής οικονομίας είναι το μεγάλο ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων ατόμων και των μικρών επιχειρήσεων. Δεν έχει υπάρξει σημαντική ανακατανομή της απασχόλησης από την αυτοαπασχόληση στη μισθωτή εργασία, όπως θα περίμενε κανείς λόγω των πολιτικών σύγκλισης της ΕΕ, και ο αριθμός των ατομικών επιχειρήσεων έχει αυ-

Διάγραμμα 14: Σύνθεση της απασχόλησης, Ελλάδα, 1ο τρίμηνο του 2007

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 15: Σύνθεση της απασχόλησης, Ελλάδα, 2ο τρίμηνο του 2011

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ

ξηθεί ελαφρά κατά τη διάρκεια της κρίσης (Διαγράμματα 14 και 15). Αν και ένα ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων ανήκουν στην κατηγορία των νομοθετικά κατοχυρωμένων επαγγελμάτων, όπως οι δικηγόροι και οι γιατροί, υπάρχει μεγάλος αριθμός μικρών επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν σοβαρή πίεση εξαιτίας της κρίσης, ενώ πολλές από αυτές καταλήγουν να κλείσουν. Καθώς τα σχετικά στοιχεία δεν είναι ακόμα διαθέσιμα, μπορούμε απλώς να υποθέσουμε ότι πολλοί αυτοαπασχολούμενοι και μισθωτοί εργαζόμενοι που έχουν απολυθεί, καθώς

και μικρομεσαίες επιχειρήσεις που αναγκάστηκαν να κλείσουν, εισέρχονται στην παραοικονομία. Η εμπειρία του παρελθόντος από άλλες χώρες τεκμηριώνει μια τέτοια υπόθεση (IMF, 2011).

Διάφορα άλλα ανησυχητικά αποτελέσματα έχουν προκύψει από περιοδικές κρίσεις σε διεθνές επίπεδο, όπως οι συνέπειες της ανεργίας που αυξάνουν την ανισότητα, η διάρκεια της ανεργίας και η ανάδυση της μαύρης εργασίας. Υπολογίζεται ότι η πρόσφατη εκτίναξη της ανεργίας έχει αυξήσει την ανισότητα κατά περίπου 2 ποσοστιαίες μονάδες στη ζώνη του ευρώ ως σύνολο, και κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες στην Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και την Ισπανία (στο ίδιο).

Ένα άλλο έντονο χαρακτηριστικό της ελληνικής αγοράς εργασίας είναι η επικράτηση της άτυπης μορφής απασχόλησης. Παρόλο που οι εκτιμήσεις για την άτυπη οικονομική δραστηριότητα –που συχνά αναφέρεται ως «σκιώδης οικονομία» ή παραοικονομία– ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό, οι περισσότερες εκτιμούν ότι ο «γκρι τομέας» της Ελλάδας κυμαίνεται σε μέγεθος μεταξύ του ενός τετάρτου και του ενός τρίτου του ΑΕΠ. Μια εκτίμηση της παραοικονομίας στην Ευρώπη τοποθετεί κοντά στην Ελλάδα (με ποσοστό 28,6% του ΑΕΠ) μόνο την Ιταλία (με ποσοστό 27%) (Schneider, 2004· Katsios, 2006).

3.2 Προσαρμογή στην κρίση και κοινωνική προστασία

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η ανεργία στην Ελλάδα πλήττει δυσανάλογα τους νέους, τις γυναίκες, τα άτομα με αναπηρίες, καθώς και ανθρώπους που κατοικούν σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές. Το πρόβλημα αυτό επιτείνεται εξαιτίας της δυσκολίας στην απορρόφηση του εργατικού δυναμικού των νέων, κάτι που ισχύει παραδόξως ακόμα και για τους νέους με υψηλό μορφωτικό επίπεδο.

Η ανεργία των νέων προβλεπόταν να αυξηθεί, φτάνοντας στο 28% έως το τέλος του 2010 (Woestman, 2010). Το πραγματικό επίπεδο ανεργίας ήταν πολύ πιο εντυπωσιακό μεταξύ των νέων ηλικίας 15-24 ετών: 39% τον Δεκέμβριο του 2010 και 42,5% τον Μάρτιο του 2011. Η κατάσταση φαίνεται ακόμα πιο ζοφερή, όταν κάνουμε τον διαχωρισμό ανά φύλο: η ανεργία στις γυναίκες ξεπερνάει το 30% στις ηλικίες 25-29 ετών (σε σύγκριση με 23,2% για τους άνδρες), αγγίζει το 45% στις ηλικίες 20-24 ετών (έναντι 31,2% για τους άνδρες), ενώ εκτοξεύεται στα συ-

γκλονιστικά επίπεδα του 62,1% για τις έφηβες 15-19 ετών (έναντι 52,5% για τους εφήβους) κατά το πρώτο τρίμηνο του 2011 (ΕΛΣΤΑΤ, 2011δ). Βλ. το Παράρτημα Ι, για πλήρη κατανομή της ανεργίας κατά ηλικία και μορφωτικό επίπεδο.

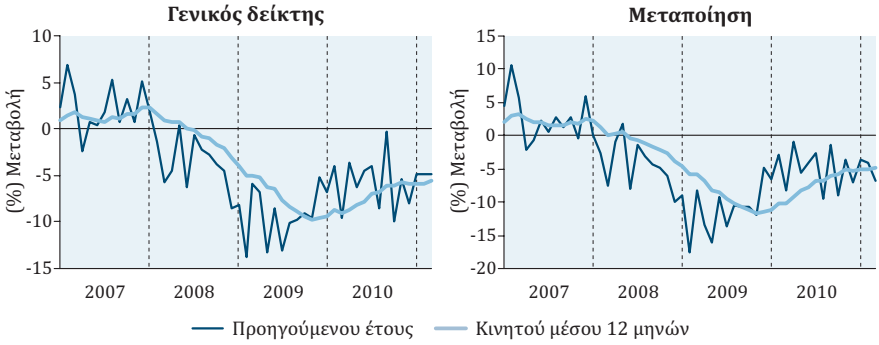
Εκτός από την ανεργία και τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής των γυναικών και των νέων στην αγορά εργασίας, η περιφερειακή και η εποχική ανεργία συνιστούν σοβαρά προβλήματα για την Ελλάδα. Ενώ η Ελλάδα, ως σύνολο, έχει σημειώσει πρόοδο όσον αφορά τα ποσοστά συμμετοχής στην αγορά εργασίας, με περιοχές όπως η Αττική και το Βόρειο Αιγαίο να καταγράφουν σημαντική αύξηση, η εξέλιξη αυτή συντελείται στο γενικότερο πλαίσιο της εκτεταμένης ανεργίας. Στην Ελλάδα, η ανεργία χαρακτηρίζεται από περιφερειακές ανισότητες και ισχυρή εποχικότητα για τις περιοχές που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό και τη γεωργία. Τα διαγράμματα στο Παράρτημα ΙΙ αναδεικνύουν τις διαφορές της ανεργίας μεταξύ των περιοχών: η καλπάζουσα ανεργία σε πολλές περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, καθώς και η εποχικότητα της ανεργίας σε πολλά νησιά εικονογραφούνται με σαφήνεια.

Ενώ οι αριθμοί σε όλους τους τομείς φαίνεται να επιδεινώνονται ημέρα με την ημέρα, αρκετοί τομείς δείχνουν ήδη σημάδια ταχύτερης επιδείνωσης ως προς τη διατήρηση των θέσεων απασχόλησης. Γενικά, η μεταποίηση, ο κατασκευαστικός τομέας και η αγορά κατοικίας υπήρξαν οι πρώτοι τομείς της οικονομίας στους οποίους είχαμε απώλειες θέσεων εργασίας. Καθώς κλείνουν τα καταστήματα, πρέπει να αναμένουμε γρήγορη πτώση στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο. Επιπλέον, τα μέτρα λιτότητας θα περιορίσουν την απασχόληση στους τομείς που σχετίζονται με το κράτος: εκπαίδευση, υγεία και κοινωνική πρόνοια, δημόσια διοίκηση και άμυνα.

Μια ενδιαφέρουσα παρέκκλιση: ο κανόνας «ο τελευταίος που προσελήφθη είναι ο πρώτος απολυμένος» φαίνεται να καταρρέει στην παρούσα κρίση, καθώς οι γυναίκες αντεπεξέρχονται συγκριτικά καλά στους πρώτους γύρους των απολύσεων. Αυτό οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στο σημαντικό πλήγμα που έχουν δεχτεί τομείς κατά κύριο λόγο ανδροκρατούμενοι, ειδικά η μεταποίηση, ο κατασκευαστικός τομέας και η αγορά κατοικίας (Διάγραμμα 16). Καθώς ο αντίκτυπος των μέτρων λιτότητας έχει αρχίσει να γίνεται εμφανής στον κοινωνικό τομέα, η γυναικεία απασχόληση θα μειωθεί σημαντικά κατά τη διάρκεια του 2011-12.

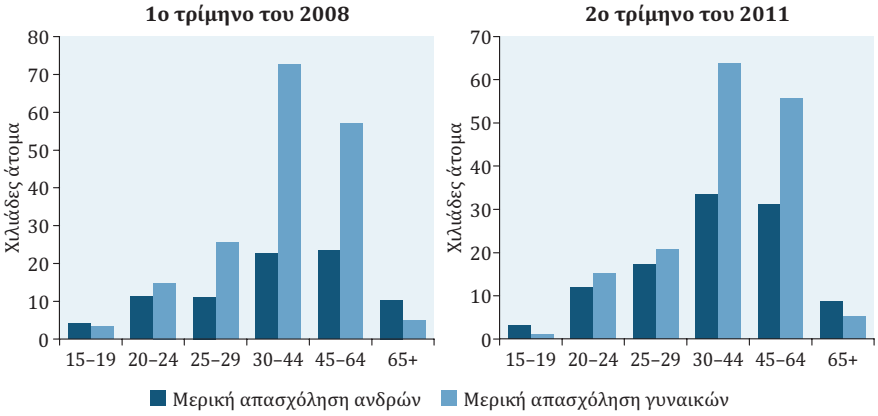
Το διάστημα 2008-2011 αυξάνεται, για πρώτη φορά από το 1991, η ανεργία στον ιδιωτικό τομέα. Μόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου 2008-2009, ενώ η μό-

Διάγραμμα 16: Βιομηχανική παραγωγή, 2007-2011

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2011)

Διάγραμμα 17: Μερική απασχόληση ανδρών και γυναικών

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ

νιμη απασχόληση μειώθηκε, η μερική απασχόληση στους άνδρες αυξήθηκε κατά 25% (έναντι 20% για τις γυναίκες). Παρά την αύξηση της μερικής απασχόλησης των ανδρών (βλ. Διάγραμμα 17), οι γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν τα τρία τέταρτα όσων εργάζονται με καθεστώς μερικής απασχόλησης (Woestman, 2010).

Όλες αυτές οι τάσεις καταδεικνύουν την έντονη ανάγκη να υπάρξει ένα διευρυμένο φάσμα παρεμβατικών πολιτικών. Προτού όμως αναφερθούμε σε πιθανές παρεμβάσεις, είναι χρήσιμο να επισκοπήσουμε τα μέτρα που εφαρμόζονται ήδη – να αποκτήσουμε, δηλαδή, μια εικόνα για το κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας.

Γυναικεία εργασία

Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, στην Ελλάδα, οι γυναίκες εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά ανεργίας και χαμηλότερη συμμετοχή στην αγορά εργασίας σε σχέση με τους άνδρες. Η συνολική ανεργία των γυναικών τον Μάρτιο του 2011 ανήλθε στο 19,5%, έναντι 13,5% για τους άνδρες. Η διαφορά είναι ακόμα μεγαλύτερη, εάν κάνουμε την κατανομή ανά ηλικία, με την ανεργία στα κορίτσια ηλικίας 15-19 ετών να ξεπερνάει το 60%. Στην ίδια ηλικιακή ομάδα, το ποσοστό της ανδρικής ανεργίας είναι κι αυτό εντυπωσιακό (52,5%), ενώ άλλες ηλικίες εμφανίζουν ακόμη μεγαλύτερες διαφορές. Στις γυναίκες 20-24 ετών, η ανεργία ανέρχεται στο 45%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες της ίδιας ηλικίας είναι 31,2%. Ίσως ακόμα πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι, έπειτα από χρόνια απορρόφησης των νέων γυναικών στην αγορά εργασίας (κάτι που κατορθώθηκε, σε ένα βαθμό, λόγω των συντονισμένων προσπαθειών του κράτους), το ποσοστό συμμετοχής γυναικών ηλικίας 20-24 ετών έχει πέσει κάτω από το 50%. Αντί οι νέες και μορφωμένες γυναίκες να αποτελούν κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης και της δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης, εξέρχονται από το εργατικό δυναμικό, προς όφελος της οικιακής και της άτυπης εργασίας. Υπάρχει μεγάλος όγκος επιστημονικής βιβλιογραφίας που υπογραμμίζει τους κινδύνους τους οποίους διατρέχουν οι γυναίκες όταν έχουν αδύναμη ή χαλαρή σχέση με την επίσημη οικονομία. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται η μεγαλύτερη εκμετάλλευση, η υψηλότερη πιθανότητα φτώχειας και οι καταναλωτικές ελλείψεις, καθώς και ο μεγαλύτερος κίνδυνος κακοποίησης και κατάθλιψης.

Τα πράγματα επιδεινώνονται ακόμα περισσότερο εξαιτίας του γεγονότος ότι οι γυναίκες χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να εισέλθουν στο εργατικό δυναμικό, ξεκινούν με χαμηλότερες αμοιβές και διατηρούν τις θέσεις εργασίας για μικρότερα χρονικά διαστήματα από τους άνδρες συναδέλφους τους (OECD, 2011). Επιπλέον, όπως υπογραμμίστηκε παραπάνω, οι γυναίκες είναι πολύ πιο πιθανό να κατέχουν θέσεις μερικής απασχόλησης από τους άνδρες. Ενώ η κρίση έχει οδηγήσει σε εισροή ανδρών σε θέσεις μερικής απασχόλησης, οι γυναίκες εξακολουθούν να καταλαμβάνουν τη συντριπτική πλειονότητα των θέσεων μερικής και προσωρινής απασχόλησης. Μεγάλο τμήμα της έρευνας δείχνει πως οι διακυμάνσεις στην κατανάλωση επηρεάζουν την ευημερία σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι το πραγματικό επίπεδο της κατανάλωσης (Sen, 1997).

Νέοι και αγορά εργασίας

Η ανεργία των νέων και η ενεργοποίηση της αγοράς εργασίας είναι ένα πρόβλημα πολύ προγενέστερο από την πρόσφατη κρίση στην Ελλάδα· ωστόσο, έχει επιδεινωθεί μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Εκτός από την ανεργία και τη συμμετοχή των γυναικών, μεγάλο μέρος των στόχων του Εθνικού Προγράμματος, όπως εξειδικεύονταν στα σχέδια του 2005 και του 2008, επικεντρώθηκε στις δράσεις για τη συμπερίληψη των νέων στο εργατικό δυναμικό. Οι εν λόγω στόχοι, κυρίως το διάστημα 2006-2008, εστιάστηκαν, ως επί το πλείστον, στην επιχειρηματική καθοδήγηση και την επαγγελματική κατάρτιση. Παρά τις προσπάθειες αυτές, το 2008 η Ελλάδα συνέχισε να καταγράφει ποσοστά ανεργίας των νέων που υπερέβαιναν κατά 7% τον μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ, με τη μακροχρόνια ανεργία να είναι διπλάσια από την αντίστοιχη του ΟΟΣΑ. Επιπλέον, το ποσοστό συμμετοχής των νέων στην αγορά εργασίας ήταν κατά 20% μικρότερο από τον μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ.

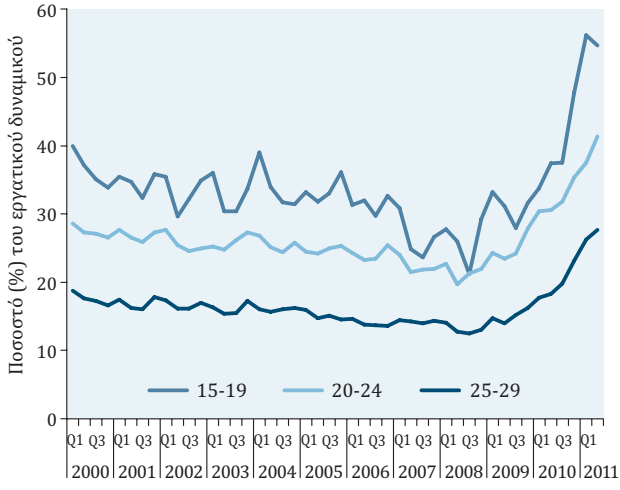
Κατά μέσο όρο, οι νέοι στην Ελλάδα βρίσκουν την πρώτη τους δουλειά περίπου δύο χρόνια μετά το τέλος των σπουδών τους. Το αντίστοιχο διάστημα για τους νέους που αναζητούν εργασία είναι περίπου 17 μήνες στην Ευρώπη σαν σύνολο και 6 στις Ηνωμένες Πολιτείες. Επιπλέον, οι περισσότεροι νέοι απασχολούνται σε χαμηλόμισθες θέσεις εργασίας (με τα δύο τρίτα του μέσου μισθού ή και λιγότερο) και υπερεκπροσωπούνται στον τομέα της προσωρινής απασχόλησης. Όσον αφορά τα επαγγελματικά προσόντα, εμφανίζεται, παραδόξως, η εξής αντεστραμμένη εικόνα: το ποσοστό ανεργίας των πτυχιούχων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι υψηλότερο σε σχέση με αυτό των νέων που εγκατέλειψαν νωρίτερα τις σπουδές τους. Επίσης, ένα μεγάλο ποσοστό εμποροϋπαλλήλων διαθέτει πολύ περισσότερα προσόντα από εκείνα που απαιτούνται για τέτοιες θέσεις εργασίας, καθώς πολλοί από αυτούς είναι κάτοχοι πτυχίων πανεπιστημίων.

Οι τάσεις αυτές γίνονται ακόμα πιο ανησυχητικές, αν λάβουμε υπόψη την άνιση κοινωνικοδημογραφική κατανομή τους. Η υψηλή ανεργία και η μικρή συμμετοχή στην αγορά εργασίας πλήττουν πολύ περισσότερο, σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού, τις νέες γυναίκες και τους νέους που ζουν σε αγροτικές περιοχές. Οι γυναίκες στην Ελλάδα χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να βρουν την πρώτη τους δουλειά και αποχωρούν ευκολότερα από την αγορά εργασίας. Επίσης, παρά τις σχετικά καλά επιδόσεις που καταγράφουν οι νέοι με λίγα ή χωρίς καθόλου προσόντα στην αγορά εργασίας, είναι πολύ πιο πιθανό, σε σύγκριση με τους πτυχιούχους πανεπιστημίων, να αποχωρήσουν μόνιμα από το εργατικό δυναμικό (συχνά υπέρ της άτυπης

εργασίας). Το ποσοστό των νέων που διακόπτουν τις σπουδές τους είναι εξαιρετικά υψηλό σε σύγκριση με άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, καθώς το 12% των νέων ηλικίας 15-24 ετών δεν ολοκληρώνει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (στοιχεία του 2007), και η χώρα απέχει ακόμα από τον ευρωπαϊκό στόχο της Λισαβόνας, δηλαδή το 10% για το 2010.

Προκειμένου να αντιμετωπίσει αυτές τις ανησυχητικές τάσεις, η κυβέρνηση Παπανδρέου, το 2009, συνέχισε τις προσπάθειές της για την υλοποίηση των στόχων του Εθνικού Προγράμματος, εισάγοντας μια σειρά κινήτρων για τη συμμετοχή και την πρόσληψη των νέων. Μεταξύ των μεταρρυθμίσεων αυτών συγκαταλέγονταν η μείωση των ασφαλιστικών εισφορών και η παροχή επιδοτήσεων στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που προσλάμβαναν νέους. Αυτές οι επιδοτήσεις αποτελούσαν προέκταση της πολιτικής της επιδότησης μισθών για νέους με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που είχε εισαγάγει η κυβέρνηση Καραμανλή πριν από το 2009, η οποία κάλυπτε περίπου το ένα τέταρτο του μισθού στις επιχειρήσεις που πληρούσαν τις προϋποθέσεις. Είναι σαφές ότι η κρίση έχει επισκιάσει τις παλαιότερες αυτές προσπάθειες. Το ζήτημα απαιτεί τώρα συντονισμένη κρατική παρέμβαση.[1]

Ποσοστά (%) ανεργίας των νέων, 2000-2011

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ

1. *Πηγή* από την οποία αντλήθηκαν τα στοιχεία των σ. 42-43: OECD (2010).

Το κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας στην Ελλάδα εμφανίζεται αρκετά εκτεταμένο στα χαρτιά, αλλά στην πραγματικότητα είναι γεμάτο κενά και περιορισμούς. Για παράδειγμα, η Ελλάδα είναι μια από τις λίγες χώρες που παρέχουν ασφάλιση ανεργίας στους νέους πριν από την απόκτηση πραγματικής εργασιακής εμπειρίας. Ωστόσο, μόνο το 6% των άνεργων νέων λαμβάνουν ασφάλιση ανεργίας, όταν ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ανέρχεται στο 17% (OECD, 2010). Τα κενά στην κάλυψη φαίνονται καθαρά, αν συνυπολογίσουμε τους περιορισμούς για όσους ανήκουν σε ορισμένες ηλικιακές ομάδες, που πρέπει να έχουν κάρτα ανεργίας για ένα χρόνο προκειμένου να λάβουν το επίδομα, καθώς και το μικρό ποσό του επιδόματος. Το Παράρτημα ΙΙΙ περιγράφει εκτενώς την υφιστάμενη δομή των μεταβιβαστικών πληρωμών, καθώς και τα προτεινόμενα επιδόματα, στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης.

Το Παράρτημα IV αξιολογεί την κατάσταση πολλών από αυτά τα προγράμματα, η ύπαρξη των οποίων καθίσταται πλέον αβέβαιη λόγω των μέτρων του ΔΝΤ. Πάντως, πριν από το 2009 ο κατασκευαστικός τομέας και ο τουρισμός ήταν οι κύριοι τομείς που ωφελήθηκαν από τα κρατικά προγράμματα τόνωσης της οικονομίας. Πρέπει να επισημάνουμε ότι, ενώ πολλά από αυτά τα προγράμματα δεν είναι καλά στοχευμένα και/ή κάνουν αναποτελεσματική χρήση της επιδότησης του μισθού (ζήτημα στο οποίο αναφερόμαστε αναλυτικότερα στην επόμενη ενότητα της παρούσας μελέτης), υπάρχει σαφής ικανότητα για την παρακολούθηση και την αξιολόγησή τους. Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση αποτελούν κρίσιμο στοιχείο για κάθε προτεινόμενη παρέμβαση, και το γεγονός ότι υπάρχουν ήδη όργανα που μπορούν να εκπληρώσουν αυτό το έργο προσπερνά ένα εμπόδιο που υπάρχει σε πολλές άλλες χώρες.

Οι αλλεπάλληλες μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας την περίοδο 2010-2011 καθιστούν επιτακτική την ανάγκη να ληφθούν μέτρα που θα εξασφαλίζουν επαρκή κοινωνική προστασία. Σε αυτές τις μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, αλλαγές στη νομοθεσία για την αμοιβή των υπερωριών, τις αποζημιώσεις λόγω απόλυσης και τους μισθούς κάτω από τα ελάχιστα επίπεδα όσον αφορά τις ομάδες υψηλού κινδύνου. Ένα δεύτερο κύμα μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας τέθηκε σε εφαρμογή τον Δεκέμβριο του 2010. Μια σημαντική αλλαγή, στο τέλος του 2010, που επιβεβαιώθηκε πρόσφατα, ήταν ο νόμος για τις Ειδικές Επιχειρησιακές Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας, με βάση τον οποίο οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι μπορούν πλέον, στο επίπεδο της επιχείρησης, να

συμφωνήσουν για αμοιβές χαμηλότερες από εκείνες που προβλέπονται στις κλαδικές συμβάσεις. Άλλες σημαντικές ρυθμίσεις που περιλαμβάνονται στον νόμο του Δεκεμβρίου του 2010 επισημαίνονται στο Παράρτημα V για τις πρόσφατες αλλαγές στην εργατική νομοθεσία.

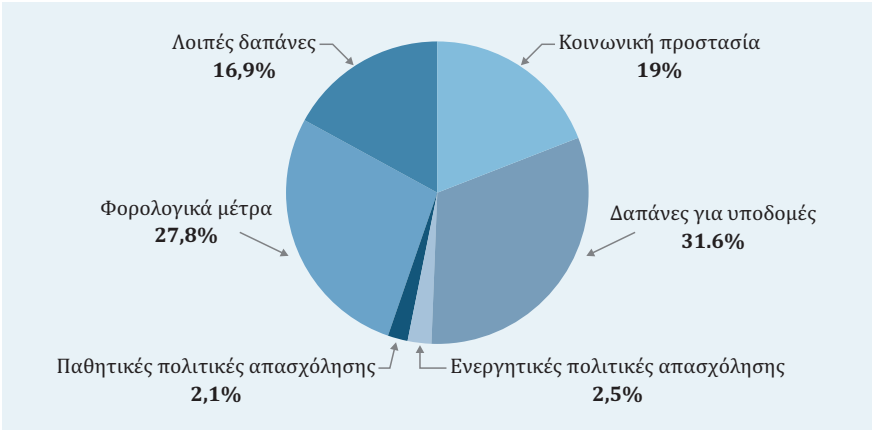
Οι ραγδαίες αλλαγές τόσο στο νομοθετικό περιβάλλον της εργασίας όσο και στο κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας στην Ελλάδα υπογραμμίζουν την ανάγκη για πολιτικές που προστατεύουν τους εργαζόμενους με την άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας (ζήτημα που εξετάζεται λεπτομερώς στην επόμενη ενότητα της μελέτης). Στην πραγματικότητα, η Ελλάδα διαθέτει εμπειρία στον τομέα αυτό, ενώ και σήμερα μια σειρά προτάσεις θεωρούν ότι η άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας αποτελεί μέσο για την αντιμετώπιση της αυξανόμενης κοινωνικής ευπάθειας στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης. Τα Παραρτήματα III και IV περιέχουν λεπτομερείς πληροφορίες για κάποιες από τις προγενέστερες σχετικές πρωτοβουλίες, καθώς και τις τρέχουσες προτάσεις για το ζήτημα.

Η ανεργία και οι τάσεις της βρίσκονται στο επίκεντρο της ανάλυσής μας. Ωστόσο, λίγα έχουν ειπωθεί σχετικά με τις καταστροφικές επιπτώσεις –κοινωνικές και ατομικές– της ανεργίας και της φτώχειας. Υπάρχουν πολλές αρνητικές επιπτώσεις (Sen, 1997) που υφίστανται οι άνεργοι, όπως: απώλεια της ελευθερίας, κοινωνικός αποκλεισμός, κακή σωματική και ψυχολογική υγεία, υψηλότερη θνησιμότητα, απογοήτευση και απώλεια του κινήτρου για μελλοντική απασχόληση, αποδυνάμωση της συνοχής της οικογένειας, μισαλλοδοξία (φυλετική και έμφυλη), κυνισμός και εν τέλει απώλεια των κοινωνικών αξιών και της αυτοπεποίθησης, ψυχική οδύνη, αγωνία και άγχος, ακόμη και αυτοκτονία. Το πραγματικό κόστος και οι αρνητικές επιπτώσεις της ανεργίας είναι αναμφισβήτητα πολύ μεγαλύτερα στην Ευρώπη από ό,τι στις ΗΠΑ, αν και είναι δύσκολο να το διακρίνει κανείς μέσα από τις επίσημες στατιστικές (Papadimitriou, 2008).

Η διατήρηση μιας κατάστασης πραγματικής πλήρους απασχόλησης, εκτός από όλα τα άλλα οφέλη, θα μείωνε σημαντικά τη φτώχεια, τους άστεγους, την ασθένεια και την εγκληματικότητα (Vickery, 1977). Συνήθως εντάσσουμε τις πολιτικές αντιμετώπισης αυτών των δεινών στη γενική κατηγορία των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης.

Το 2006 η Ελλάδα ξόδεψε μόλις το 0,14% του ΑΕΠ σε ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (ο μέσος όρος για τις χώρες του ΟΟΣΑ είναι 0,41%), κυρίως για την κατάρτιση, την επιδότηση της απασχόλησης και την οικονομική στήριξη για τους

Διάγραμμα 18: Σύνθεση των πακέτων δημοσιονομικής επέκτασης στις χώρες της G20 (ως ποσοστό (%) των συνολικών πακέτων)

Πηγή: IILS (2010)

αυτοαπασχολούμενους. Πρόσφατα μέτρα συνεισέφεραν ένα επιπλέον 0,18% του ΑΕΠ ανά έτος για τα χρόνια 2009-11· ωστόσο, η Ελλάδα συνεχίζει να παραμένει ουραγός στον τομέα αυτό, παρά την ευρέως διαδεδομένη διεθνώς αντίληψη περί του αντιθέτου. Ενώ η παγκόσμια κρίση οδήγησε σε αύξηση των δαπανών στις περισσότερες χώρες της G20 –με το μερίδιο του λέοντος να πηγαίνει στην κοινωνική προστασία, τις υποδομές και τη μείωση των φόρων (Διάγραμμα 18)–, η Ελλάδα άρχισε να εφαρμόζει τις πολιτικές λιτότητας του ΔΝΤ. Ως εκ τούτου, οι κρατικές δαπάνες συρρικνώθηκαν δραματικά σε πολλούς τομείς. Η εξέλιξη αυτή εντείνει ακόμα περισσότερο την ανάγκη για πολιτικές απασχόλησης.

4. Η ανάγκη του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής»

Στόχος κάθε κράτους είναι η προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Ενώ πολλά κράτη εναποθέτουν μεγάλο μέρος αυτής της διαδικασίας στον ιδιωτικό τομέα, άλλα αναλαμβάνουν πιο ενεργό ρόλο στην επίτευξη αυτών των στόχων, είτε μέσω παρεμβατικών πολιτικών είτε με την ύπαρξη ενός εκτεταμένου δημόσιου τομέα. Ωστόσο, η συμμετοχή του δημόσιου τομέα στην οικονομική δραστηριότητα χρειάζεται πολλές φορές να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις, προκειμένου να είναι αποδεκτή σε πολιτικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, οι προϋποθέσεις που τίθενται συνήθως είναι οι κρατικές πολιτικές να μην οδηγούν σε πληθωρισμό, να μην παρεμβαίνουν στις αποφάσεις στο μικροεπίπεδο των μεμονωμένων επιχειρήσεων, να μην έχουν ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση υφιστάμενων θέσεων εργασίας και να μην παρεμβαίνουν στον καθορισμό της συναθροιστικής ζήτησης. Όσον αφορά την πολιτική απασχόλησης, υπάρχουν μια σειρά επιλογών που πληρούν καταρχήν αυτά τα κριτήρια: μείωση του χρόνου εργασίας, επιδότηση της απασχόλησης, κρατικά προγράμματα δημιουργίας θέσεων εργασίας (όπως τα σχέδια εγγυημένης απασχόλησης ή οι προσεγγίσεις του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής»). Οι δύο πρώτες έχουν εφαρμοστεί ευρέως, με ανάμικτα αποτελέσματα.

Οι στρατηγικές επιμερισμού των θέσεων εργασίας σε περισσότερους εργαζόμενους (work-share) δοκιμάστηκαν στη Γερμανία, την Ολλανδία, το Βέλγιο, τη Γαλλία, την Αυστραλία και την Ιαπωνία, χωρίς να κατορθώσουν να δημιουργήσουν αύξηση της απασχόλησης. Παρ' όλα αυτά, εξακολουθούν να εφαρμόζονται εκ νέου για την αντιμετώπιση της τρέχουσας οικονομικής κρίσης σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες και κάποιες πολιτείες των ΗΠΑ, και πάλι χωρίς αποτέλεσμα. Από την άλλη, οι πολιτικές της επιδότησης της απασχόλησης παρεμβαίνουν στις αποφάσεις του εργοδότη, προξενώντας έτσι στρεβλώσεις στον μηχανισμό της αγοράς (Papadimitriou, 1998, 2008). Η στρατηγική της επιδότησης της απα-

σχόλησης είναι μια από τις παλαιότερες πολιτικές που έχουν προταθεί – από τον Pigou (1933) και τον Kaldor (1936), μέχρι τον Hammermesh (1978), τους Haverman and Palmer (1982) και τον Phelps (1997). Η στρατηγική αυτή διευκολύνει τις επιχειρήσεις να αντισταθμίσουν εν μέρει το κόστος για την πρόσληψη επιπλέον εργαζόμενων με πόρους που αντλούνται από το δημόσιο ταμείο, αλλά σχεδόν ποτέ δεν επιφέρει υψηλότερα επίπεδα απασχόλησης. Αντ' αυτού, οι επιδοτούμενες επιχειρήσεις απλώς αντικαθιστούσαν ήδη εργαζόμενους στην επιχείρηση με εργαζόμενους που χρηματοδοτούσε η κυβέρνηση. Έχουν εφαρμοστεί και άλλες μορφές επιδότησης του μισθού, όπως το Earned Income Tax Credit στις Ηνωμένες Πολιτείες και οι πολιτικές του αρνητικού φόρου εισοδήματος (Tobin, 1966· Tobin et al., 1967) σε άλλες χώρες. Στη βιβλιογραφία, το Earned Income Tax Credit έχει τύχει υποστήριξης όσον αφορά τα αποτελέσματά του στην τόνωση της απασχόλησης και την ενίσχυση του εισοδήματος των χαμηλόμισθων εργαζομένων (Bluestone and Ghilarducci, 1996), αλλά έχει δεχτεί και κριτική για την μη παροχή κινήτρων προς την κατεύθυνση της αύξησης της απασχόλησης ή της διατήρησης της θέσης εργασίας (Garfinkel, 1973).

Η άμεση δημιουργία προγραμμάτων δημόσιας εργασίας είναι μια ενεργητική πολιτική απασχόλησης. Η ανεργία, την οποία προκαλούν η σοβαρή συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας (αποτέλεσμα χρηματοπιστωτικών και οικονομικών κρίσεων, καθώς και πολιτικών διαρθρωτικής προσαρμογής), η αργόσυρτη εποχική ζήτηση για εργατικό δυναμικό (όπως στον τουρισμό, τη γεωργία και τη μεταποίηση), καθώς και η δυαδικότητα των δομών της οικονομίας (με ορισμένους τομείς να κινούνται σε υψηλή ταχύτητα και άλλους να υστερούν), αποτελεί πρόβλημα που απαιτεί πολιτική απάντηση. Όποια κι αν ήταν η βασική αιτία, κατά τη διάρκεια του τελευταίου αιώνα πολλές χώρες (ΗΠΑ, Σουηδία, Αργεντινή, Αυστραλία, Χιλή, Γαλλία, Νότια Κορέα, πολλές χώρες στον αναπτυσσόμενο κόσμο και πολλές αναδυόμενες οικονομίες, όπως η Ινδία, η Νότια Αφρική και η Κίνα) έχουν υιοθετήσει άμεσες μορφές απασχόλησης, γνωστές ως «δημιουργία θέσεων δημόσιας εργασίας», «σχέδια εγγυημένης απασχόλησης» ή «προγράμματα δημοσίων έργων» (βλ. Παράρτημα VI).

4.1 Η πολιτική του Minsky για τον «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής»: Θεωρητική θεμελίωση

Η ιδέα να λειτουργήσει το κράτος ως «εργοδότης της εσχάτης προσφυγής» έχει προταθεί ως ενεργητική πολιτική απασχόλησης, όχι μόνο για περιόδους οι-

κονομικής κρίσης αλλά και ως μια μακροχρόνια (ή μόνιμη) οπτική. Οι θεωρητικές βάσεις της αντίληψης αυτής έχουν τεθεί από τον Hyman Minsky (Minsky, 1986). Ευρύτερα γνωστός για τις ιδέες του σχετικά με τη χρηματοπιστωτική αστάθεια, ο Minsky υποστήριξε μια πολιτική του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» (ΕΕΠ) – ένα *μόνιμο* πρόγραμμα δημόσιας εργασίας, σε εθνική βάση, που θα λειτουργούσε ως αυτόματος (αντικυκλικός) σταθεροποιητής. Με στόχο την εξάλειψη της «αναγκαστικής» απραξίας και την προώθηση μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς, ο Minsky υποστήριξε ότι το αχρησιμοποίητο, πρόθυμο και ικανό για απασχόληση εργατικό δυναμικό θα μπορούσε να αμείβεται με ένα σταθερό εισόδημα, απασχολούμενο σε κοινωνικά αναγκαίες εργασίες. Όταν, μετά την κρίση, αρχίζει η ανάκαμψη της οικονομίας και η επέκταση του ιδιωτικού τομέα, τότε οι ενταγμένοι στο πρόγραμμα εργαζόμενοι μπορούν να επιστρέψουν στην ιδιωτική αγορά εργασίας, που θα τους προσφέρει καλύτερες προοπτικές απασχόλησης και αμοιβές. Ορισμένα παραδείγματα υπηρεσιών που προσφέρονται ή αγαθών που παράγονται μέσω ενός προγράμματος «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» είναι τα ακόλουθα: συντήρηση δρόμων, δημοσίων υποδομών και χώρων, αναδάσωση, απορρύπανση, καθώς και υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας στο επίπεδο της κοινότητας. Μερικές χώρες έχουν υιοθετήσει παραλλαγές αυτής της προσέγγισης. Στη Χιλή, μια χώρα μεσαίου-υψηλού εισοδήματος, όταν τα ποσοστά ανεργίας υπερβούν τον μέσο όρο της προηγούμενης τριετίας, ενεργοποιείται αυτομάτως ένα *μόνιμο* πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας, το οποίο χρηματοδοτείται από το 1% των φορολογικών εσόδων ετησίως.

Ο Minsky (1986) ήταν επιφυλακτικός απέναντι στις πολιτικές απασχόλησης που βασίζονται στην επιδότηση της εργασίας, επειδή πίστευε ότι οδηγούν σε αύξηση του πληθωρισμού, χρηματοοικονομική κρίση και σοβαρή αστάθεια. Αντ' αυτού, ο Minsky πρότεινε μια εναλλακτική στρατηγική για την απασχόληση, την οποία αποκάλεσε πολιτική του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», στην οποία το κράτος παρέχει εγγυημένη απασχόληση. Πίστευε ότι ένα τέτοιο σχέδιο θα προωθούσε την πλήρη απασχόληση, χωρίς τις πληθωριστικές πιέσεις και τις διαρθρωτικές δυσκαμψίες που συνήθως συνδέονται με τις οικονομίες οι οποίες λειτουργούν με καθεστώς πλήρους απασχόλησης.

Αν και η ιδέα του κράτους ως «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» χρονολογείται ήδη από τον 17ο αιώνα, ο Minksy ήταν αυτός που της προσέδωσε μια στέρεη θεωρητική βάση (Kaboub, 2007). Ανησυχώντας για τη δημοσιονομική

πολιτική των κυβερνήσεων Kennedy και Johnson τη δεκαετία του 1960, ο Minsky έγραψε ότι ο πόλεμος των «φιλελεύθερων» ενάντια στη φτώχεια γεννήθηκε από τη νεοκλασική θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι φτωχοί –και όχι η οικονομία– ευθύνονται για τη φτώχεια. Ο πόλεμος ενάντια στη φτώχεια προσπάθησε να «αλλάξει τους φτωχούς, και όχι την οικονομία» (Minsky, 1971, p. 20). Αυτή η τοποθέτηση οδήγησε τον Minksy, στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τη δεκαετία του 1970, να υποστηρίξει την ιδέα του κράτους ως «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής». Μια πιο επεξεργασμένη εκδοχή της ιδέας αυτής περιλαμβάνεται στο βιβλίο του *Stabilizing an Unstable Economy* (1986). Ο Minksy, στην πρότασή του, που αναπτύχθηκε περαιτέρω από τους ερευνητές του Levy Economics Institute (Forstater, 1999· Papadimitriou, 1998· Wray, 1997), οραματιζόταν ότι το κράτος μετατρέπεται σε «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», προσφέροντας ζήτηση για απασχόληση σε περιόδους ύφεσης ή διαρθρωτικής ανεργίας, όπως η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ παρέχει ρευστότητα στις τράπεζες.

Στις περιπτώσεις που η ζήτηση εργασίας του ιδιωτικού τομέα είναι ανεπαρκής για να εξασφαλίσει την πλήρη απασχόληση, εμφανίζεται, με μόνιμα χαρακτηριστικά, το φαινόμενο της ανεργίας. Το κράτος είναι ο μοναδικός φορέας που μπορεί να διαχωρίσει την κερδοφορία από την πρόσληψη των εργαζόμενων, δημιουργώντας έτσι μια πλήρως ελαστική ζήτηση για εργατικό δυναμικό (Minsky, 1986, p. 308). Μια τέτοια πολιτική απαιτεί από το κράτος να αναλάβει την ευθύνη για την παροχή απασχόλησης σε όλους εκείνους οι οποίοι είναι πρόθυμοι και ικανοί να εργαστούν με μισθό ίδιο ή οριακά χαμηλότερο σε σχέση με τις αμοιβές που ισχύουν στον άτυπο τομέα της οικονομίας. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι ένας «εργοδότης της εσχάτης προσφυγής» δεν πρόκειται, και δεν θα μπορούσε, να αντικαταστήσει ή να εξαλείψει άλλα προγράμματα υποστήριξης, όπως αυτά που απευθύνονται σε άτομα με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένους, ορφανά παιδιά κ.ο.κ.

Η εμπειρία από τα προγράμματα του Νιου Ντιλ, κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης, απέδειξε ότι το κράτος μπορεί να εκπληρώσει με επιτυχία τον ρόλο του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», προσφέροντας αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας, απασχολώντας ανθρώπους σε κοινωνικά και οικονομικά επωφελείς δραστηριότητες, που δεν ήταν ανταγωνιστικές με τον ιδιωτικό τομέα. Η κυβέρνηση Roosevelt ενεργοποίησε πλήθος προγραμμάτων, που αφορούσαν τα δημόσια έργα, την πολιτική προστασία, τους νέους, την ηλεκτροδότηση, τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (Public Works Administration, The Civil Conservation Corps,

The National Youth Administration, Rural Electrification Administration, Federal Emergency Relief Act). Οι οικονομικές συνθήκες εκείνης της εποχής (1929-1933) –με συνολική μείωση του ΑΕΠ πάνω από 45%, με ποσοστό ανεργίας πάνω από 30% και πτώση του εισοδήματος της τάξης του 42,5%– αντιστράφηκαν και στη συνέχεια ακολούθησε η λεγόμενη «χρυσή περίοδος» του αμερικανικού καπιταλισμού.

Το πρώτο στοιχείο της πρότασης είναι σχετικά απλό. Το κράτος, ως «εργοδότης της εσχάτης προσφυγής», θα ανακοινώσει τον μισθό με βάση τον οποίο προσφέρει απασχόληση σε όποιον θέλει να εργαστεί στον δημόσιο τομέα και στη συνέχεια θα δώσει δουλειά σε όλους όσοι θέλουν να εργαστούν με αυτό τον μισθό. Η κανονική απασχόληση στον δημόσιο τομέα δεν θα επηρεαστεί από αυτό το σχέδιο εγγυημένης εργασίας, αλλά θα παραμείνει ένα ζωτικής σημασίας, ξεχωριστό στοιχείο της δημόσιας απασχόλησης. Μ' αυτό το πρόγραμμα, το κράτος καθίσταται, κατά μία έννοια, ένας «ειδικός δημιουργός απασχόλησης», δημιουργώντας ένα «ρυθμιστικό απόθεμα εργασίας», καθώς θα είναι έτοιμο να «αγοράσει», ανά πάσα στιγμή, όλο το μη απασχολήσιμο εργατικό δυναμικό σε καθορισμένη τιμή (μισθός) ή να το «πουλήσει» – δηλαδή, να το παρέχει στον ιδιωτικό τομέα σε υψηλότερη τιμή (μισθός). Όπως συμβαίνει με όλα τα συστήματα ρυθμιστικού αποθέματος, το αγαθό που παίζει τον ρόλο του ρυθμιστικού αποθέματος χρησιμοποιείται πλήρως και έχει πάντα απολύτως σταθερή τιμή, η οποία δεν μπορεί να αποκλίνει πολύ από το φάσμα που καθορίζουν οι τιμές «πώλησης» και «αγοράς», τις οποίες έχει ανακοινώσει η κυβέρνηση. Αυτό το χαρακτηριστικό της πρότασης διασφαλίζει την πλήρη απασχόληση με σταθερές τιμές.

Αυτό το πρόγραμμα, καθώς προσφέρει εργασία σε κάθε άτομο που είναι έτοιμο, πρόθυμο και ικανό να εργαστεί, μπορεί να εξαλείψει όλη τη μη ηθελημένη ανεργία. Φυσικά, θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν πολλοί –ακόμα και εντός του εργατικού δυναμικού– που θα παραμένουν με τη θέλησή τους άνεργοι, που δεν θα επιθυμούν να εργαστούν στα προγράμματα εγγυημένης απασχόλησης ή για τον προκαθορισμένο μισθό που προσφέρει το κράτος. Επίσης, θα υπάρχουν και εκείνοι που δεν θα πληρούν τα ελάχιστα κριτήρια για την εν λόγω απασχόληση ή θα προτιμήσουν να συνεχίσουν να αναζητούν μια καλύτερη θέση εργασίας, παραμένοντας άνεργοι.

Αν και τα προγράμματα απασχόλησης που εφαρμόζονται σήμερα στην Ελλάδα δεν εντάσσονται αναγκαστικά στην πολιτική του «εργοδότη της εσχάτης

προσφυγής», δεδομένου ότι προσφέρουν περιορισμένο διάστημα απασχόλησης και περιορισμένο αριθμό θέσεων εργασίας, υπάρχουν σημαντικές συμπτώσεις με τις θεωρητικές βάσεις της πρότασης Minsky και τη συνεχιζόμενη πρακτική έρευνα που διεξάγεται στο Levy Economics Institute.

4.2 Άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας: Η διεθνής εμπειρία

Εκτός από τα αρχετυπικά προγράμματα του Νιου Ντιλ στις Ηνωμένες Πολιτείες, πολλές χώρες διαθέτουν τη σχετική εμπειρία άμεσης δημιουργίας θέ-σεων εργασίας, ιδίως υπό τη μορφή της αντιμετώπισης μιας κρίσης. Χώρες όπως η Ινδία, η Νότια Αφρική, η Αργεντινή, η Αιθιοπία, η Νότια Κορέα, το Περού, το Μπαγκλαντές, η Γκάνα, η Καμπότζη και η Χιλή, μεταξύ πολλών άλλων, έχουν υιοθετήσει πολιτικές που ουσιαστικά μετέτρεπαν το κράτος σε «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής». Η γκάμα των λόγων για τους οποίους κάθε χώρα εγκαινίασε αυτά τα προγράμματα είναι μεγάλη. Για παράδειγμα, στη Μαχαράστρα, μια πολιτεία της Ινδίας, ο λόγος που υιοθετήθηκε ένα τέτοιο πρόγραμμα ήταν η αντιμετώπιση της επισιτιστικής ανασφάλειας και η απώλεια βασικών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια της εποχικής ανεργίας και της ξηρασίας στις αγροτικές περιοχές. Στην Αργεντινή το 2001 και στη Νότια Κορέα το 1997, ο λόγος ήταν η αντιμετώπιση των συνεπειών της χρηματοοικονομικής κρίσης. Στο Μπαγκλαντές και την Αιθιοπία, η αιτία ήταν η ενίσχυση της επισιτιστικής ασφάλειας, ενώ στη Νότια Αφρική η αντιμετώπιση της χρόνιας φτώχειας. Επίσης, υπάρχουν διαφορές όσον αφορά τη διάρκεια, την πηγή χρηματοδότησης, τα είδη έργων που προωθούνται, τα κριτήρια επιλογής των συμμετεχόντων, τον τρόπο αμοιβής, τις θεσμικές ρυθμίσεις, τον βαθμό αποκέντρωσης, το επίπεδο διαφάνειας και συμμετοχής της τοπικής κοινότητας, καθώς και το χρονικό διάστημα της εγγυημένης απασχόλησης. Τα ποικίλα προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας μάς παρέχουν χρήσιμα παραδείγματα για τα διαφορετικά κίνητρα που τα ενεργοποίησαν, καθώς και για τους στόχους τους οποίους επιδιώκουν.

4.2.1 Σουηδία

Το σουηδικό ή «κορπορατιστικό» μοντέλο τορπιλίζει την παραδοσιακή οικονομική θεωρία, αποκαλύπτοντας ότι η σταθερότητα των τιμών είναι δυνατή χωρίς τη χρήση της ανεργίας ως μέτρο πειθάρχησης εναντίον της εργασίας. Το μοντέλο αναπτύχθηκε με δύο τρέχοντα χαρακτηριστικά: α) ένα εξαιρετικά συ-

γκεντρωτικό μοντέλο μισθολογικών διαπραγματεύσεων και β) ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Οι μισθολογικές διαφορές δεν επηρέασαν τις συλλογικές διαπραγματεύσεις για τους μισθούς, οι οποίες με τη σειρά τους προωθούσαν την ισότητα, ακόμη και σε τομείς της οικονομίας με υψηλή ή και χαμηλή κερδοφορία. Το αποτέλεσμα ήταν το υψηλό ποσοστό επενδύσεων των εταιρειών, παρά τα υψηλά ποσοστά φορολογίας, καθώς τα κέρδη ήταν με κάποιον τρόπο εξισορροπημένα στους διάφορους τομείς. Θεωρητική βάση αυτού του μοντέλου είναι η ιδέα του Keynes περί κοινωνικοποιημένων επενδύσεων (Kaboub, 2007).

4.2.2 Γαλλία

Τον Δεκέμβριο του 2005, η Γαλλία ανακοίνωσε ένα πιλοτικό πρόγραμμα «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», βάσει του οποίου όσοι είχαν απολυθεί πρόσφατα από εταιρείες που απασχολούσαν λιγότερα από 300 άτομα δικαιούνταν να ενταχθούν στο «Συμβόλαιο Επαγγελματικής Μετάβασης» (Contrat de Transition Professionnelle: CTP). Οι εργαζόμενοι που εντάσσονταν στο CTP εξασφάλιζαν τον ίδιο μισθό που έπαιρναν στη θέση εργασίας την οποία κατείχαν προηγουμένως. Το πρόγραμμα είχε στόχο τόσο την ενίσχυση των απολυθέντων όσο και να τους προσφέρει ευκαιρίες κατάρτισης. Η χρηματοδότηση θα προερχόταν από τα ποσά που προορίζονταν για τα επιδόματα ανεργίας, καθώς και από τις επιχειρήσεις που θα χρησιμοποιούσαν τις υπηρεσίες του προγράμματος CTP. Το συνολικό κόστος του προγράμματος εκτιμάται στα 70 δισ. ευρώ (ή 4% του ΑΕΠ), σε περίπτωση που όλοι οι άνεργοι εντάσσονταν αμέσως σ' αυτό (Attali and Champain, 2005). Είναι χρήσιμο να συγκρίνουμε το ποσό αυτό με το 4,2% σχεδόν του ΑΕΠ που δαπανάται για επιδόματα ανεργίας και άλλα προγράμματα απασχόλησης (Kaboub, 2007).

4.2.3 Νότια Κορέα

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ανατολική Ασία το 1997-1998, η Νότια Κορέα πραγματοποίησε ένα τεράστιο άλμα: ενώ ήταν μια χώρα που ουσιαστικά δεν διέθετε κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας (λόγω των συνθηκών σχεδόν πλήρους απασχόλησης που επικρατούσαν πριν από την κρίση), σχεδίασε και υλοποίησε ένα Κεντρικό Σχέδιο για την Αντιμετώπιση της Ανεργίας. Στο πλαίσιο αυτής της πρωτοβουλίας, το Πρόγραμμα για την Ασφάλεια της Απασχόλησης επεκτάθηκε. Επίσης, τέθηκαν σε εφαρμογή προγράμματα για επείγοντα δημόσια έργα, με σκοπό τη δημιουργία θέσεων εργασίας για ανειδίκευτους εργαζόμενους,

οι οποίοι ειδάλλως θα έμεναν άνεργοι και χωρίς καμία κοινωνική προστασία. Τέλος, εγκαινιάστηκε ένα νέο πρόγραμμα για τη στήριξη του εισοδήματος των φτωχών, το αποκαλούμενο Ελάχιστο Εγγυημένο Επίπεδο Διαβίωσης, ενώ κατά τη διάρκεια των χρόνων 1998-2000 η κυβέρνηση προχώρησε στη μεταρρύθμιση του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης.

Για τα δημόσια έργα, υπήρχαν τέσσερις κατηγορίες εργασιών: α) έργα συντήρησης υποδομών, που συμπεριλάμβαναν τη φροντίδα των δασών, την κατασκευή μικρών δημόσιων εγκαταστάσεων και την επισκευή έργων κοινής ωφέλειας, β) μέριμνα για την απασχόληση του εργατικού δυναμικού στις κοινωνικές υπηρεσίες και φιλανθρωπικούς οργανισμούς, όπως τα κοινοτικά κέντρα και τα ιδρύματα πρόνοιας, γ) περιβαλλοντικά έργα, που περιλάμβαναν τον καθαρισμό των δρόμων και τη συλλογή απορριμμάτων και δ) έργα που συνδέονται με την τεχνολογία των πληροφοριών, τα οποία απευθύνονταν στους νέους και όσους ήταν εξοικειωμένοι με τους υπολογιστές. Το συνολικό πακέτο των προγραμμάτων του Κεντρικού Σχεδίου για την Αντιμετώπιση της Ανεργίας ανήλθε στο 10% των συνολικών δαπανών του κορεατικού κράτους, με τα προγράμματα δημοσίων έργων να απορροφούν, στο απόγειό τους, το 1,62% (Atinc, 2000· Kwon, 2002a, 2002b· Lee, 2000).

4.2.4 Νότια Αφρική

Το 2014, η ανεργία στη Νότια Αφρική, και εφόσον οι σημερινές τάσεις συνεχιστούν ως έχουν, αναμένεται να φτάσει στο 33% (Pollin et al., 2006). Επιδιώκοντας, μεταξύ άλλων, να αντιμετωπίσει την εντεινόμενη κοινωνική αναταραχή που προκαλεί η ενδημική ανεργία, η κυβέρνηση εγκαινίασε το Διευρυμένο Πρόγραμμα Δημοσίων Έργων, με σκοπό τη δημιουργία, σωρευτικά, ενός εκατομμυρίου «ευκαιριών εργασίας», σε διάστημα πέντε ετών, προσφέροντας απασχόληση έντασης εργασίας σε δημόσια έργα. Το Διευρυμένο Πρόγραμμα Δημοσίων Έργων επεκτάθηκε σε όλη τη χώρα, με κόστος 20 δισ. ραντ, περιλαμβάνοντας τα εξής: έργα υποδομών έντασης εργασίας, όπως κατασκευή οδών, γεφυρών και συστημάτων άρδευσης· προγράμματα περιβαλλοντικής βελτίωσης· και δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης σε δημόσια κοινωνικά προγράμματα (λ.χ., κατ' οίκον μέριμνα, φροντίδα μικρών παιδιών).

Πολλά ενδιαφέροντα συμπεράσματα έχουν προκύψει από το νοτιοαφρικανικό εγχείρημα εγγυημένης απασχόλησης. Το σημαντικότερο είναι ο έντονος ρόλος που παίζει το φύλο στην παρεχόμενη εργασία. Η ένταξη των συμμετεχόντων στο

πρόγραμμα με κριτήριο το εισόδημα αποτελεί, βέβαια, βασικό στοιχείο για όλα τα προγράμματα εγγυημένης απασχόλησης. Ωστόσο, πρόσθετα κριτήρια (όπως νοικοκυριά με ανύπαντρες μητέρες ή περίοδος ανεργίας πάνω από έξι μήνες), όταν είναι σωστά διαμορφωμένα, έχει αποδειχθεί ότι ενισχύουν την αποτελεσματικότητα αυτών των προγραμμάτων ως προς την αντιμετώπιση της φτώχειας των νοικοκυριών και της ανισότητας (Antonopoulos, 2007, 2008, 2010).

Οι μορφές απασχόλησης που προσφέρονται στο πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας της Νότιας Αφρικής παρουσιάζουν επίσης ενδιαφέρον για την κλιμάκωση της παρέμβασης στον τομέα της κοινωνικής μέριμνας. Έχει αποδειχθεί ότι οι υπηρεσίες παροχής κοινωνικής μέριμνας είναι πολύ αποτελεσματικότερες όσον αφορά τον πολλαπλασιαστή απασχόλησης και την ανακούφιση των νοικοκυριών από τη φτώχεια, σε σύγκριση με τα παραδοσιακά δημόσια έργα που είναι προσανατολισμένα στις υποδομές ή τα προγράμματα δημιουργίας «πράσινων θέσεων εργασίας» (Antonopoulos and Kim, 2011· Antonopoulos et al., 2010, revised June 2011).

Τα παραπάνω παραδείγματα υπογραμμίζουν την ικανότητα των προγραμμάτων του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά διαφορετικά είδη κοινωνικών προβλημάτων. Ενώ ένας «εργοδότης της εσχάτης προσφυγής» σε εθνικό επίπεδο είναι ένας μεγάλος στόχος για την Ελλάδα, η άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας –ειδικά αν είναι προσανατολισμένη στις πιο ευάλωτες ομάδες– έχει τη δυνατότητα να περιορίσει τη φτώχεια σε μια εποχή κρίσης. Κατά τη διάρκεια περιόδων ταχείας συρρίκνωσης της οικονομίας, δύο πολιτικές έχει αποδειχθεί ότι ανακουφίζουν τους φτωχούς: οι κατεπείγουσες κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα και τα προγράμματα εγγυημένης απασχόλησης. Στην περίπτωση της Ελλάδας, θεωρούμε ότι τα προγράμματα εγγυημένης απασχόλησης είναι όχι μόνο βιώσιμα, αλλά και αναγκαία.

4.3 Στάδια ανάπτυξης και παρακολούθησης των προγραμμάτων του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής»

Η δημιουργία ενός συστήματος για την Παρακολούθηση και την Αξιολόγηση (Π&Α) αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της συνολικής διαδικασίας του σχεδιασμού ενός προγράμματος άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας. Υπάρχουν τρεις τομείς σε ένα σύστημα Π&Α: α) διαδικασία, β) εκροές και γ) αποτελέσματα. Καθένας από αυτούς απαιτεί διαφορετικά είδη πληροφοριών και δεδομένων. Όταν

αναφερόμαστε στα *ζητήματα διαδικασίας*, ξεκινάμε από τα επιθυμητά (συμμετοχικά και συμβουλευτικά) βήματα, που έχουν αποφασιστεί από την αρχή της διαμόρφωσης του προγράμματος, και στη συνέχεια προχωράμε στην τήρηση των προκαθορισμένων κανόνων λειτουργίας του προγράμματος. Οι *εκροές* αναφέρονται στην επίτευξη των βασικών δεδηλωμένων στόχων του προγράμματος άμεσης δημιουργίας θέσεων δημόσιας εργασίας (ευκαιρίες απασχόλησης που δημιουργήθηκαν, έργα που ολοκληρώθηκαν, πρόσθετες υπηρεσίες κλπ.). Τα *αποτελέσματα* είναι οι παρατηρήσιμες μεταβολές που συνδέονται με την παρέμβαση του προγράμματος (μείωση του επιπέδου φτώχειας στα νοικοκυριά, αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας στο επίπεδο της κοινότητας, βελτίωση της ποιότητας ζωής κλπ.). Για την καταγραφή όλων αυτών των πληροφοριών, πρέπει να διαμορφωθούν ερωτηματολόγια σχετικά με το πρόγραμμα (εργαλεία έρευνας) και να δημιουργηθεί ένα σύστημα Διαχείρισης Πληροφοριών, με σκοπό τη συστηματοποίηση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν.

Η ανάλυση των επιπτώσεων έχει στόχο να προσφέρει απαντήσεις σε μια σειρά ερωτημάτων που είναι σημαντικά για τη χάραξη πολιτικής. Οι προβολές μπορεί να γίνουν με δύο τρόπους. Ο ένας είναι η ex-ante (εκ των προτέρων) ανάλυση, για να μετρηθεί, π.χ., το σκέλος της ζήτησης για συμμετοχή σε ένα τέτοιο πρόγραμμα (ανταπόκριση στην προσφορά εργασίας, μέσω αντιστοίχισης βαθμών ροπής [Propensity Score Matching] ή με τη χρήση του υποδείγματος Heckman) ή για να εκτιμηθεί το μέγεθος των μακροοικονομικών μεταβολών στην άμεση και έμμεση απασχόληση, η αύξηση του ΑΕΠ, οι αλλαγές στα φορολογικά έσοδα και το δημοσιονομικό ισοζύγιο, η κατανομή του εισοδήματος και η μείωση της φτώχειας διαμέσου μοντέλων μικρο-προσομοίωσης και μακρο-προσομοίωσης μέσω μιας μήτρας κοινωνικής λογιστικής/τομεακής απασχόλησης και πολλαπλασιαστών εκροών (Antonopoulos et al., 2010· Antonopoulos and Kim, 2011). Ο άλλος τρόπος είναι η ex-post (εκ των υστέρων) ανάλυση, για να καθοριστεί η επίπτωση στα άτομα, τα νοικοκυριά και τις κοινότητες (με σύγκριση μεταξύ της «πειραματικής ομάδας», που αποτελείται από τους δικαιούχους, και μιας «ομάδας ελέγχου», η οποία έχει παρόμοια χαρακτηριστικά, αλλά δεν συμμετέχει στο πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας· βλ. Παράρτημα VIII). Οι έρευνες αυτές βασίζονται σε υπάρχοντα δεδομένα, τα οποία συλλέγονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα με διάφορα εργαλεία έρευνας σε εθνικό επίπεδο, καθώς και στη συλλογή καινούργιων στοιχείων, που συγκεντρώθηκαν από τα εργαλεία

έρευνας που δημιουργήθηκαν ειδικά από το πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας.

Τα συστήματα Π&Α απαιτούν συλλογή νέων δεδομένων και έναν ειδικό προϋπολογισμό. Είναι απαραίτητο να συλλεχθούν αυτές οι πληροφορίες και να τεθούν στη διάθεση του κοινού, των ποικίλων ενδιαφερόμενων φορέων, των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και άλλων ενδιαφερόμενων μερών, προκειμένου να υπάρξει:

- Διασφάλιση της διαφάνειας και της λογοδοσίας
- Έγκαιρη ανατροφοδότηση με σχόλια και κριτικές
- Διεξαγωγή ενός δημόσιου διαλόγου για τη λήψη αποφάσεων, βασισμένου σε εμπειρικά δεδομένα.

Για τη δημιουργία συστημάτων Π&Α –τα οποία δεν είναι, βέβαια, μια ανέξοδη άσκηση– τα ερωτηματολόγια συλλογής δεδομένων πρέπει να έχουν διαμορφωθεί με βάση το σύνολο των συγκεκριμένων στόχων που προσδιορίζονται από το πρόγραμμα δημιουργίας θέσεων εργασίας. Πρέπει ωστόσο να ληφθούν υπόψη και μια σειρά πρόσθετα πεδία, που μπορεί να παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τους φορείς χάραξης πολιτικής, την κοινωνία των πολιτών, τις κοινότητες των δικαιούχων, καθώς και τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας που εστιάζονται σε ζητήματα εφαρμοσμένης πολιτικής ανάλυσης. Η προγραμματική ανακοίνωση του προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας στην Ελλάδα παρέχει ένα σαφές πλαίσιο και ξεκάθαρους κανόνες λειτουργίας, στη βάση των οποίων θα διαρθρωθούν οι υπό εξέταση τομείς της Π&Α.

Τα σημεία στα οποία επικεντρώνεται η παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας διαφέρουν από χώρα σε χώρα και από πρόγραμμα σε πρόγραμμα. Το κοινό τους στοιχείο είναι ότι συνιστούν μια πολιτική απάντηση στο υπαρκτό πρόβλημα της περιορισμένης προσφοράς θέσεων εργασίας (και την εισοδηματική ανασφάλεια που δημιουργεί αυτή η κατάσταση), μια παρεμβατική πολιτική που θέλει να δράσει επανορθωτικά σε σχέση με την αποτυχία της αγοράς. Με βάση τα δεδομένα της διεθνούς εμπειρίας, είναι σαφές ότι τα αίτια και η δομή της ανεργίας σε κάθε χώρα διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στον σχεδιασμό και τους στόχους του προγράμματος. Η δομή του προγράμματος, η οποία χρειάζεται να αποφασιστεί εγκαίρως, πρέπει να βρίσκεται σε συνάρτηση με προκαθορισμένους στόχους, οι οποίοι με τη σειρά

τους καθορίζουν, εν πολλοίς, τα στοιχεία στα οποία πρέπει να εστιαστεί η παρακολούθηση και η αξιολόγηση.

1. *Η ενσωμάτωση της Π&Α στη διοικητική και λειτουργική δομή*. Πρέπει να αποφασιστεί αν το προτεινόμενο πρόγραμμα θα συσταθεί εξαρχής, έχοντας τη δική του, καινούργια και ξεχωριστή διοικητική και λειτουργική δομή, ή εάν θα ενσωματωθεί σε μια υπάρχουσα δομή. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να αποφασιστεί ποιο υπουργείο (ή ποια διυπουργική ομάδα) θα αναλάβει την ευθύνη του νέου προγράμματος, καθώς και ο οργανισμός που θα είναι υπεύθυνος για τη συνολική διαχείρισή του. Είναι σημαντικό να δημιουργηθεί, για υποστηρικτικούς λόγους, ήδη από την προπαρασκευαστική φάση, μια ειδική Ομάδα Σχεδιασμού και Διαχείρισης του Προγράμματος. Η ομάδα αυτή θα έχει και την ευθύνη των συστημάτων Π&Α. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η διαφάνεια και η λογοδοσία, οι αρμοδιότητες της διαμόρφωσης των ερωτηματολογίων, της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των ατόμων που θα συλλέγουν τα ποιοτικά δεδομένα πρέπει να ανατεθούν σε έναν ειδικό στη διαχείριση του συστήματος πληροφοριών, ο οποίος και θα προτείνει το κατάλληλο σύστημα Π&Α.

2. *Έλεγχος της διαδικασίας και των αποφάσεων που σχετίζονται με τη στρατηγική υλοποίησης*. Η παρακολούθηση και αξιολόγηση, με την ευρύτερη έννοια, στην πραγματικότητα ξεκινά συνήθως με την εξέταση των στοιχείων του σχεδιασμού του προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας. Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζουν τα εξής ζητήματα:

α) *Επιλογή και εγγραφή των δικαιούχων· συμφωνία για τους μισθούς και τη διάρκεια των δικαιωμάτων*. Μια διαδικασία διαβούλευσης με τους βασικούς παράγοντες είναι αναγκαία. Είναι σκόπιμο οι εκπρόσωποι των συνδικάτων να αποτελούν βασικό εταίρο για τον καθορισμό των κατευθυντήριων γραμμών σ' αυτά τα θέματα, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής. Είναι απαραίτητο ένα σύστημα διάδοσης πληροφοριών, ούτως ώστε οι πληροφορίες να φτάνουν σε όλους τους πιθανούς συμμετέχοντες. Όσον αφορά τη διαφάνεια, κομβική σημασία έχουν ένα ηλεκτρονικό σύστημα πληροφόρησης και η δημόσια πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες, καθώς και στη λίστα των δικαιούχων που θα επιλεγούν. Η επιλογή και η καταγραφή των δικαιούχων μπορεί να ανατεθεί στην τοπική αυτοδιοίκηση ή/και σε μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση.

β) *Η επιλογή του εύρους και του πλαισίου των δημοσίων έργων και υπηρεσιών που θα εκτελεστούν*. Μια δυνατότητα είναι η απόφαση αυτή να ληφθεί σε

κεντρικό επίπεδο, και εν συνεχεία να γίνουν διαβουλεύσεις σε επίπεδο περιφέρειας και δήμου (με στόχο την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή στο επίπεδο της κοινότητας). Μια εναλλακτική δυνατότητα είναι η προσέγγιση από τα κάτω προς τα πάνω, με τους δήμους να προσδιορίζουν τα σχέδια εργασίας. Το σημαντικό είναι ότι ο βαθμός συγκεντρωτισμού/αποκέντρωσης κατά τη λήψη των αποφάσεων για τα δημόσια έργα πρέπει να λαμβάνει υπόψη την τοπική ιδιοκτησία και τον προσδιορισμό της έννοιας του χρήσιμου έργου από τη σκοπιά των εκλεγμένων αυτοδιοικητικών αρχών, των τοπικών κοινοτήτων, καθώς και των δικαιούχων που είναι εγγεγραμμένοι στο πρόγραμμα δημιουργίας θέσεων εργασίας.

γ) *Επιλογή υλοποίησης και επίβλεψης των έργων*. Με βάση τη διεθνή εμπειρία, υπάρχουν δύο δυνατότητες. Η πρώτη είναι η προσωρινή απασχόληση ατόμων που θα αντληθούν από φορείς του δημόσιου τομέα (εθνικούς, επαρχιακούς και τοπικούς), οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για υποδομές, περιβαλλοντικά έργα και την παροχή υπηρεσιών. Η δεύτερη είναι η σύναψη συμβάσεων είτε με μη κερδοσκοπικές οργανώσεις είτε με μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις (ή έναν συνδυασμό και των δύο), με συγκεκριμένα κριτήρια επιλογής (ο προσδιορισμός της διαδικασίας και των αρμόδιων οργάνων που θα επιλέξουν τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και τις επιχειρήσεις οι οποίες θα αποτελέσουν τους φορείς υλοποίησης είναι σημαντικός· η διαδικασία της παρακολούθησης των έργων πρέπει να είναι διαφανής). Συνήθως επιλέγεται η δεύτερη οδός για την υλοποίηση και την επίβλεψη των έργων.

δ) *Η αποκέντρωση της χρηματοδότησης και το σύστημα πληρωμών*. Οι συμφωνίες χρηματοδότησης και οι μηχανισμοί ταμειακών ροών συνήθως προσαρμόζονται στις εθνικές πρακτικές. Η σημασία της διαφάνειας και της λογοδοσίας είναι ευρύτατα αναγνωρισμένη. Για να αποφευχθούν πιθανά φαινόμενα διαφθοράς και «πελατειακών σχέσεων», έχει ιδιαίτερη σημασία να υπάρχει μια προσεκτικά σχεδιασμένη εκ των προτέρων διαδικασία διαβούλευσης, που θα λαμβάνει υπόψη και την προγενέστερη σχετική εμπειρία της χώρας (κυρίως, οι αδυναμίες των προγραμμάτων STAGE της προηγούμενης κυβέρνησης κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου, υπογραμμίζοντας τη σημασία της διαφάνειας στην κατανομή της χρηματοδότησης και στις πληρωμές).

ε) *Η επιλογή της τοποθεσίας και η ιεράρχηση των γεωγραφικών περιοχών*. Τα κριτήρια επιλογής συνιστούν ένα περίπλοκο και αμφιλεγόμενο ζήτημα και, ως εκ τούτου, τα εξετάζουμε εκτενέστερα στη συνέχεια.

5. Προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας στην Ελλάδα: ευκαιρίες και προκλήσεις

Το υπόλοιπο μέρος της παρούσας μελέτης έχει στόχο να παράσχει το πλαίσιο του σχεδιασμού για ένα σύστημα Παρακολούθησης και Αξιολόγησης (Π&Α), που θα αφορά ένα κρατικό πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων δημόσιας απασχόλησης στην Ελλάδα. Ενώ η παρακολούθηση και η αξιολόγηση συνήθως εξετάζονται από κοινού, εμείς θα εστιαστούμε στο σκέλος της παρακολούθησης, το οποίο θα δημιουργήσει και το έδαφος για την αξιολόγηση, που θα ακολουθήσει. Η βιωσιμότητα του προγράμματος θα εξαρτηθεί, εν πολλοίς, από τον βαθμό επίτευξης των δεδηλωμένων στόχων του, καθώς και από τη διαφάνεια και τη λογοδοσία προς: α) τις δημόσιες αρχές και τους αρμόδιους φορείς εφαρμογής, β) τους συμμετέχοντες δικαιούχους, γ) το σύνολο των πολιτών της χώρας. Όπως και σε κάθε καινούργιο κοινωνικό πρόγραμμα, είναι αναμενόμενο ότι η εφαρμογή του θα περιλαμβάνει και τη διαδικασία εκμάθησης, ενώ ενδέχεται να προκύψουν αναπόφευκτες συγκρούσεις και επικρίσεις. Ισχυρά μέτρα που θα εξασφαλίσουν την έγκαιρη ανατροφοδότηση με κριτικές και γνώμες, τη διαφάνεια και τη λογοδοσία μέσω σαφών κατευθυντήριων γραμμών Π&Α και μια ευρέος φάσματος συμμετοχή παρέχουν τα καλύτερα μέσα για την ανάληψη διορθωτικής δράσης.

Η μελέτη αυτή έχει στόχο να βοηθήσει τους φορείς που χαράσσουν τη σχετική πολιτική και σχεδιάζουν τις ειδικότερες δράσεις να κατευθύνουν τους πόρους του προγράμματος: α) προς τις περιοχές, τα νοικοκυριά και τα άτομα που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη και β) προς τις κατάλληλες μεθοδολογίες συλλογής δεδομένων, που θα διευκολύνουν την ακριβή και πρόσφορη παρακολούθηση και αξιολόγηση του προγράμματος. Για τον σκοπό αυτό, η μελέτη αποτελεί ένα πλαίσιο για τη λήψη αποφάσεων, υπογραμμίζοντας τη σημασία της μέτρησης των εκροών (επίτευξη των βασικών στόχων), των αποτελεσμάτων (επιπλέον επιτεύ-

ξεις πέραν των άμεσων στόχων) και των απαραίτητων δεδομένων, με στόχο την επιστημονική αξιολόγηση αυτών των τελικών προϊόντων. Ένα ζήτημα το οποίο εξετάζουμε αναλυτικά σε αυτή τη μελέτη είναι η έρευνα που θα χρησιμοποιηθεί ως έρευνα αναφοράς για τον σχεδιασμό του προγράμματος, το εύρος και το πλαίσιο της οποίας υπαγορεύονται κατ' ανάγκη από τις χρηματικές και χρονικές δυνατότητες. Ιδεωδώς, μια καλά προετοιμασμένη έρευνα αναφοράς προσφέρει τη δυνατότητα μιας εις βάθος αξιολόγησης των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων. Ωστόσο, ακόμη και με περιορισμένο χρόνο και πόρους, μια μικρή αλλά καλά σχεδιασμένη έρευνα αναφοράς μπορεί να συμπεριλάβει τους ίδιους σχεδόν παράγοντες με μια πιο εκτεταμένη έρευνα. Υπάρχουν, όμως, κάποια μίνιμουμ επίπεδα ανάλυσης που είναι απαραίτητα για την εξέταση των επιπτώσεων του προγράμματος. Σε αυτήν ακριβώς την κατηγορία περιλαμβάνονται τα αναδεικνυόμενα προφίλ των κοινοτήτων, των νοικοκυριών και των ατόμων, τα οποία αποτελούν απαραίτητα χαρακτηριστικά, που πρέπει να εξεταστούν στα πρώιμα στάδια του σχεδιασμού και της υλοποίησης του έργου.

Βασικό στοιχείο, εκτός από τα κριτήρια επιλογής των φορέων υλοποίησης, είναι τα κριτήρια κατάταξης για την ένταξη των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα. Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει ένα δείγμα τέτοιων κριτηρίων επιλογής για ένα πρόγραμμα στη Δυτική Μακεδονία, όπου οι συμμετέχοντες κατατάσσονται με βάση σαφή κριτήρια και μια κλίμακα βαθμολόγησης που προκύπτει από αυτά.

Η ύπαρξη ενός τέτοιου συστήματος βαθμολόγησης είναι ζωτικής σημασίας για να διασφαλιστεί η διαφάνεια και να προληφθούν ενδεχόμενες επικρίσεις περί πελατειακών σχέσεων. Τα κριτήρια αυτά, παράλληλα με τα κριτήρια επιλογής των περιοχών και των δήμων που θα χρηματοδοτηθούν από το πρόγραμμα, πρέπει να έχουν δημοσιοποιηθεί και να βρίσκονται στη διάθεση κάθε ενδιαφερόμενου. Το ίδιο ισχύει και για την κατανομή των κονδυλίων του προγράμματος, δηλαδή το αν τα χρήματα κατανέμονται με βάση τον πληθυσμό των περιοχών που πληρούν τις προϋποθέσεις ή με βάση ένα καθιερωμένο κριτήριο για τη φτώχεια (και πρέπει επίσης να είναι γνωστό ποιο είναι αυτό το κριτήριο). Ενώ τα κριτήρια για την ατομική συμμετοχή είναι ήδη διαμορφωμένα εντός των εν λόγω προγραμμάτων, είναι σημαντικό τα κριτήρια ένταξης να είναι ομοιόμορφα σε όλα τα προγράμματα.

Αν η οικονομία δεν δείξει σημάδια ανάκαμψης στα ποσοστά απασχόλησης, κάτι το οποίο δυστυχώς είναι πολύ πιθανό τα επόμενα χρόνια, η κλιμάκωση του

Πίνακας 2: Κριτήρια κατάταξης

Κριτήρια	Ανάλυση κριτηρίων	Βαθμολόγηση
1. Κατάσταση των ανέργων	Μακροχρόνια άνεργοι (>12 μήνες)	20
	Νέοι άνεργοι έως 30 χρονών που ψάχνουν για δουλειά	25
	Βραχυχρόνια άνεργοι που δεν λαμβάνουν επίδομα ανεργίας	15
	Αγρότες	10
2. Κατάσταση των νοικοκυριών	Μονογονεϊκά νοικοκυριά	15
	Έγγαμος/η, και με τους δύο γονείς άνεργους	8
	Συμβίωση με κηδεμόνες	5 (για κάθε προστατευόμενο μέλος)
3. Εισόδημα νοικοκυριού	0 έως 6.900	15
	6.901 έως 12.000	10
	12.001 έως 16.000	8
	16.001 έως 22.000	6
	22.001 και άνω	0
4. Κατάσταση υγείας	Ποσοστό αναπηρίας: 35-50%	6
	Ποσοστό αναπηρίας: 50% και άνω	8
5. Περιοχή κατοικίας	Μόνιμος κάτοικος της περιφέρειας όπου θα υλοποιηθούν οι δράσεις του προγράμματος	10

προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορεί να καταστεί αναγκαία. Στο πλαίσιο αυτό, οι πληροφορίες που προκύπτουν από τα συστήματα παρακολούθησης και αξιολόγησης θα είναι σημαντικές, καθώς μας προσφέρουν χρήσιμα στοιχεία για τη συνέχιση στο μέλλον τέτοιων πολιτικών.

5.1 Παρακολούθηση και αξιολόγηση: Το αναλυτικό πλαίσιο

Παρά την πλούσια εμπειρία από τα συστήματα παρακολούθησης και αξιολόγησης (Π&Α) που έχουν εφαρμοστεί ευρέως σε κοινωνικά προγράμματα, δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο για τα προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων δημόσιας εργασίας. Ένα πλαίσιο ανάλυσης, όπως αυτό που παρουσιάζεται στον Πίνακα 3, υπηρετεί τον σκοπό της διευκρίνισης των βασικών στοιχείων

Πίνακας 3: Ορισμός εννοιών για το πλαίσιο ανάλυσης της παρακολούθησης και της αξιολόγησης

Εισροές	Οι εισροές είναι το αρχικό σύνολο πληροφοριών, επενδύσεων και πόρων, συμπεριλαμβανομένης της διαδικασίας επιλογής των συμμετεχόντων, του προσωπικού που θα υλοποιήσει και θα εποπτεύσει το πρόγραμμα κ.ο.κ. Οι πόροι που απαιτούνται για τις εισροές αποτυπώνονται στον προϋπολογισμό του προγράμματος.
Δραστηριότητες	Οι δραστηριότητες είναι τα βήματα που μετατρέπουν επιτυχώς τις εισροές σε εκροές. Παραδείγματα: κατάρτιση, οργάνωση των worksites του έργου, έλεγχος της διαδικασίας εκτέλεσης του έργου, διαβούλευση στο πλαίσιο της κοινότητας, καταγραφή των αντιδράσεων των δικαιούχων, συλλογή βασικών δεδομένων κ.ο.κ.
Εκροές (βασικοί στόχοι του προγράμματος, π.χ. δημιουργία θέσεων εργασίας)	Ο συγκεκριμένος όρος περιγράφει τους κύριους στόχους τους οποίους αναμένεται να υλοποιήσει το πρόγραμμα. Οι εκροές βρίσκονται υπό τον άμεσο έλεγχο της διαχείρισης του προγράμματος. Όταν οι εισροές (πόροι) και οι δραστηριότητες παρακολουθούνται σωστά, η παρακολούθηση των εκροών περιλαμβάνεται στον προϋπολογισμό του προγράμματος. Η παραγωγή των εκροών, στη συγκεκριμένη περίπτωση, περιλαμβάνει: άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας, υλικές υποδομές, περιβαλλοντικές ή κοινοτικές υπηρεσίες, και ενδεχομένως τη δημιουργία νέων δεξιοτήτων.
Αποτελέσματα (παρατηρούμενες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές, π.χ. ελάττωση της φτώχειας)	Τα αποτελέσματα είναι οι άμεσες και μεσοπρόθεσμες επιπτώσεις των εκροών του προγράμματος. Πρόκειται για τα επιτεύγματα που είναι εφικτό να παρατηρηθούν και τα οποία μπορούν να συνδεθούν με τις παρεμβάσεις του έργου. Στην περίπτωση του προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας, ενδέχεται να περιλαμβάνουν τις εξής αντικειμενικές και υποκειμενικές αλλαγές: αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος και βελτίωση της ικανότητας ανταπόκρισης σε βασικά έξοδα, αύξηση της αυτοεκτίμησης, μεγαλύτερη χρήση των περιουσιακών στοιχείων της κοινότητας (π.χ., πάρκα και εγκαταστάσεις αναψυχής), μείωση της ενασχόλησης των γυναικών με εργασίες οικιακής φροντίδας χάρη στη μέριμνα για τους ηλικιωμένους και τα παιδιά, ενίσχυση της συνοχής της κοινότητας ανάμεσα στους νέους και εκφρασμένη ικανοποίηση λόγω της ενίσχυσης των δεξιοτήτων τους, μείωση των περιπτώσεων ανθρώπων που έμειναν άστεγοι εξαιτίας έξωσης.
Ανάλυση επιπτώσεων	Οι επιπτώσεις αναφέρονται στα θετικά και αρνητικά αποτελέσματα, τα οποία προέκυψαν συγκεκριμένα από το πρόγραμμα δημιουργίας θέσεων εργασίας. Επίπτωση είναι το στοιχείο που συνδέει άμεσα την πρωτοβουλία με τα αποτελέσματα. Εξ ου και η ανάγκη για τη συλλογή δεδομένων που επιτρέπουν την ανάλυση των επιπτώσεων στα άτομα, τα νοικοκυριά και τις κοινότητες, έχοντας κατά νου ότι το έργο πιθανόν θα επιφέρει τέτοια αποτελέσματα. Η βάση δεδομένων θα περιλαμβάνει όλες τις πληροφορίες που μπορούν να εξαχθούν από τις εκροές και τα αποτελέσματα, αλλά θα χρειαστούν επίσης πρόσθετες πληροφορίες, συγκεντρωμένες μέσω ειδικών ερωτηματολογίων που πρέπει να διανέμονται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Πίνακας 4: Παραδείγματα υποέργων στον Δήμο Αριστοτέλη και κόστος (σε ευρώ)

Υποέργο	Κόστος (σε ευρώ)
Προστασία δασών από πλημμύρες και φωτιές, αποψίλωση, αποστραγγιστικά έργα	49.216,75
Δημιουργία και φροντίδα πράσινων έργων, έργα φύτευσης, άρδευσης, δημιουργία πάρκων	26.250
Καθαρισμός δημοσίων κτιρίων και χώρων, πάρκων, πλατειών και ιστορικών χώρων	39.375
Έργα για τη διατήρηση υποδομών	49.218
Υλοποίηση μικρών κατασκευαστικών έργων για δημόσιες υποδομές	78.750
Συντήρηση και ανακαίνιση οδικού δικτύου	32.812,5
Συντήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς (μνημεία κ.ο.κ.)	39.375
Προώθηση πολιτιστικής κληρονομιάς/παροχή πληροφοριών και ξενάγηση τουριστών	26.250
Ναυαγοσωστική κάλυψη, προγράμματα σε πλαζ	16.406,25
Συντήρηση και ανακαίνιση αθλητικών εγκαταστάσεων	36.093,75
Εξυπηρέτηση του κοινού, παροχή διοικητικής υποστήριξης και υπηρεσιών, δημιουργία θέσεων ειδικευμένης και ημιειδικευμένης εργασίας, κατάρτιση	65.625

ενός προγράμματος, οριοθετώντας με σαφήνεια τα περιγράμματα των εισροών, των εκροών, των δραστηριοτήτων και των αποτελεσμάτων, την παρακολούθηση και την αξιολόγησή τους, καθώς και τους πιθανούς τομείς της ανάλυσης των επιπτώσεων (ILO, 2008, 2010).

Αν και η πρωτοβουλία της δημιουργίας θέσεων εργασίας στην Ελλάδα εισήχθη ως μέτρο για την άμβλυνση της κρίσης, μερικά από τα έργα που πρόκειται να υλοποιηθούν είναι παρόμοιας φύσης με τις εργασίες οι οποίες ενσωματώνονται στα μόνιμα προγράμματα του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» άλλων χωρών. Ο Πίνακας 4 περιλαμβάνει επιλεγμένα παραδείγματα έργων από ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα στον Δήμο Αριστοτέλη της Χαλκιδικής.

Με σημείο αναφοράς το αναλυτικό πλαίσιο που περιγράψαμε παραπάνω, τα έργα που προαναφέρθηκαν περιλαμβάνουν τις εισροές και τις δραστηριότητες που οδηγούν σε εκροές. Με τέτοια έργα κατά νου, μπορούμε να φανταστούμε τα είδη των κατάλληλων δεικτών που χρειάζονται για την παρακολούθηση των προαναφερθέντων έργων. Η υπόλοιπη ενότητα περιγράφει εκροές και αποτελέσματα, καθώς και τους απαιτούμενους δείκτες μετρήσεων.

Πίνακας 5: Δείγμα εκροών και δεικτών-Μέσα επαλήθευσης

Προσδοκώμενη εκροή	Δείκτης	Μέσα επαλήθευσης
Στόχος 1 - Απασχόληση μέσω προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας	1.1 Ημέρες απασχόλησης ανά κατηγορία εργασίας (εξειδικευμένη, ανειδίκευτη, εποπτική) 1.2 Ημέρες απασχόλησης και ποσοστά συμμετοχής γυναικών και νέων	1.1-1.2 Οι καταστάσεις με τις ώρες εργασίας των εργαζομένων, εναρμονισμένες με τις τεχνικές φόρμες του προγράμματος, θα είναι ενσωματωμένες στο πρόγραμμα του συστήματος διαχείρισης πληροφοριών
Στόχος 2 - Κοινοτικές και κοινωνικές υπηρεσίες (π.χ., υπηρεσίες κοινωνικής μέριμνας, εκπαιδευτική βοήθεια, συμβουλευτική υγείας, υπηρεσίες για την ασφάλεια της κοινότητας κ.ο.κ.)	2.1 Ώρες κοινωνικής υπηρεσίας που προσφέρθηκαν 2.2 Αριθμός ατόμων που εξυπηρετήθηκαν ανά ηλικία και φύλο 2.3 Μείωση του χρόνου που δαπανήθηκε στην παροχή υπηρεσιών μη αμειβόμενης εργασίας	2.1 Υπογεγραμμένες καταστάσεις με τις ώρες εργασίας θα εισάγονται στο σύστημα από το προσωπικό του προγράμματος ως μέρος του συστήματος διαχείρισης πληροφοριών 2.2-2.3 Σύντομη μηνιαία έρευνα για τα νοικοκυριά, με βάση το φύλο και την ηλικία
Στόχος 3 - Κοινοτικά περιουσιακά στοιχεία (π.χ., κτίρια, βελτιώσεις στην τοπική αγορά, έργα περιβαλλοντικής αποκατάστασης κ.ο.κ.)	3.1 Μονάδες ποιότητας υποδομών, βελτίωσης του περιβάλλοντος και της κοινότητας που χρησιμοποιήθηκαν 3.2 Μονάδες κόστους υποδομών/βελτιώσεων, συγκρίσιμες με εκείνες παρόμοιων περιουσιακών στοιχείων εκτός του προγράμματος 3.3 Υποδομές που παράγονται με μεθόδους έντασης εργασίας	3.1-3.3 Τεχνική τεκμηρίωση που προετοιμάστηκε από τοπικές τεχνικές υπηρεσίες ως τμήμα ενός συστήματος διαχείρισης πληροφοριών για την πιστοποίηση της ολοκλήρωσης της εργασίας και την τεκμηρίωση του κόστους των μονάδων και της αναλογίας του κόστους εργασίας στο συνολικό κόστος
Στόχος 4 - Κατάρτιση και ανάπτυξη δεξιοτήτων των δικαιούχων, μέσω σεμιναρίων, workshops και προγραμμάτων κατάρτισης κατά την απασχόληση	4.1 Ημέρες εργασίας για οργανωτική κατάρτιση σε τεχνικά και κοινοτικά ζητήματα μέσω workshops και σεμιναρίων 4.2 Ημέρες εργασίας σε θέσεις απασχόλησης για την απόκτηση κατάρτισης κατά την απασχόληση, μέσω δραστηριοτήτων σε προγράμματα σχετικά με περιουσιακά στοιχεία και κοινωνικές υπηρεσίες	4.1-4.2 Οι καταστάσεις με τις ώρες εργασίας για κατάρτιση, ως μέρος του προγράμματος του συστήματος διαχείρισης πληροφοριών

5.2 Εκροές

Κατά την ανάπτυξη ενός συστήματος παρακολούθησης και συλλογής δεδομένων επί τη βάσει ερωτηματολογίων, για κάθε εκροή πρέπει να προσδιοριστούν σαφείς δείκτες εκροών (δηλαδή οι στόχοι του προγράμματος) και μέσα μέτρησης. Πιθανοί δείκτες και τα αντίστοιχα μέσα για την επαλήθευση δεδομένων περιλαμβάνονται στον Πίνακα 5.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ ο προσδιορισμός των δεικτών και η δημιουργία μέσων επαλήθευσης είναι μια διαδικασία σχετικά απλή όσον αφορά τις εκροές, γίνεται όμως σύνθετη όσον αφορά τα αποτελέσματα, εξαιτίας της διαπλοκής των παραγόντων. Με λίγα λόγια, για να υποστηρίξουμε ότι οι θετικές εκροές και τα θετικά αποτελέσματα είναι απόρροια του προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας, θα πρέπει να επενδύσουμε σε μια καλά δομημένη έρευνα αναφοράς, προκειμένου να απομονώσουμε τις επιπτώσεις. Θα επανέλθουμε λεπτομερέστερα σε αυτό το θέμα, καθώς θα εξετάζουμε στη συνέχεια το ζήτημα της αξιολόγησης. Είναι ωστόσο σημαντικό να το έχουμε υπόψη, καθώς εντοπίζουμε συγκεκριμένες εκροές και αποτελέσματα του προγράμματος.

5.3 Αποτελέσματα

Αν και γνωρίζουμε ότι δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί το σύνολο των αποτελεσμάτων πριν από την εφαρμογή του προγράμματος, είναι σημαντικό να διατυπώσουμε υποθέσεις για τα αποτελέσματα και να καθορίσουμε τους τομείς εκείνους που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για αξιολόγηση στο μέλλον. Καθ' όλη τη διαδικασία της εφαρμογής θα προκύψουν διάφορα θέματα με ξεχωριστό ενδιαφέρον, τα οποία δεν θα πρέπει να αποθαρρύνουν τους διαχειριστές, καθώς μπορούν να εισαχθούν συμπληρωματικά μέτρα για την ανάλυση θεμάτων με ενδιαφέρον που δεν είχαν επισημανθεί κατά τα πρώτα στάδια του προγράμματος. Παρ' όλα αυτά, όσο μεγαλύτερη σημασία αποδώσουμε εξαρχής στο ζήτημα τόσο η ικανότητά μας να εκτιμήσουμε με ασφάλεια τις επιπτώσεις του προγράμματος σε αυτούς τους τομείς θα αυξηθεί σημαντικά.

Οι Πίνακες 5 και 6 υπογραμμίζουν ορισμένες μετρήσεις που είναι αναγκαίες για την Π&Α του προτεινόμενου προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας. Είναι σαφές, ακόμη και από μια γρήγορη εξέταση, ότι η απομόνωση των επιπτώσεων του προγράμματος αποτελεί βασικό στοιχείο της αξιολόγησης των εκροών,

Πίνακας 6: Δείγμα αποτελεσμάτων και δεικτών-Μέσα επαλήθευσης

Προσδοκώμενο αποτέλεσμα	Δείκτης	Μέσα επαλήθευσης
Αποτέλεσμα 1 - Επιπτώσεις στα νοικοκυριά: μείωση φτώχειας - αυξημένη ικανότητα ανταπόκρισης σε βασικές ανάγκες του νοικοκυριού (πληρωμή ενοικίου, λογαριασμοί οργανισμών κοινής ωφέλειας)	1.1 Μείωση της κατά κεφαλήν φτώχειας και του βάθους της φτώχειας στα νοικοκυριά 1.2 Τάσεις του διαθέσιμου εισοδήματος 1.3 Σύνθεση κατανάλωσης (ποσοστό του εισοδήματος που δαπανάται σε βασικά αγαθά, ενοίκιο, λογαριασμούς οργανισμών κοινής ωφέλειας και άλλα βασικά αγαθά)	1.1 Έρευνες νοικοκυριών 1.2-1.3 Έρευνες δαπανών και συνεντεύξεις σε focus groups των συμμετεχόντων. Σύντομα ερωτηματολόγια (για νοικοκυριά ή άτομα), σε περιοδικά διαστήματα
Αποτέλεσμα 2 - Ατομικές επιπτώσεις: αύξηση της συμμετοχής του εργατικού δυναμικού· μείωση των χρεών	2.1 Μειωμένα ποσοστά ανεργίας και υποαπασχόλησης 2.2 Αυξημένη τοπική ζήτηση για εργατικό δυναμικό στην περιοχή 2.3 Προσωπικά ύψη χρέους	2.1-2.2 Βασική έρευνα και συμπληρωματικές έρευνες για τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις 2.3 Στοιχεία για το χρέος και τις αποταμιεύσεις των νοικοκυριών
Αποτέλεσμα 3 - Επιπτώσεις στην κοινότητα: Μείωση της εγκληματικότητας· αυξημένη χρήση δημοσίων χώρων και υπηρεσιών· αναζωογόνηση μικρών επιχειρήσεων	3.1 Περιστατικά εγκληματικότητας· ποσοστά χρήσης δημόσιων χώρων· αντιλήψεις της κοινότητας για την εγκληματικότητα και τη χρησιμότητα των έργων ως προς την ποιότητα ζωής 3.2 Αυξημένος αριθμός μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων συνδεόμενων με το πρόγραμμα 3.3 Αυξημένη κερδοφορία μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην περιοχή	3.1 Έρευνες για την κοινότητα οργανωμένες από την ομάδα διαχείρισης του έργου 3.2-3.3 Έρευνες για τις επιχειρήσεις
Αποτέλεσμα 4 - Ποιοτικές επιπτώσεις στα άτομα: Αίσθημα ανανεωμένης αυτοεκτίμησης· αλλαγή στη ζωή των γυναικών λόγω της αυξημένης συμμετοχής τους σε αμειβόμενη εργασία	4.1 Δείκτες αυτοεκτίμησης 4.2 Επίπεδο ευτυχίας (ικανοποίηση από τη ζωή) 4.3 Μειωμένος χρόνος μη αμειβόμενης εργασίας από τις γυναίκες	4.1-4.2 Έρευνες σε focus groups ή συμπλήρωση σύντομων ερωτηματολογίων, ανά περιοδικά διαστήματα, από τους συμμετέχοντες 4.3 Ενσωμάτωση στις έρευνες εργατικού δυναμικού ερωτήσεων που αφορούν την κατανομή του χρόνου των νοικοκυριών και των ατόμων

και ιδιαίτερα των αποτελεσμάτων. Για να διευκολυνθεί η απομόνωση των επιπτώσεων του έργου και του προγράμματος, η επόμενη ενότητα περιγράφει λεπτομερέστερα τις μεθόδους συλλογής δεδομένων και την επακόλουθη ανάλυση των επιπτώσεων.

5.4 Παρακολούθηση εκροών και αποτελεσμάτων

Το σύστημα παρακολούθησης απαιτεί:

- Προσδιορισμό των αναγκαίων πληροφοριών για την παρακολούθηση εκροών και αποτελεσμάτων.
- Δείκτες για την παρακολούθηση των προκαθορισμένων εκροών και προβλεπόμενων αποτελεσμάτων.
- Μέθοδο συλλογής των απαραίτητων δεικτών πληροφοριών (μέσα επαλήθευσης, δηλαδή καταστάσεις με τις ώρες εργασίας, προγράμματα κοστολόγησης κλπ.).
- Ένα αποτελεσματικό και διαφανές σύστημα διαχείρισης πληροφοριών, το οποίο θα χρησιμοποιήσουν διευθυντές, δημοτικές αρχές και δικαιούχοι για την εισαγωγή πληροφοριών που θα προκύψουν.

6. Συλλογή δεδομένων και ανάλυση της αποτίμησης των επιπτώσεων των προγραμμάτων άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας

Μια ενδελεχής αξιολόγηση ενός τυπικού προγράμματος δημόσιας απασχόλησης πρέπει να περιλαμβάνει τόσο τις διαδικασίες παρακολούθησης και αξιολόγησης όσο και την ποσοτική και ποιοτική αποτίμηση των επιπτώσεων. Οι δείκτες αντικτύπου του προγράμματος μπορεί να προσδιοριστούν, για παράδειγμα, μέσα από την εξέταση μιας ποικιλίας πιθανών αποτελεσμάτων του προγράμματος σε ιδιώτες, νοικοκυριά και κοινότητες ή περιοχές (Del Ninno et al., 2009):

I. Επιπτώσεις όσον αφορά τους άμεσους και δηλωμένους στόχους του προγράμματος: α) δίκαιη κατανομή ανά φύλο των θέσεων εργασίας που θα δημιουργηθούν, β) ενίσχυση του εισοδήματος, γ) δημιουργία νέων «περιουσιακών στοιχείων».

II. Έμμεσες κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις: μείωση της διαρροής εγκεφάλων, μείωση της ψαλίδας στις απολαβές των νέων σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΕΕ, αύξηση της συμμετοχής των γυναικών και των νέων στην αγορά εργασίας στο πλαίσιο του προγράμματος πάνω από τον εθνικό μέσο όρο, καλλιέργεια νέων δεξιοτήτων.

III. Επιπτώσεις στο επίπεδο ευημερίας της κοινότητας: πρόσβαση σε καλύτερες υπηρεσίες, αύξηση της παραγωγικότητας, ενίσχυση των δεσμών με άλλες αγορές εκτός της κοινότητας, μείωση του βάθους της φτώχειας σε επίπεδο νοικοκυριού και κοινότητας.

IV. Επιπτώσεις στην ενδυνάμωση των γυναικών και των νέων: ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, της δυνατότητας λήψης αποφάσεων και της θέσης τους μέσα στην κοινότητα.

Όπως αναφέρθηκε, οι διαδικασίες Π&Α απαιτούν τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά δεδομένα. Τα ποσοτικά δεδομένα μπορούν να συγκεντρωθούν μέσω του σχεδιασμού διαφόρων εργαλείων έρευνας:

1) Μητρώο του Συστήματος Διαχείρισης Πληροφοριών.

2) Έρευνα αιτούντων για την παροχή πληροφοριών σχετικά με την επιλεξιμότητα και τη συμμετοχή στο πρόγραμμα.

3) Έρευνα αναφοράς σε επίπεδο ατόμων, νοικοκυριού και κοινότητας για την παροχή πληροφοριών σχετικά με το προφίλ των συμμετεχόντων και των μη συμμετεχόντων στο τοπικό επίπεδο.

4) Διαχρονική έρευνα σε επίπεδο νοικοκυριών με σκοπό την απόκτηση αντίστοιχων πληροφοριών, στο πλαίσιο ερευνών για τα νοικοκυριά, για την παρακολούθηση των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων του προγράμματος στους συμμετέχοντες, τα νοικοκυριά και την κοινότητα.

Για τη συλλογή ποιοτικών δεδομένων, πρέπει να χρησιμοποιηθούν άλλα είδη τεχνικών και εργαλείων, προκειμένου να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των ατόμων και των κοινοτήτων σε σχέση με την εφαρμογή και τα αποτελέσματα του προγράμματος. Αυτές οι τεχνικές συλλογής δεδομένων περιλαμβάνουν συνεντεύξεις βασικού πληροφοριοδότη, άμεση παρατήρηση, focus groups (ή ομάδες από την κοινότητα) και εις βάθος συνεντεύξεις με άτομα και κοινότητες.

6.1 Σύστημα διαχείρισης πληροφοριών

Ένα εργαλείο μητρώου του συστήματος διαχείρισης πληροφοριών μπορεί να συλλέξει πληροφορίες σχετικά με:

1) τις θεσμικές ρυθμίσεις (εγγραφή, χρηματοδότηση και φορέας υλοποίησης πληροφοριών)
2) τον αριθμό του προσωπικού στο πρόγραμμα σε τοπικό επίπεδο, πληροφορίες σχετικά με τις πιστώσεις του προϋπολογισμού και τη διοικητική διαχείριση
3) τον αριθμό προγραμμάτων εργασίας και την κατανομή κονδυλίων ανά είδος (προγράμματος εργασίας) και ανά κοινότητα
4) την περιγραφή του προγράμματος

5) πληροφορίες σχετικά με τους κανόνες της διαδικασίας λήψης αποφάσεων μέσω των οποίων επιλέγονται οι δικαιούχοι για κάθε πρόγραμμα

6) τους δείκτες αποτελεσμάτων (για παράδειγμα, ο αριθμός των παιδιών που εξυπηρετούνται, τα πραγματικά χιλιόμετρα αποχετευτικών αγωγών ή δρόμων που κατασκευάστηκαν)

7) το κόστος των διοικητικών στελεχών (επίπεδο μισθών και αριθμός απασχολούμενων) και το κόστος των μη εργασιακών εισροών

8) τις αμοιβές που καταβάλλονται στους συμμετέχοντες ανά ημέρα (με αναφορά στο φύλο)

9) τον συνολικό αριθμό των συμμετεχόντων, καθώς και τα βασικά δημογραφικά και ατομικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων

10) τη διαδικασία και τον μέσο χρόνο που αφιερώνεται για την επιλογή των προγραμμάτων

11) τον αριθμό των συνολικών προγραμμάτων ανά μήνα για κάθε κοινότητα

12) τον αριθμό εποπτειών/επισκέψεων ελέγχου ανά μήνα κ.ο.κ.

6.2 Εργαλεία έρευνας αιτούντων

Οι πληροφορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων πρέπει να συγκεντρώνονται από τα έντυπα των αιτήσεων όλων των ατόμων που υποβάλλουν αίτηση για το πρόγραμμα. Οι υποψήφιοι περιλαμβάνουν τόσο επιλέξιμα όσο και μη επιλέξιμα άτομα. Ανάμεσά τους, μια ομάδα επιλέξιμων ατόμων θα εγγραφούν στο πρόγραμμα. Μερικά άτομα, αν και συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις, δεν θα συμμετάσχουν στο πρόγραμμα, και κάποια άλλη ομάδα θα αποτελείται από μη επιλέξιμους υποψηφίους. Η συλλογή πληροφοριών θα παρέχει, εκ των πραγμάτων, μια «ομάδα ελέγχου», με την οποία μπορεί να συγκριθεί η «πειραματική ομάδα» (οι συμμετέχοντες δικαιούχοι), επιτρέποντας μεγαλύτερη στατιστική ακρίβεια κατά τη διαδικασία της αξιολόγησης και της ανάλυσης των επιπτώσεων του προγράμματος. (Αυτά τα στοιχεία μπορεί επίσης να περιλαμβάνουν μερικές από τις διοικητικές πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν προηγουμένως, στο πλαίσιο της έρευνας του συστήματος διαχείρισης πληροφοριών). Εκτός από τα δημογραφικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των υποψηφίων,

τα έντυπα των αιτήσεων μπορούν να παρέχουν συμπληρωματικές πληροφορίες που θα χρησιμοποιούνται στη διαδικασία αξιολόγησης του προγράμματος.

Παραδείγματα ερωτήσεων περιλαμβάνουν πληροφορίες όπως:

1) Πώς ενημερώθηκε ο υποψήφιος για το πρόγραμμα (π.χ., εκκλησία, φίλοι, ραδιόφωνο).
2) Σημείο που υπέβαλαν την αίτηση (π.χ., τοπικό γραφείο ενημέρωσης)
3) Βαθμό ευκολίας στην κατανόηση του εντύπου
4) Διάρκεια της διαδικασίας υποβολής της αίτησης
5) Βαθμό ικανοποίησης από το προσωπικό που μετέχει στη διαδικασία της εγγραφής (εδώ θα συνεκτιμηθεί και αν οι υποψήφιοι ένιωσαν ότι τους αντιμετωπίζουν με αξιοπρέπεια, σεβασμό κ.ο.κ.).

6.3 Έρευνα αναφοράς

Προκειμένου να αξιολογήσουμε και να κατανοήσουμε την επίδραση του προγράμματος σε επιλεγμένους δείκτες, είναι σημαντικό να διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά των επιλεγμένων κοινοτήτων και των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα πριν από την έναρξή του. Πληροφορίες σχετικά με τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των ατόμων και των νοικοκυριών που συμμετέχουν σε αυτό θα βοηθήσουν επίσης να διαπιστώσουμε κατά πόσο τα άτομα που συμμετέχουν αποτελούν πραγματικά την ομάδα-στόχο.

Μια περιγραφική ανάλυση των χαρακτηριστικών των ατόμων και των νοικοκυριών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα θέτει τις βάσεις για την αξιολόγηση και την εκτίμηση των επιπτώσεων. Για τις κατηγορικές μεταβλητές, τα ποσοστά των σχετικών πληθυσμών με ποικίλα χαρακτηριστικά μπορούν να παρουσιαστούν σε πίνακες. Συνεχείς μεταβλητές, όπως η διάρκεια της αμειβόμενης και της μη αμειβόμενης εργασίας, τα μέσα, η διάμεσος και η κατανομή συχνοτήτων μπορούν επίσης να παρουσιαστούν με μορφή πινάκων. Ας σημειωθεί ότι η ποιότητα των στοιχείων παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην εκτίμηση των επιπτώσεων, καθώς και στη μείωση της μεροληψίας της ανάλυσης (Blomquist, 2003· Heckman et al., 1996· Heckman et al., 1999). Τα μεθοδολογικά ζητήματα τα οποία αφορούν τους δήμους ή τις κοινότητες που μας ενδιαφέρουν και συνιστούν μια ομάδα σύγκρισης αναλύονται λεπτομερέστερα στο Παράρτημα VIII.

6.4 Διαχρονική έρευνα νοικοκυριών

Εργαλεία έρευνας των νοικοκυριών σε εθνική βάση μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να συγκεντρωθούν τα δεδομένα που απαιτούνται για μια μακροπρόθεσμη αξιολόγηση των επιπτώσεων του προγράμματος. Η απόφαση για το εάν θα διεξαχθεί η έρευνα σε εθνικό επίπεδο μέσα από μια επιλεγμένη στρατηγική δειγματοληψίας αποτελεί κρίσιμο ζήτημα. Ο ορισμός του πληθυσμού βασίζεται στην επιλογή μιας δειγματολογικής στρατηγικής, η οποία μπορεί να βασιστεί εναλλακτικά: α) στην απογραφή, β) σε ένα δείγμα από απόψεις ειδικών (judgment sample) ή γ) σε ένα στατιστικό δείγμα. Το εάν τα συμπεράσματα για τον πληθυσμό θα αντληθούν από όλες τις κοινότητες ή από επιλεγμένες κοινότητες, καθώς επίσης και το εάν θα συμπεριληφθούν επιπλέον κριτήρια, συνιστούν σημαντικές αποφάσεις στη διαδικασία του καθορισμού της μονάδας δειγματοληψίας και της διαμόρφωσης ενός πλαισίου δειγματοληψίας. Ας σημειωθεί ότι η απόφαση θα εξαρτηθεί όχι μόνο από την αξιολόγηση του στόχου, αλλά και από παράγοντες όπως το κόστος, η ακρίβεια και η δυνατότητα διαμόρφωσης ορισμένων δειγμάτων. Η απογραφή είναι η πιο κατάλληλη μέθοδος όταν τα πληθυσμιακά στοιχεία έχουν, αφεαυτά, βαρύνουσα σημασία και ο πληθυσμός είναι αρκετά μικρός για να συγκεντρωθούν όλα τα στοιχεία. Ο πληθυσμός μπορεί να είναι τόσο μικρός που να μην είναι αναγκαία η δειγματοληψία. Ένα δείγμα από απόψεις ειδικών είναι η πιο κατάλληλη μέθοδος σε μια μελέτη περίπτωσης η οποία απαιτεί αξιολογήσεις. Η στατιστική δειγματοληψία είναι κατάλληλη όταν ο στόχος είναι να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τον πληθυσμό και όταν μπορεί να διαμορφωθεί ένα πλαίσιο δειγματοληψίας βασισμένο στην ευρέως αποδεκτή θεωρία των πιθανοτήτων, επειδή το δείγμα είναι επιστημονικά επιλεγμένο. Στη συνέχεια προκύπτει το ζήτημα του καθορισμού της κατάλληλης μεθόδου στατιστικής δειγματοληψίας: α) απλή τυχαία δειγματοληψία, β) στρωματοποιημένη δειγματοληψία, γ) ομαδική δειγματοληψία, δ) δειγματοληψία με ανακάλυψη ή ε) δειγματοληψία αποδοχής.

6.5 Εφαρμογή της έρευνας αναφοράς

Μια από τις πρώτες δραστηριότητες που θα αναληφθούν, και η οποία μπορεί να θεωρηθεί μια από τις ενέργειες υλοποίησης της πρώτης φάσης του προγράμματος, είναι η προετοιμασία μιας έρευνας αναφοράς, η οποία παρέχει τη βάση για μελλοντικές αξιολογήσεις των επιπτώσεων σχετικά με τους άμεσους

και μακροπρόθεσμους στόχους του προγράμματος. Τέτοιες έρευνες αναφοράς χρησιμεύουν επίσης για την περαιτέρω επεξεργασία και εξειδίκευση του σχεδίου εργασίας.

Μέχρι στιγμής έχουμε επικεντρωθεί κυρίως στα άτομα. Στην πραγματικότητα, πρέπει να εξετάσουμε τα νοικοκυριά, τις κοινότητες και τη μακροοικονομική εικόνα. Για να γίνει αυτό, χρειαζόμαστε τα προφίλ (δηλαδή συνοπτικές έρευνες) των ατόμων, των νοικοκυριών, των δήμων ή των κοινοτήτων. Από αυτά τα προφίλ μπορούμε να διαμορφώσουμε τη βάση για την αξιολόγηση των επιπτώσεων. Για να απομονώσουμε τις επιπτώσεις του προγράμματος, ακόμη και τις ακούσιες, απαιτείται μια καλά δομημένη έρευνα αναφοράς, η οποία θα λαμβάνει υπόψη τουλάχιστον αυτά τα τρία επίπεδα ανάλυσης. Η συγκεκριμένη δομή των ερωτήσεων, στην πράξη, εξαρτάται από τους καθορισμένους στόχους και τους τομείς που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την αποτίμηση.

Μετά την επιλογή των συγκεκριμένων κοινοτήτων (συχνά με βάση περιφερειακές κατατάξεις όσον αφορά τη φτώχεια, την ανεργία και τα ποσοστά ανεργίας), θα πρέπει να διαμορφωθούν τα βασικά προφίλ. Τις περισσότερες φορές αυτό γίνεται με τη μορφή σύγκρισης των νοικοκυριών και ερευνών που καθορίζουν τα βασικά στοιχεία. Ιδεωδώς, η ανάλυση αυτή θα επεκταθεί στο επίπεδο των ατόμων.

Στην περίπτωση της Ελλάδας μια συνοπτική έρευνα αναφοράς για τα νοικοκυριά πρέπει να λαμβάνει υπόψη τους εξής τομείς:

Προφίλ νοικοκυριών

1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

- Περιφέρεια στην οποία εντάσσεται το νοικοκυριό και αν ο τόπος διαμονής βρίσκεται σε αγροτική ή αστική περιοχή
- Μέγεθος και σύνθεση των νοικοκυριών: ηλικία, φύλο, παιδιά, μέλη με αναπηρία
- Βαθμός εξάρτησης (εργαζόμενα μέλη/συνολικό μέγεθος του νοικοκυριού)
- Μορφωτικό επίπεδο των μελών των νοικοκυριών (ανά φύλο)
- Κοινωνική στήριξη από μεταβιβάσεις μετρητών και άλλα προγράμματα στήριξης

- Τρέχον εισόδημα των νοικοκυριών – διάρθρωση των δαπανών σε σχέση με την αντίστοιχη πριν από την κρίση

2. Συμμετοχή του νοικοκυριού σε παραγωγικές δραστηριότητες συνδεόμενες και μη συνδεόμενες με την αγορά

Προσδιορισμός της σημασίας καθεμιάς από τις παρακάτω δραστηριότητες για το νοικοκυριό (δηλαδή του αριθμού των μελών του νοικοκυριού που συμμετέχει σε κάποια από αυτές):

- γεωργία
- κατασκευαστικός τομέας
- μεταποίηση
- υπηρεσίες: νοικοκυριά και δημόσιο
- τουρισμός
- λιανικό και χονδρικό εμπόριο
- παρασκευή φαγητού, φροντίδα παιδιών, ηλικιωμένων και ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Το τελευταίο σημείο έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα: η ισχυρή παρουσία του μοντέλου της εκτεταμένης οικογένειας, το περιορισμένο εύρος και η χαμηλή ποιότητα των δημόσιων βρεφονηπιακών σταθμών αναγκάζουν τα μέλη της οικογένειας να ασχολούνται με τη φροντίδα των παιδιών. Αυτού του είδους οι πληροφορίες μπορεί να συγκεντρωθούν και από το «ατομικό προφίλ» των μελών του νοικοκυριού που προαναφέρθηκε. Η άλλη δυνατότητα είναι να γίνουν ερωτήσεις σχετικά με τη σημασία και την ιεράρχηση των εν λόγω δραστηριοτήτων στο νοικοκυριό.

3. Εισόδημα του νοικοκυριού

Προσδιορισμός του συνολικού ύψους και των πηγών του εισοδήματος του νοικοκυριού· του χρόνου που απαιτείται για να εξασφαλιστεί το εισόδημα· της προβλεψιμότητας και της συχνότητας των εισοδημάτων κατά τη διάρκεια του έτους:

- χρήματα από μέλη της οικογένειας εκτός νοικοκυριού
- χρήματα από επιχειρηματικές δραστηριότητες
- μισθοί και εν γένει αμοιβές

– μεταβιβάσεις μετρητών (να αναφερθεί το πρόγραμμα και το ποσό που ελήφθη).

4. Περιουσιακά στοιχεία και χρέη νοικοκυριών

- γη (ιδιόκτητη, μισθωμένη κλπ.)
- μέσα μεταφοράς (αν υπάρχουν)
- κυριότητα κατοικίας
- αποταμιεύσεις (και σε ποια μορφή)
- χρέη και μηνιαία επιβάρυνση από τόκους

Η εν λόγω έρευνα μπορεί να ενισχυθεί με τη συμπερίληψη ερωτήσεων που αφορούν τον δήμο ή την κοινότητα ή/και με ερωτήσεις σε ατομικό επίπεδο (δηλαδή, τι είδους υπηρεσίες είναι απαραίτητες, ποιες απουσιάζουν ή δεν είναι ικανοποιητικές στον δήμο σας).

7. Τελικές παρατηρήσεις

Δεν υπάρχει πιο σημαντική οικονομική πολιτική από αυτή που επιδιώκει τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Ο ιδιωτικός τομέας παίζει αναμφισβήτητα σημαντικό ρόλο στη δημιουργία απασχόλησης, αλλά κατά τη διάρκεια μιας περιόδου ύφεσης δεν μπορεί να εξασφαλίσει αρκετές θέσεις εργασίας ώστε να επιταχύνει την ανάκαμψη ή να συμβαδίζει με την αύξηση του πληθυσμού. Υπάρχει όμως μια εναλλακτική λύση: η εγγυημένη απασχόληση μέσω ενός κρατικού προγράμματος στο πλαίσιο του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής», το οποίο θα προσφέρει δουλειά σε κάθε άτομο έτοιμο, πρόθυμο και ικανό να εργαστεί με τον προβλεπόμενο κατώτερο μισθό συν κοινωνική ασφάλιση. Κατά τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου, και ιδιαίτερα σήμερα, σε μια περίοδο επιβαλλόμενης λιτότητας, αφήνουμε χιλιάδες ανθρώπους στην οικονομική αδράνεια με την πεποίθηση ότι αυτό έχει κάποιο νόημα – πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά. Αλλά φυσικά κάτι τέτοιο δεν έχει κανένα νόημα. Τα οφέλη από την απασχόληση περιλαμβάνουν: παραγωγή αγαθών, υπηρεσιών και εισοδήματος· επαγγελματική κατάρτιση κατά την απασχόληση και ανάπτυξη δεξιοτήτων· μείωση της φτώχειας· ενίσχυση της κοινότητας και κοινωνική δικτύωση· κοινωνική, πολιτική και οικονομική σταθερότητα· κοινωνικούς πολλαπλασιαστές (θετική ανατροφοδότηση με σχόλια, γνώμες και ενίσχυση της δυναμικής, που δημιουργούν έναν ενάρετο κύκλο κοινωνικοοικονομικών οφελών).

Δεδομένου ότι η κατανάλωση αποτελεί τη μεγαλύτερη συνιστώσα των μακροοικονομικών δαπανών, μια οικονομία που χαρακτηρίζεται από πλήρη απασχόληση είναι βέβαιο ότι θα επεκταθεί. Από την άλλη μεριά, μια οικονομία που στοχεύει στην επίτευξη αυξανόμενων ρυθμών μεγέθυνσης μέσω πολιτικών που ενθαρρύνουν τις ιδιωτικές επενδύσεις έντασης κεφαλαίου, όχι μόνο δεν μπορεί να αναπτυχθεί, αλλά οδηγεί σε αυξανόμενη αστάθεια και εισοδηματική ανισότητα. Ένα πρόγραμμα εγγυημένης απασχόλησης θα μπορούσε να αποκαταστήσει

τη δέσμευση του κράτους για την ενίσχυση της απασχόλησης, με δεδομένο ότι το συνολικό αποτέλεσμα θα υπερκεράσει το κόστος.

Το πρόγραμμα δεν είναι απαραίτητο να περιορίζεται σε κάποια συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού, με κριτήριο το φύλο, την ηλικία, την εκπαίδευση ή την εμπειρία. Μπορεί να λειτουργήσει σαν ένα ρυθμιστικό απόθεμα: σε περιόδους επέκτασης της οικονομίας, οι εργοδότες του ιδιωτικού τομέα θα προσλαμβάνουν εργαζόμενους οι οποίοι έτσι θα εγκαταλείπουν το πρόγραμμα, ενώ σε περιόδους οικονομικής ύφεσης το κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας θα επιτρέψει σε αυτούς που έχασαν τη δουλειά τους να μην περιθωριοποιηθούν και να είναι διαρκώς έτοιμοι για εργασία.

Ένα τέτοιο πρόγραμμα θα βοηθά επίσης εκείνους που δεν μπορούν να βρουν εργασία εκτός του προγράμματος, ενισχύοντας το επαγγελματικό τους προφίλ μέσω της κατάρτισης. Τα μητρώα με τα εργασιακά προσόντα όλων των συμμετεχόντων θα είναι διαθέσιμα στους πιθανούς εργοδότες. Τα γραφεία ανεργίας θα μετατραπούν σε γραφεία εύρεσης εργασίας, αντιστοιχίζοντας τους εργαζομένους με θέσεις εργασίας που ταιριάζουν στις δεξιότητές τους και βοηθώντας τους εργοδότες να τους εντοπίζουν μέσα από το πρόγραμμα και να τους προσλαμβάνουν. Οι περιφέρειες, οι δήμοι και οι εγγεγραμμένοι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί θα έχουν τη δυνατότητα να προτείνουν έργα και υπηρεσίες. Οι προτάσεις θα υποβάλλονται στα κατά τόπους γραφεία του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης ή σε άλλες καταλληλότερες δημόσιες υπηρεσίες. Στην ιστοσελίδα των γραφείων αυτών θα παρέχονται πληροφορίες για όλα τα έργα που εκκρεμούν, έχουν εγκριθεί ή βρίσκονται υπό εξέλιξη, καθώς και οι τελικές εκθέσεις που θα δημοσιοποιούνται όταν ολοκληρωθούν τα έργα.

Όλοι οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα εγγυημένης απασχόλησης πρέπει να τηρούν τους προβλεπόμενους κανόνες. Όσοι τους παραβιάζουν θα αποβάλλονται από το πρόγραμμα. Όποιος έχει αποβληθεί κάποιες φορές, λ.χ. δύο φορές μέσα σε έναν χρόνο, δεν θα έχει το δικαίωμα να συμμετάσχει ξανά στο πρόγραμμα. Οι εργαζόμενοι θα έχουν το δικαίωμα του συνδικαλίζεσθαι. Όλοι οι συμμετέχοντες θα χρησιμοποιούν τον αριθμό του φορολογικού τους μητρώου (ΑΦΜ) και θα διαθέτουν τραπεζικό λογαριασμό στον οποίο θα καταβάλλονται οι μισθοί τους.

Ένα από τα βασικά στοιχεία όσον αφορά τον σχεδιασμό, την κοστολόγηση και τη διαμόρφωση των προγραμμάτων του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» είναι το ύψος των μισθών. Στην Ελλάδα ο κατώτατος μισθός καθορίζεται

από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας (ΕΓΣΕΕ-Εθνικές Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας) και είναι διαφορετικός για τους ανειδίκευτους και τους ειδικευμένους εργάτες. Το ημερομίσθιο του ανειδίκευτου εργάτη είναι σήμερα 33,04 ευρώ με προγραμματισμένη αύξηση 1,6% το τρίτο τρίμηνο του 2011, οπότε και θα φτάσει τα 33,57 ευρώ. Από την άλλη, οι κατώτατες μηνιαίες αποδοχές των μισθωτών ανέρχονται στα 739,56 ευρώ (περίπου 37 ευρώ την ημέρα). Αυτός ο μισθός προβλεπόταν επίσης να αυξηθεί κατά το τρίτο τρίμηνο του 2011, φτάνοντας στα 751,40 ευρώ. Ωστόσο, οι αυξήσεις αυτές πάγωσαν, εξαιτίας των μέτρων λιτότητας του ΔΝΤ: η κυβέρνηση και οι κοινωνικοί εταίροι συμφώνησαν ότι ο κατώτατος μισθός θα παγώσει έως το καλοκαίρι του 2012 και στη συνέχεια θα αυξηθεί, ακολουθώντας τον πληθωρισμό της ευρωζώνης. Πρέπει να επισημανθεί ότι πριν από την εν λόγω συμφωνία οι εργοδότες στην Ελλάδα, την Ισπανία και την Πορτογαλία κατέβαλλαν 14 μισθούς ετησίως (δηλαδή μισθούς για δώδεκα μήνες συν «μπόνους» δύο μηνών). Αυτό σήμαινε ότι το 2009 οι κατώτατοι μισθοί στην Ελλάδα ήταν, στην πραγματικότητα, 818 ευρώ τον μήνα (αν διαιρέσουμε το σύνολο διά δώδεκα), ποσό σημαντικά υψηλότερο από το επίσημα ανακοινωθέν ποσό των 681 ευρώ ανά μήνα (ΙΝΕ ΓΣΕΕ, 2010).

Με βάση αυτά τα επίπεδα αμοιβών, η χρήση ορισμένων υποδειγμάτων μπορεί να προσφέρει ορισμένες εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις στην εργασία και τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά των εργαζόμενων στους οποίους επικεντρώνεται. Επιπλέον, καθορίζοντας τον μισθό κοντά στον κατώτατο μισθό, μπορεί κανείς να αναλύσει τις επιπτώσεις της παρέμβασης του προγράμματος στα νοικοκυριά ή στα άτομα. Επίσης, οι επιπτώσεις ενός τέτοιου προγράμματος στην ανεργία και τη συμμετοχή στην εργασία μπορούν να προσδιοριστούν μέσω της ανταπόκρισης στην προσφορά εργασίας. Η επόμενη φάση σε αυτό το έργο είναι η διαμόρφωση ενός τέτοιου προγράμματος, με βάση τα συμπεράσματα που είναι διαθέσιμα, τις εισροές και τους στόχους που θα προκύψουν από επακόλουθες συναντήσεις.

Η πλήρης απασχόληση είναι ένα απαραίτητο συστατικό για μια δίκαιη ανάπτυξη. Ένα αποτελεσματικά σχεδιασμένο πρόγραμμα εγγυημένης απασχόλησης μπορεί να παρέχει ένα καθολικά προσβάσιμο κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας, συμβάλλοντας παράλληλα στους στόχους της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης. Πρόσφατα, προσωπικότητες όπως ο Bill Gross, συνιδρυτής της PIMCO, και ο Robert Reich, πρώην υπουργός Εργασίας στην κυβέρνηση Clinton, έχουν

υποστηρίξει δημοσίως τα προγράμματα εγγυημένης απασχόλησης. Ένα τέτοιο πρόγραμμα δεν χρειάζεται να προκύψει εις βάρος άλλων κοινωνικών μεταβιβάσεων ή επενδύσεων σε υποδομές. Για να εισέλθει η οικονομία σε μια δίκαιη αναπτυξιακή τροχιά, πρέπει να προσφέρεται η κατάλληλη εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη και κοινωνικές παροχές ικανές να περιορίσουν τη φτώχεια και να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των εργαζόμενων φτωχών.

Τέλος, πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι χωρίς απασχόληση μειώνεται το ανθρώπινο και το κοινωνικό κεφάλαιο, αυξάνεται η φτώχεια, συρρικνώνονται ακόμα περισσότερο τα δικαιώματα των γυναικών και εμπεδώνεται ο κοινωνικός αποκλεισμός (Sen, 1999). Όλοι αυτοί είναι παράγοντες που αποδυναμώνουν και καταστρέφουν την ανθρώπινη υπόσταση στο σύνολό της. Μια πολιτική του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» μπορεί να αντιστρέψει αυτές τις αρνητικές επιπτώσεις που επιφέρει η απώλεια θέσεων απασχόλησης.

Η μέτρηση της προόδου ως προς την επίτευξη των στόχων του προγράμματος εξαρτάται από τον ορισμό των σχετικών δεικτών. Οι δείκτες αυτοί μπορεί να καθοριστούν με βάση τα στοιχεία που συλλέγονται απευθείας από τη διαχείριση του προγράμματος μέσω του συστήματος διαχείρισης πληροφοριών, από στατιστικά στοιχεία για το σύνολο της χώρας ή από στοιχεία που συλλέγονται από συγκεκριμένες περιοχές σε μόνιμη βάση από κρατικές υπηρεσίες. Επίσης, τα στοιχεία που χρειάζονται για την κατάρτιση των δεικτών μπορεί να προέρχονται από έρευνες που διεξάγουν άμεσα το προσωπικό ή οι φορείς στους οποίους ανατέθηκαν συγκεκριμένα οι έρευνες αυτές.

Δεδομένου ότι οι αξιολογητές μπορούν να χρησιμοποιούν δεδομένα που έχουν συλλεχθεί από τη διαχείριση του προγράμματος, η διαδικασία αξιολόγησης πρέπει να είναι ανεξάρτητη από τη διαχείριση, καθώς και από εκείνους που είναι υπεύθυνοι για τον σχεδιασμό και τη διαμόρφωσή του. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των αξιολογήσεων καταλαμβάνουν το κύριο μέρος της επόμενης φάσης του έργου αυτού. Για τον καθορισμό των δεικτών αξιολόγησης του προγράμματος, πρέπει να εξασφαλιστεί ότι υπάρχει ήδη ένα μέσο επαλήθευσης (δηλαδή η πηγή των απαιτούμενων πληροφοριών) ή ότι έχει ληφθεί μέριμνα για τη συγκέντρωση των σχετικών στοιχείων. Τα δεδομένα πρέπει να συλλέγονται στη βάση απλών ερωτηματολογίων, ενώ είναι πολύ σημαντικό να εξασφαλιστεί ότι δεν συλλέγονται δεδομένα τα οποία δεν μπορούν να αξιοποιηθούν.

Η συλλογή και ο έλεγχος των δεδομένων θα πρέπει, στον μεγαλύτερο δυνα-

τό βαθμό, να ανατεθεί σε κατά τόπους δικαιούχους του προγράμματος, στους οποίους θα ανατεθεί ειδικά η εργασία αυτή. Επιπλέον, μηνιαίες εκθέσεις για την επίτευξη των εκροών θα πρέπει να μοιράζονται κατά τη διάρκεια συναντήσεων με τις τοπικές κοινότητες (που θα συμπεριλαμβάνουν focus groups γυναικών και νέων) και με τις τοπικές αρχές. Έτσι, θα εξασφαλιστεί η έγκαιρη ανατροφοδότηση με σχόλια και γνώμες και η διόρθωση τυχόν αποκλίσεων μεταξύ των επιτευγμάτων και της προόδου, όπως τα αντιλαμβάνεται αφενός η κοινότητα των δικαιούχων και αφετέρου η διαχείριση του προγράμματος.

Οι ομάδες διαχείρισης του προγράμματος πρέπει να υποβάλλουν περιοδικές εκθέσεις προόδου και να προχωρούν σε διορθωτικά μέτρα όποτε κρίνεται απαραίτητο. Καθώς θα αρχίσουν να προκύπτουν ακούσια αποτελέσματα που θα δικαιολογούν μια εκτίμηση των επιπτώσεων, έρευνες σε focus groups και άλλα ειδικά διαμορφωμένα ερωτηματολόγια μπορούν να καλύψουν τα κενά στην αξιολόγηση, με την προϋπόθεση ότι υπάρχει μια διεξοδική έρευνα αναφοράς. Για την ποιοτική συλλογή δεδομένων, θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν άλλοι τύποι τεχνικών και εργαλείων, προκειμένου να διερευνηθεί η άποψη των ατόμων και των κοινοτήτων όσον αφορά την εφαρμογή του προγράμματος και τα αποτελέσματά του. Αυτές οι τεχνικές συλλογής δεδομένων συμπεριλαμβάνουν συνεντεύξεις βασικού πληροφοριοδότη, άμεση παρατήρηση και focus groups (ή ομάδες από την κοινότητα), συζητήσεις και εις βάθος συνεντεύξεις με άτομα και κοινότητες.

Η αναγνώριση ότι υπάρχει ένα στοιχείο διαδικασίας εκμάθησης σε οποιοδήποτε έργο αυτής της φύσης υπογραμμίζει την ανάγκη για σημαντικές επενδύσεις στην παρακολούθηση και την αξιολόγηση. Η επένδυση αυτή πρέπει επίσης να επεκταθεί για να συμπεριλάβει τα μέσα συλλογής δεδομένων που ενισχύουν την εν λόγω ανάλυση. Μια από τις προκλήσεις όσον αφορά τη δημιουργία ειδικών εργαλείων είναι ο αναπόφευκτος συμβιβασμός ανάμεσα στην απαιτούμενη ταχύτητα για την ολοκλήρωση του προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας και στη σημασία της μέγιστης δυνατής ικανότητας για Π&Α και συλλογή δεδομένων. Ωστόσο, σε αντίθεση με τα προγράμματα STAGE, οι παρούσες προσπάθειες είναι ήδη λιγότερο ευάλωτες στις τάσεις νεποτισμού που μάστιζαν τα STAGE, καθώς τα κριτήρια επιλογής είναι ξεκάθαρα και διαφανή όσον αφορά την κατάταξη καθενός που συμμετέχει σε κάθε πρόγραμμα. Επιπλέον, η εφαρμογή προγραμμάτων με ξεκάθαρους στόχους προσφέρει οφέλη στις κοινότητες πέρα και πάνω από την αρχή της ανταποδοτικότητας της κοινωνικής πρόνοιας, που χαρακτήρι-

ζε τα παλαιότερα προγράμματα. Με τα κατάλληλα κριτήρια και τον επιμελή σχεδιασμό μέσων παρακολούθησης, το πρόγραμμα δημιουργίας θέσεων εργασίας μπορεί να διαμορφωθεί με τρόπο ώστε να αντικατοπτρίζει τις επιθυμητές εκροές και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

Πολλές από τις κριτικές εναντίον των προγραμμάτων άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας, οι οποίες βρίσκουν απήχηση, είναι ότι δημιουργούν πληθωρισμό, ότι στρεβλώνουν την αγορά και ότι είναι επιρρεπή σε πελατειακές σχέσεις. Ωστόσο, με τον κατάλληλο σχεδιασμό και διαφάνεια, οι θεωρητικοί πυλώνες του «εργοδότη της εσχάτης προσφυγής» μπορούν να προσφέρουν πολύ σημαντικά πραγματικά οφέλη μέσω προγραμμάτων παροχής εγγυημένης απασχόλησης. Ως μια πρακτική εκδοχή των προγραμμάτων εγγυημένης απασχόλησης, η δημιουργία θέσεων εργασίας στην Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει, στοχευμένα, εισοδήματα και να μειώσει τη φτώχεια. Η εξασφάλιση της ανάπτυξης και η συνεχής βελτίωση των προγραμμάτων δημιουργίας θέσεων εργασίας θα προσφέρει μια σανίδα σωτηρίας σε οικογένειες που έχουν σήμερα ανάγκη εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Ενόψει της παρατεταμένης ύφεσης και της διάλυσης που υφίσταται το κοινωνικό δίχτυ ασφαλείας, προγράμματα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας όπως αυτά που αναπτύξαμε στην παρούσα μελέτη, θα πρέπει να αναπτυχθούν ευρέως και να βρίσκονται στο επίκεντρο των ασκούμενων πολιτικών.

Βιβλιογραφία

Adato, M. and Haddad, L. (2001). "Targeting poverty through community-based public works programs: A cross-disciplinary assessment of recent experience in South Africa", Discussion Paper 121, IFPRI, Food Consumption and Nutrition Division.

Antonopoulos, R. (2007). "The right to a job, the right types of projects: Employment guarantee policies from a gender perspective", Working Paper 516, Levy Economics Institute of Bard College.

Antonopoulos, R. (2008). "The unpaid care work-paid work connection", Working Paper 86, Policy Integration and Statistics Department, ILO.

Antonopoulos, R. (2009). *Promoting Gender Equality through Stimulus Packages and Public Job Creation*, Public Policy Brief 101, Annandale-on-Hudson, NY: Levy Economics Institute of Bard College.

Antonopoulos, R. (2010). *Employment Guarantee Policies: A Gender Perspective*, Policy Brief 2, Poverty Reduction and Gender Equality Series, NY: UNDP.

Antonopoulos, R. and Kim, K. (2011). "Public job-creation programs: The economic benefits of investing in social care case studies in South Africa and the United States", Working Paper 671, Levy Economics Institute of Bard College.

Antonopoulos, R., Kim, K., Masterson, T. and Zacharias, A. (2010 [revised June 2011]). "Investing in care: A strategy for effective and equitable job creation", Working Paper 610, Levy Economics Institute of Bard College.

Atinc, T.M. (2000). "Coping with crises: social policy and the poor", World Bank/ ASEM (Asia-Europe Meeting), Washington, DC.

Attali, J. and Champain, V. (2005). "Activity, employment and the search for employment: changing the paradigm to eliminate unemployment", Fondation Jean Jaures.

Blomquist, J. (2003). "Impact evaluation of social programs: a policy perspective", Social Protection Human Development Network, The World Bank.

Bluestone, B. and Ghilarducci, T. (1996). *Making Work Pay*, Public Policy Brief 28, Annandale-on-Hudson, NY: Levy Economics Institute of Bard College.

Cornia, A.G. (2004). "Inequality, growth and poverty: An overview of the changes in the last two decades", in Corn, G.A. (ed.), *Inequality, Growth, and Poverty in an Era of Liberalization and Globalization*, Oxford: Oxford University Press.

Dar, A. and Tzannatos, Z. (1999). "Active labor market programs: A review of evidence from evaluations", Social Protection Department, Human Development Network, The World Bank.

Del Ninno, C., Subbarao, K. and Milazzo, A. (2009). "How to make public works work: A review of the experiences", Social Protection Discussion Paper 0905, The World Bank.

Devereux, S. and Solomon, C. (2006). "Employment creation programmes: The international experience", Recovery and Reconstruction Department, Issues in Employment and Poverty Discussion Paper 24, ILO, Geneva.

Ernst and Young (2011). "Eurozone forecast", Autumn.

EC (2011a). "The economic adjustment programme for Greece. Third review-Winter 2011", Occasional Papers 77, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, February.

EC (2011b). "The economic adjustment programme for Greece. Fourth review-Spring 2011", Directorate-General for Economic and Financial Affairs, July.

Eurostat (2011). Metadata database, European Commission (accessed June 17, 2011).

Forstater, M. (1999). *Public Employment and Flexibility*, Public Policy Brief 30, Annandale-on-Hudson, NY: Levy Economics Institute of Bard College.

Garfinkel, I. (1973). "A sceptical note on 'the optimality' of wage subsidy programs", *American Economic Review*, 63 (3), pp. 447-53.

Grosh, M., Del Ninno, C., Tesliuc, E. and Ouerghi, A. (2008). *For Protection and Promotion: The Design and Implementation of Effective Safety Nets*, Washington, DC: The World Bank.

Hammermesh, D.S. (1978). "Subsidies for jobs in the private sector", in Palmer, J. (ed.), *Creating Jobs*, Washington, DC: The Brookings Institution.

Haveman, R.H. and Palmer, J.L. (1982). *Jobs for Disadvantaged Workers*, Washington, DC: The Brookings Institution.

Heckman, J.J., Ichimura, H., Smith, J. and Todd, P. (1996). "Sources of selection bias

in evaluating social programs: An interpretation of conventional measures and evidence on the effectiveness of matching as a program evaluation method", *Proceedings of the National Academic Sciences*, 93 (23), pp. 13416-13420.

Heckman, J.J., LaLonde, R.J. and Smith, J.A. (1999). "The economics and econometrics of active labor market programs", in Ashenfelter, O. and Card, D. (eds), *Handbook of Labor Economics*, vol. IV, Chapter 31, pp. 1865-2073.

IIIE (2009). "Public works: An effective safety net for the poor?", Global Development Network, Enduring Questions Brief 1.

IILS (2010). *Promoting Employment Recovery while Meeting Fiscal Goals*, Geneva: ILO.

ILO (2008). *Decent Work Country Programmes: A Guidebook*, Version 2, Geneva: ILO.

ILO (2010). *Project Design Manual: A Step-by-Step Tool to Support the Development of Cooperatives and Other Forms of Self-Help Organization*. Geneva: ILO.

IMF (2009). *World Economic Outlook: April 2009*. Crisis and Recovery, Washington, DC: IMF.

IMF (2011). *Regional Economic Outlook. Europe*, Washington, DC: IMF, May.

Islam, R. (ed.) (2006). *Fighting Poverty: The Development Employment Link*, Boulder, Colo.: Lynee Rienner Publishers.

Kaboub, F. (2007). "Employment guarantee programs: A survey of theories and policy experiences", Working Paper 498, Levy Economics Institute of Bard College.

Kaldor, N. (1936). "Wage subsidies as a remedy for unemployment", *Journal of Political Economy*, 44 (6), pp. 721-742.

Karamessini, M. (2011). "Sovereign debt crisis: An opportunity for completing the neo-liberal project and dismantling the Greek employment model", 17th Workshop on Alternative Economic Policy in Europe, organized by the EuroMemo Group, C3-Center for International Development, Vienna/Austria, September 16-18.

Katsios, S. (2006). "The shadow economy and corruption in Greece", *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 4 (1), pp. 61-80.

Keddeman, W. (1998). "Effects and impacts of employment-intensive programmes. A review of ILO experience", SETP 1, Geneva: ILO.

Kwon, H. (2002a). "Welfare reform and future challenges in Korea: Beyond the

developmental welfare state?", Paper presented at the ADBI Seminar on Social Protection for the Poor in Asia and Latin America, Manila, October 21-25.

Kwon, H. (2002b). "The economic crisis and the politics of welfare reform in Korea", Draft paper prepared for the UNRISD project on Social Policy in a Development Context in the UNRISD programme on Social Policy and Development, Geneva, November.

Lee, J. (2000). "Income assistance and employment creation through public works in Korea", Paper presented at the international conference on Economic Crisis and Labour Market Reform: The Case of Korea, Seoul, May.

Milanovic, B. (2003). "Can we discern the effect of globalization on income distribution? Evidence from household budget surveys", EconWPA, 0303004.

Miller, T. and Holmes, K.R. (2011). *2011 Index of Economic Freedom*, Washington DC: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc.

Minsky, H.P. (1965). "The role of employment policy", in Gordon, M.S. (ed.), *Poverty in America*, San Francisco: Chandler.

Minsky, H.P. (1971). "Where did the American economy –and economists– go wrong?", Unpublished.

Minsky, H.P. (1986). *Stabilizing an Unstable Economy*, New Haven, Conn.: Yale University Press.

NREGA (2006). Social Audit: http://nrega.nic.in/circular/So_Audit_I.pdf.

OECD (2009). *Fiscal Packages across OECD Countries: Overview and Country Details*, March.

OECD (2010). *Jobs for Youth. Des Emplois pour les Jeunes: Greece 2010*.

OECD (2011). *Economic Policy Reforms 2011: Going for Growth*.

Papadimitriou, D.B. (1998). "(Full) employment: Theory and practice", Working Paper 258, Levy Economics Institute of Bard College.

Papadimitriou, D.B. (1999). "No cheers for full employment", *Challenge*, 42 (6), pp. 80-102.

Papadimitriou, D.B. (2008). "Promoting equality through an employment of last resort policy", Working Paper 545, Levy Economics Institute of Bard College (also published in *The Bulletin of Political Economy*, 2009).

Phelps, E.S. (1997). *Rewarding Work*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Pigou, A.C. (1933). *The Theory of Unemployment*, London: Macmillan.

Pollin, R., Epstein, G., Heintz, J. and Ndikumana, L. (2006). "An employment-targeted economic programme for South Africa", UNDP Country Study 1, International Poverty Centre, June.

Ravallion, M. (1999). "Appraising workfare", *World Bank Research Observer*, 14 (1), pp. 31-48.

Schneider, F. (2004). "Shadow economies around the world: What do we really know?", IAW Discussion Paper 16, Institut für Angewandte Wirtschaftsforschung.

Sen, A. (1997). "Inequality, unemployment and contemporary Europe", *International Labour Review*, 136 (2), pp. 155-172.

Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. NY: Anchor. [ελλ. έκδ.: Σεν, Α. (2006). *Η ανάπτυξη ως ελευθερία*, μτφ. Ε. Αστερίου, Αθήνα: Καστανιώτης].

Tobin, J. (1966). "The case for an income guarantee", *Public Interest*, 1 (4), pp. 31-41.

Tobin, J., Pechmn, J. and Mieszkowski, P. (1967). "Is negative income tax practical?", *Yale Law Journal*, 77(1), pp. 1-27.

Trochim, W.M. (2006). "Monitoring and evaluation: Some tools, methods and approaches", in *Research Methods Knowledge Base,* 2nd edition, Washington D.C.: Operations Evaluation Department, The World Bank.

UNDP (2002). *Handbook on Monitoring and Evaluation*, New York: Evaluation Office, UNDP.

Vickery, C. (1977). "The time poor: A new look at poverty", *The Journal of Human Resources*, 12(1), pp. 27-48.

Woestman, L. (2010). *The Global Economic Crisis and Gender Relations: The Greek Case*, Toronto, Mexico City, Cape Town: AWID.

Wray, L.R. (1997). "Government as employer of last resort: Full employment without inflation", Working Paper 213, Levy Economics Institute of Bard College.

Wray, L.R. (1998). *Understanding Modern Money: The Key to Full Employment and Price Stability*, Northampton, Mass.: Edward Elgar Publishing.

ΕΛΣΤΑΤ (2011α). «Έρευνα για την είσοδο των νέων στην αγορά εργασίας: Απρίλιος-Ιούνιος 2009», δελτίο Τύπου, 31 Ιανουαρίου.

ΕΛΣΤΑΤ (2011β). *Η ελληνική οικονομία/The Greek Economy, Αύγουστος*.

ΕΛΣΤΑΤ (2011γ). «Έρευνα εργατικού δυναμικού. Β΄ τρίμηνο 2011», δελτίο Τύπου, 15 Σεπτεμβρίου.

ΕΛΣΤΑΤ (2011δ). «Έρευνα εργατικού δυναμικού. Αύγουστος 2011», δελτίο Τύπου, 10 Νοεμβρίου.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2010). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2010*.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2011). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2011*.

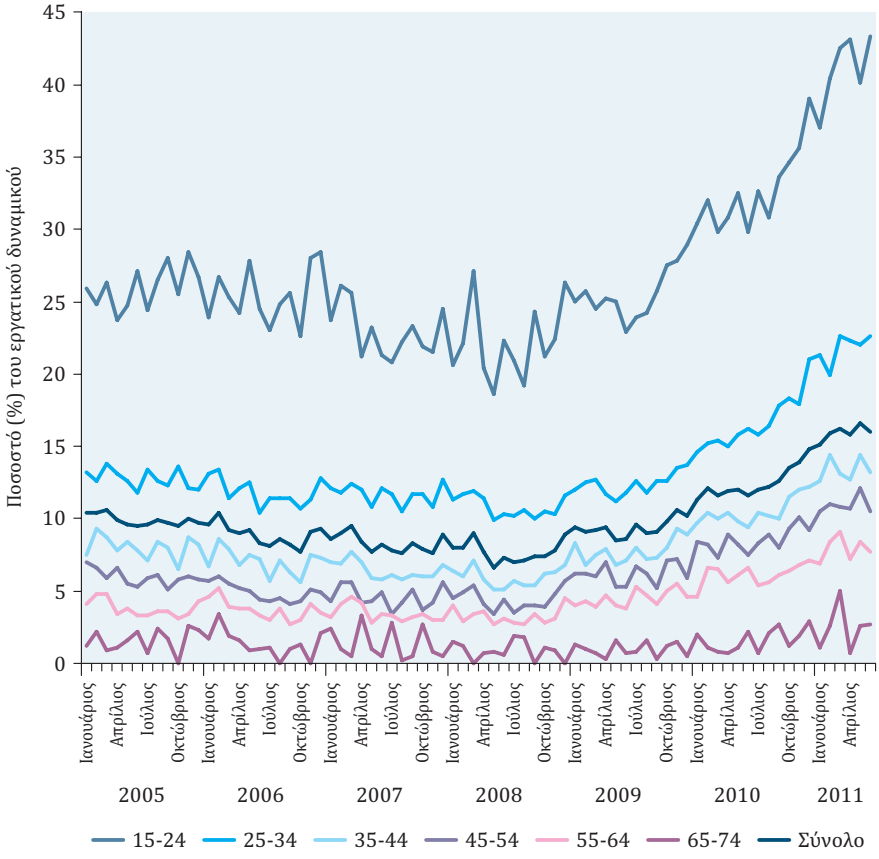
Τράπεζα της Ελλάδος (2011). *Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας/Bulletin of Conjunctural Indicators*, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών-Διεύθυνση Στατιστικής, 136, Μάρτιος-Απρίλιος.

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας (2008). *Εθνική έκθεση στρατηγικής για την κοινωνική προστασία και την κοινωνική ένταξη 2008-2010*, Σεπτέμβριος.

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2005). *Εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων για την ανάπτυξη και την απασχόληση 2005-2008*.

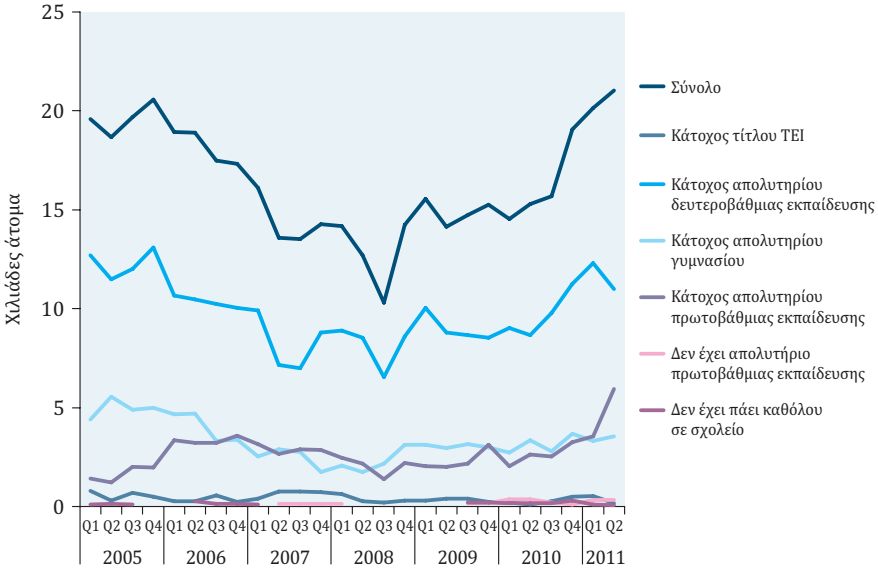
Παράρτημα Ι: Ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα ανά ηλικία και επίπεδο εκπαίδευσης

Διάγραμμα Ι-1: Ποσοστά (%) ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα, Ιανουάριος 2005-Ιούνιος 2011

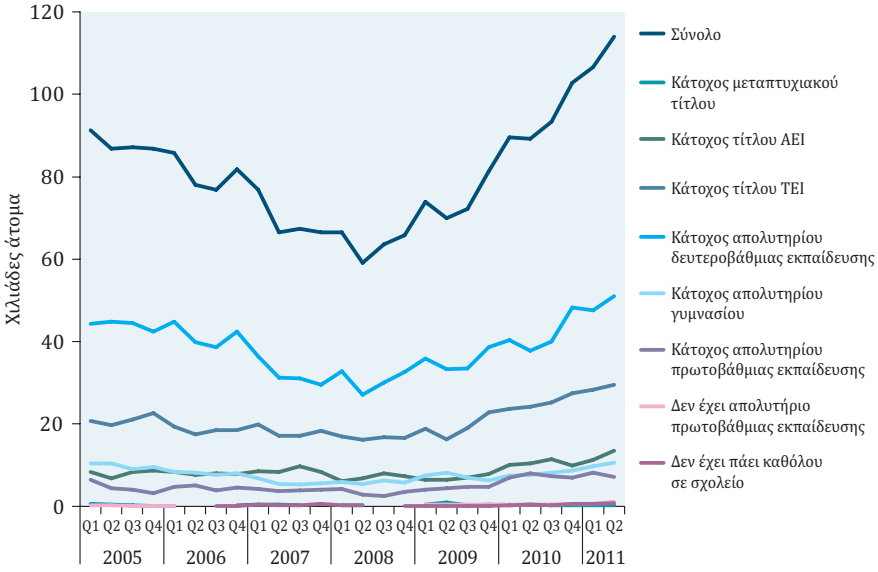
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα Ι-2: Αριθμός ανέργων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, ηλικιακή ομάδα 15-19 ετών, Ιανουάριος 2005-Ιούνιος 2011

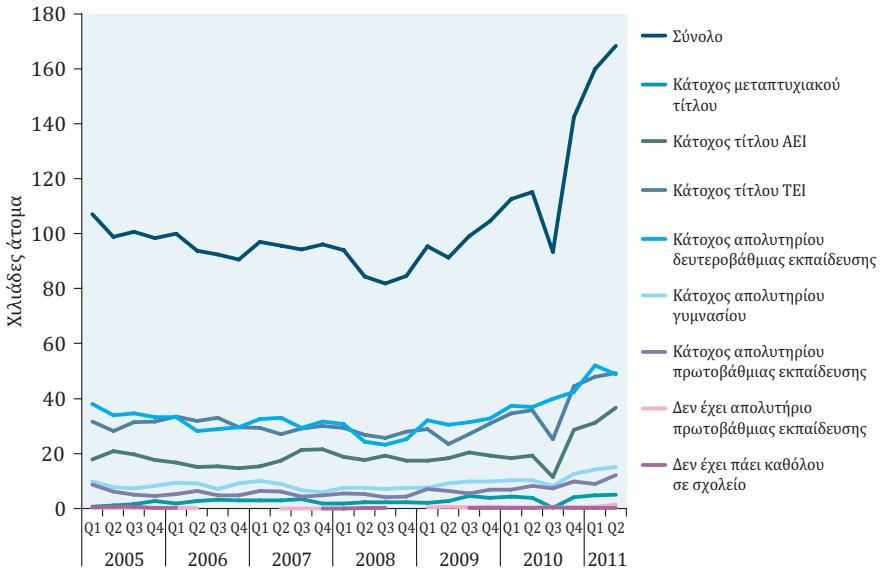
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα Ι-3: Αριθμός ανέργων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, ηλικιακή ομάδα 20-24 ετών, Ιανουάριος 2005-Ιούνιος 2011

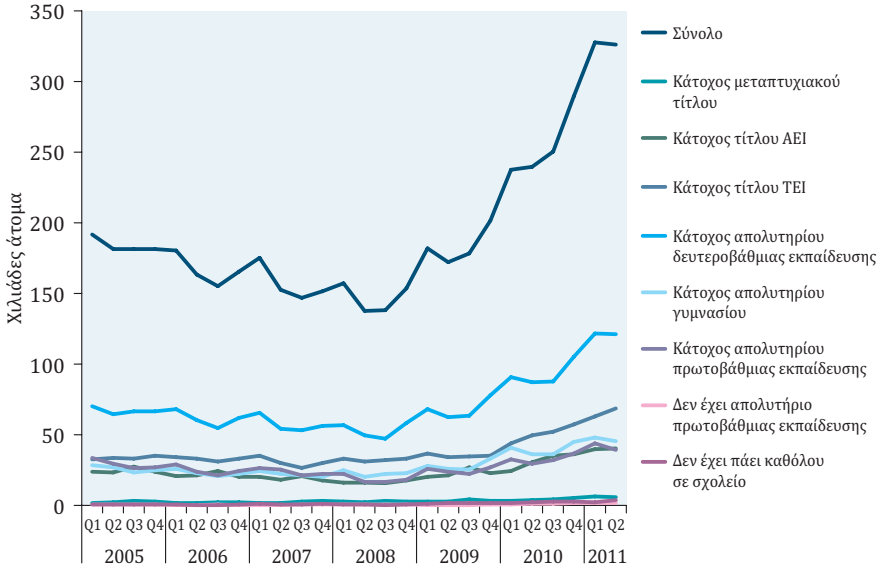
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα Ι-4: Αριθμός ανέργων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών, Ιανουάριος 2005-Ιούνιος 2011

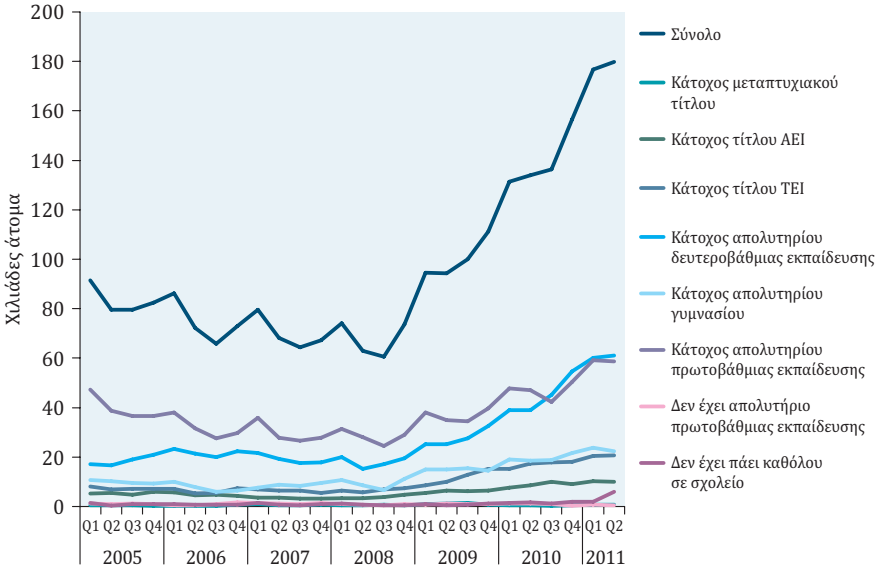
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα Ι-5: Αριθμός ανέργων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, ηλικιακή ομάδα 30-44 ετών, Ιανουάριος 2005-Ιούνιος 2011

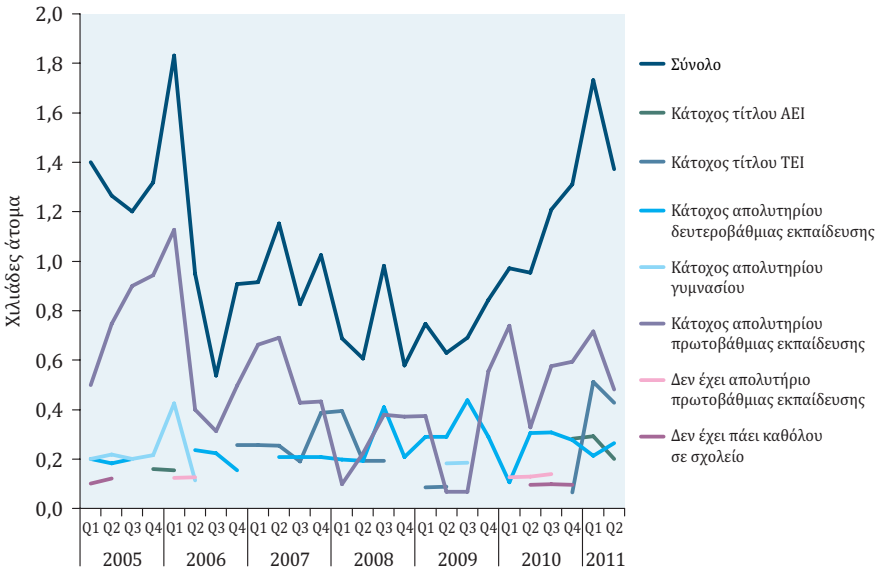
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα Ι-6: Αριθμός ανέργων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, ηλικιακή ομάδα 45-64 ετών, Ιανουάριος 2005-Ιούνιος 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

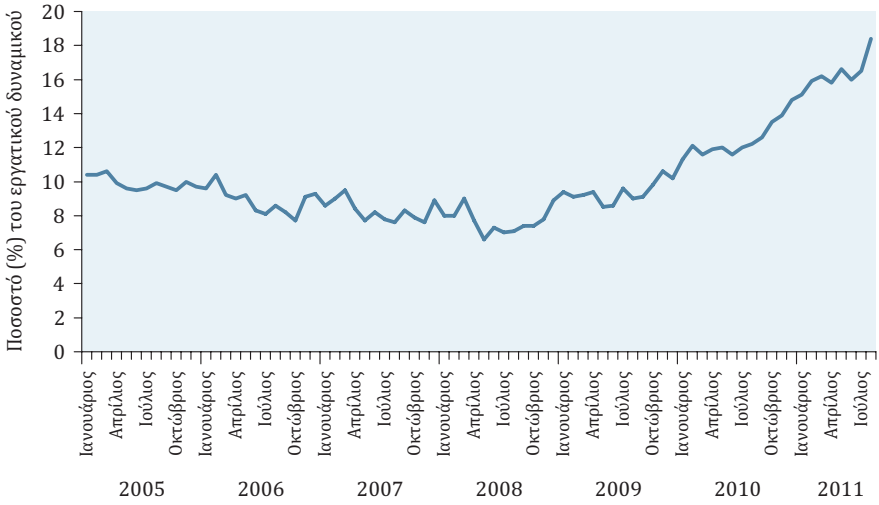
Διάγραμμα Ι-7: Αριθμός ανέργων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, ηλικιακή ομάδα 65 ετών και άνω, Ιανουάριος 2005-Ιούνιος 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

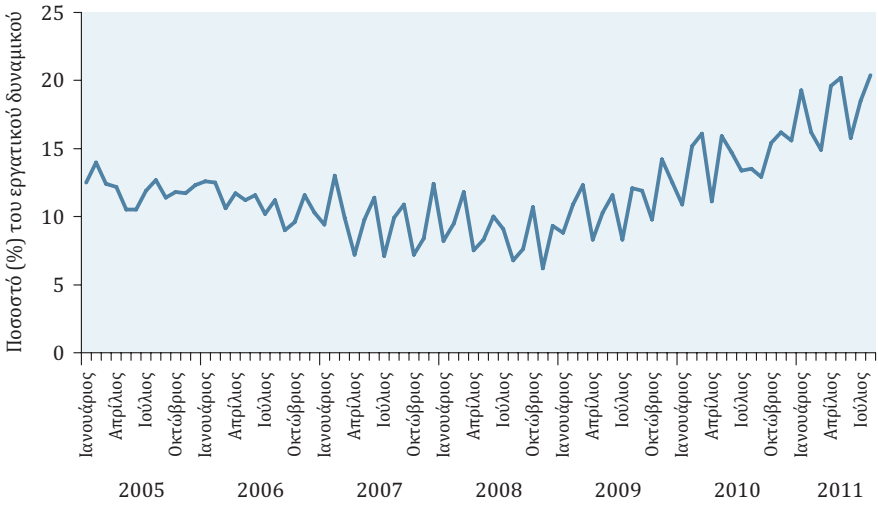
Παράρτημα ΙΙ: Διαφορές στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των περιφερειών στην Ελλάδα

Διάγραμμα ΙΙ-1: Ποσοστό (%) ανεργίας στο σύνολο της χώρας, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

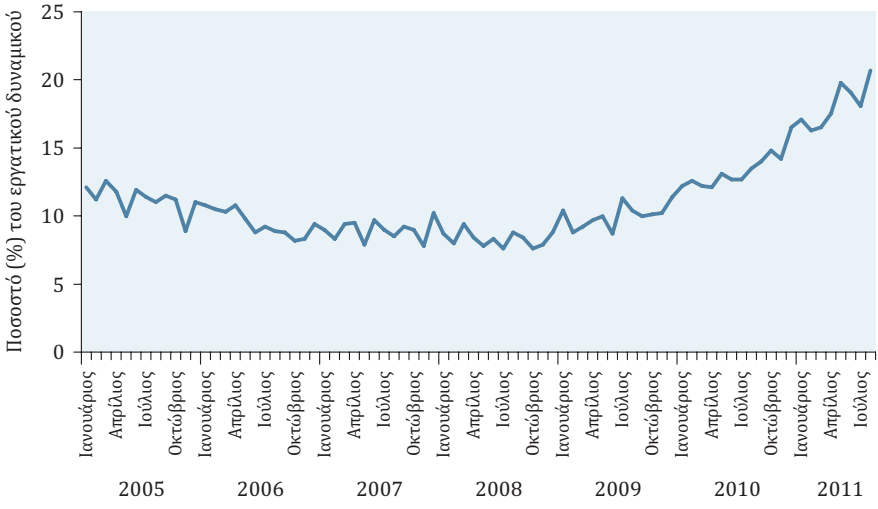
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-2: Ποσοστό (%) ανεργίας, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

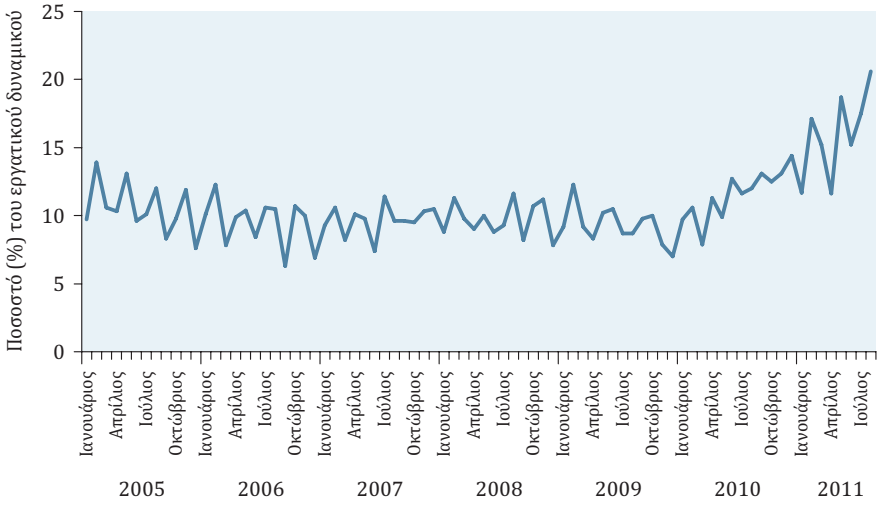
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-3: Ποσοστό (%) ανεργίας, Κεντρική Μακεδονία, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

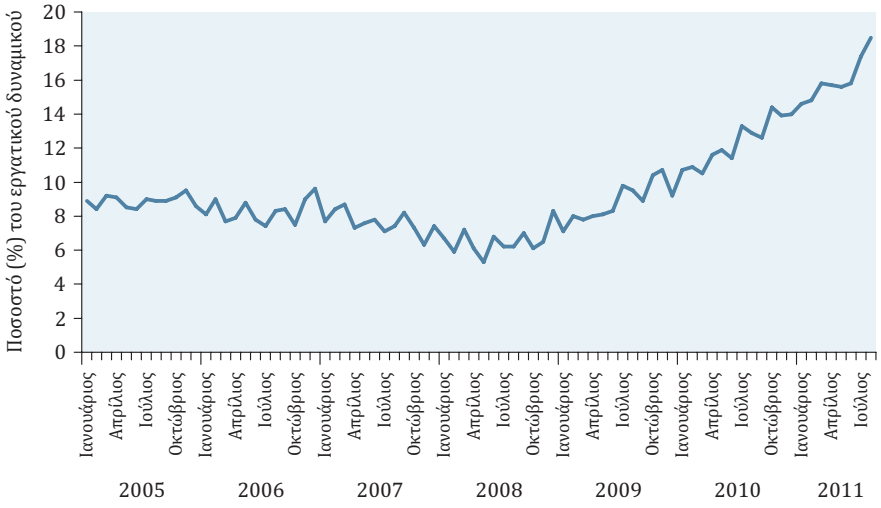
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-4: Ποσοστό (%) ανεργίας, Δυτική Ελλάδα, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

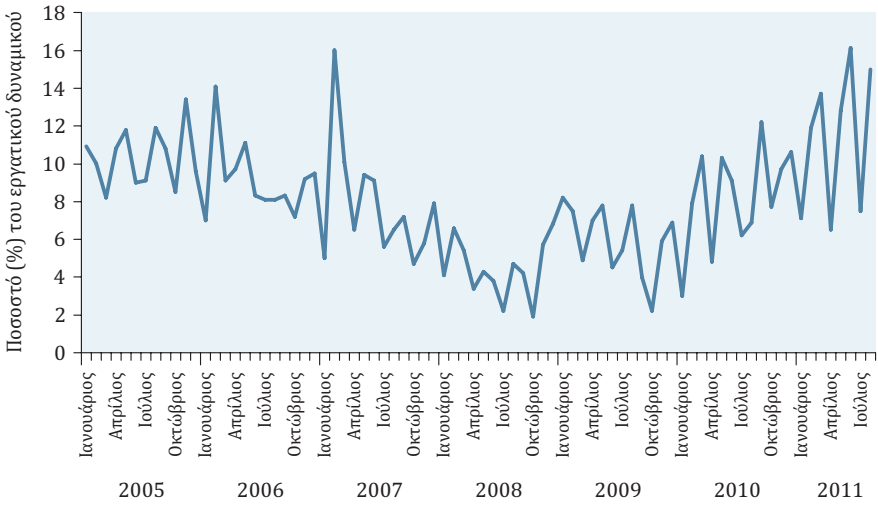
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-5: Ποσοστό (%) ανεργίας, Αττική, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

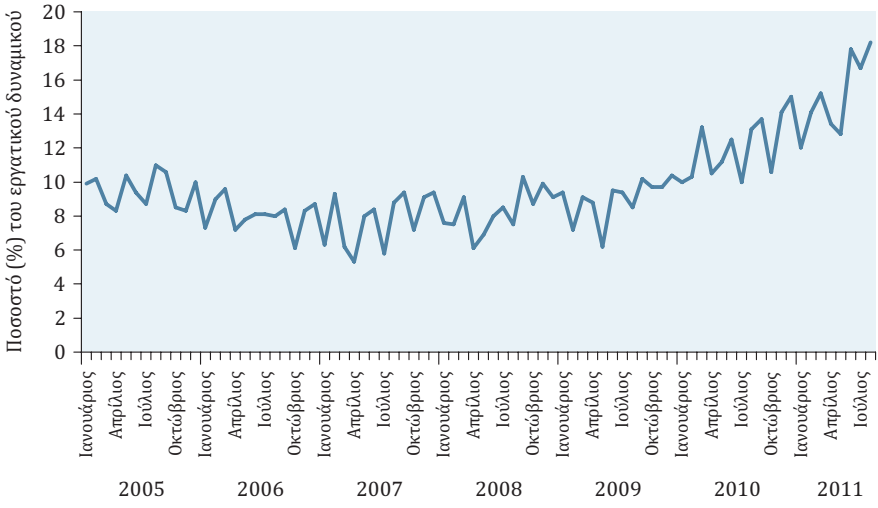
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-6: Ποσοστό (%) ανεργίας, Βόρειο Αιγαίο, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

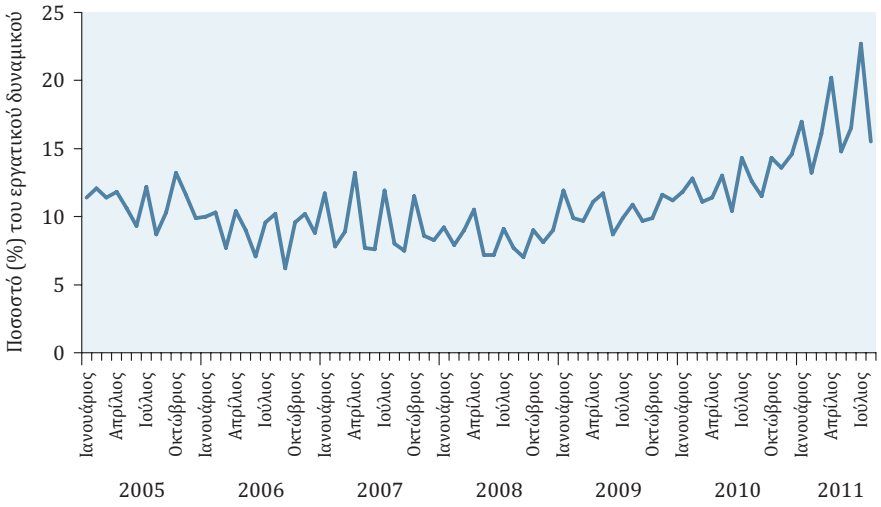
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-7: Ποσοστό (%) ανεργίας, Θεσσαλία, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

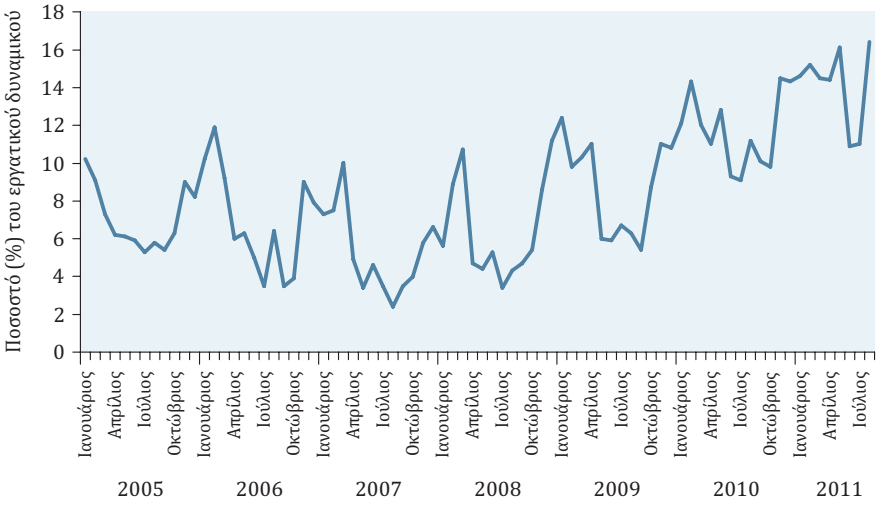
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-8: Ποσοστό (%) ανεργίας, Στερεά Ελλάδα, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

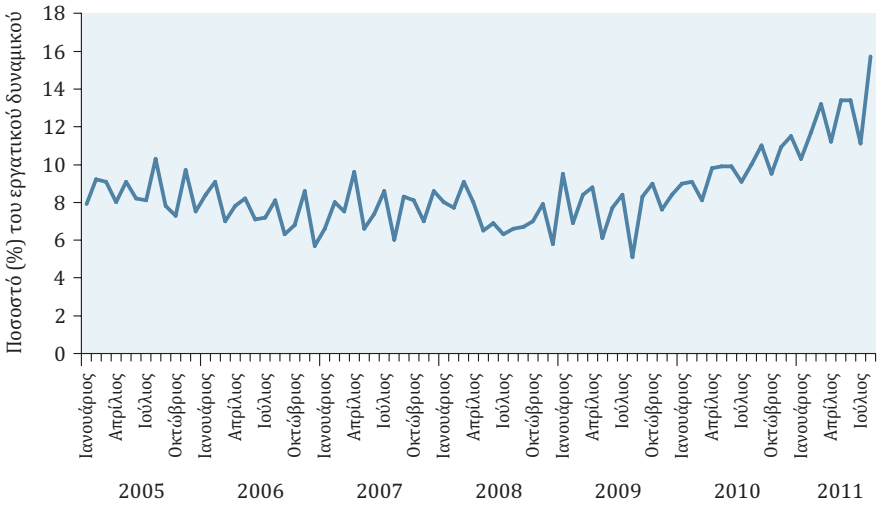
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-9: Ποσοστό (%) ανεργίας, Κρήτη, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

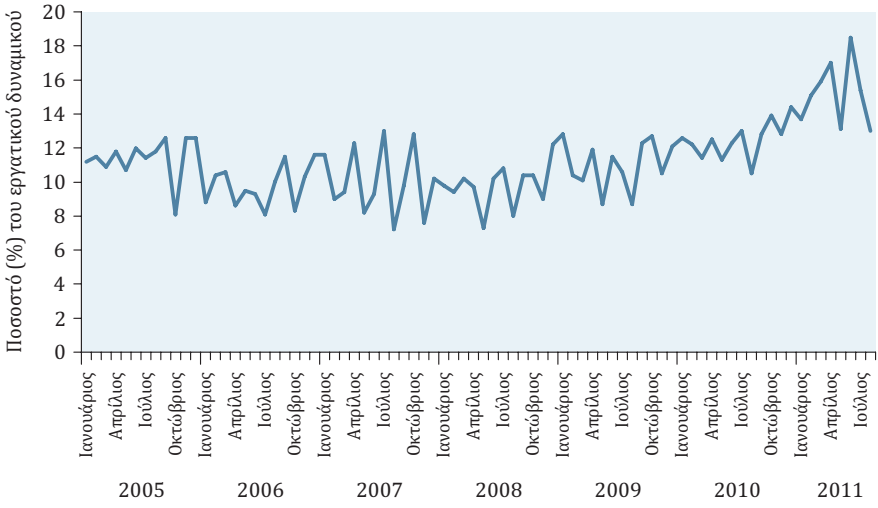
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-10: Ποσοστό (%) ανεργίας, Πελοπόννησος, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

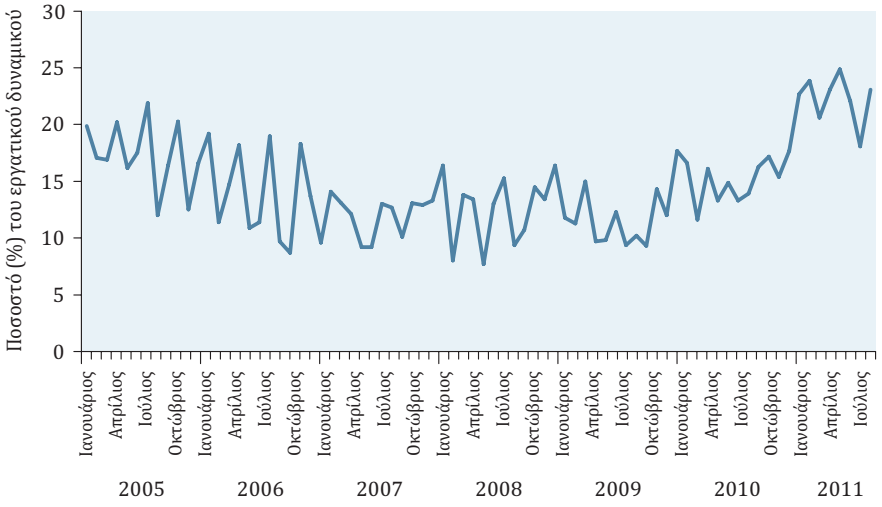
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-11: Ποσοστό (%) ανεργίας, Ήπειρος, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

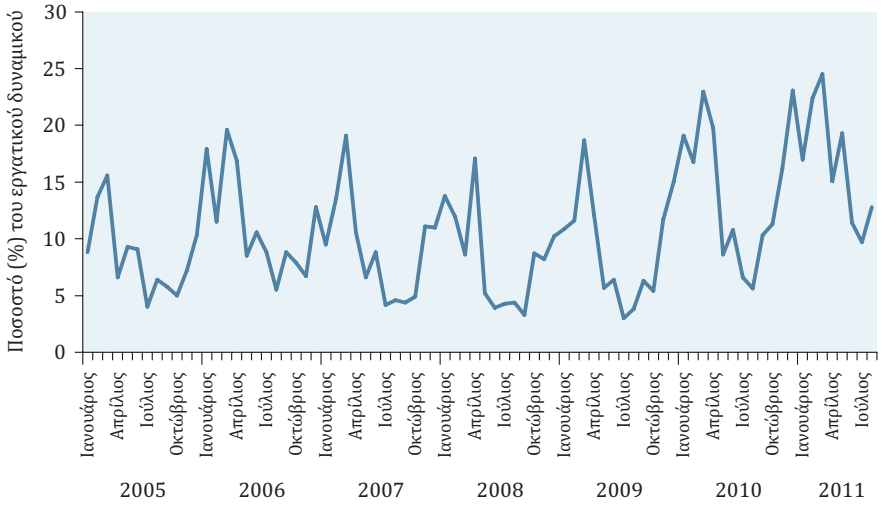
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-12: Ποσοστό (%) ανεργίας, Δυτική Μακεδονία, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

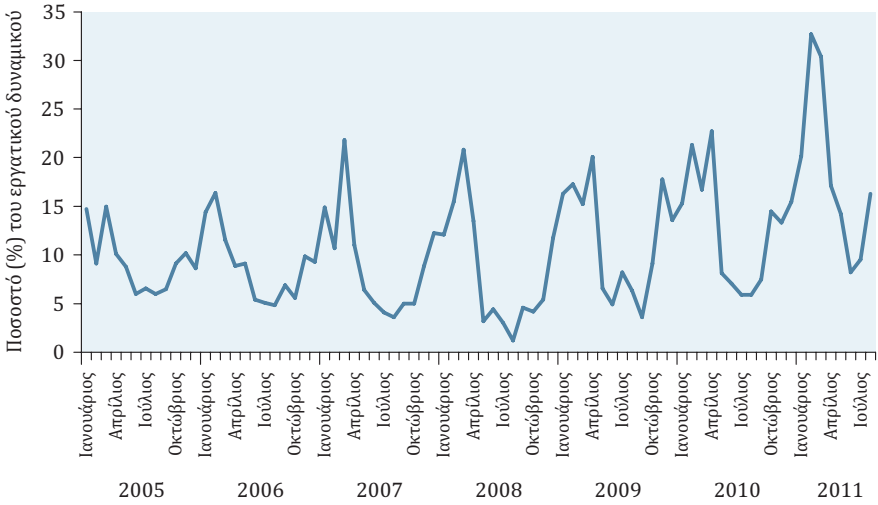
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-13: Ποσοστό (%) ανεργίας, Ιόνια Νησιά, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα ΙΙ-14: Ποσοστό (%) ανεργίας, Νότιο Αιγαίο, Ιανουάριος 2005-Ιούλιος 2011

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Παράρτημα ΙΙΙ: Το υπάρχον και το προτεινόμενο δίχτυ ασφαλείας

ΙΙΙ-Α) Τρέχουσες μεταβιβάσεις πληρωμών/Επιδόματα

1. Οικογενειακά επιδόματα

Προϋποθέσεις: Ένας εκ των γονέων πρέπει να έχει εργαστεί τουλάχιστον 50 ημέρες το προηγούμενο έτος ή να λαμβάνει επίδομα ανεργίας κάθε δύο μήνες ή να μην είναι σε θέση να εργαστεί. Τα παιδιά πρέπει να μην έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας (ή το 22ο σε περίπτωση που εξακολουθούν να σπουδάζουν σε οποιοδήποτε εκπαιδευτικό ίδρυμα) ή να μην είναι σε θέση να εργαστούν. Επιπλέον, τα παιδιά πρέπει να είναι άγαμα και να διαμένουν στην Ελλάδα ή σε άλλο κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το επίδομα δεν το δικαιούνται οι μισθωτοί που λαμβάνουν επίδομα τέκνων από τον εργοδότη τους, το οποίο είναι μεγαλύτερο (Διανεμητικός Λογαριασμός Οικογενειακών Επιδομάτων Μισθωτών-ΔΛΟΕΜ).

Το ποσό επιδόματος με βάση τον αριθμό των παιδιών φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Αριθμός παιδιών	Μηνιαίο ποσό (ευρώ)	Επιπλέον μηνιαίο ποσό ανά παιδί
1	8,22	8,22
2	24,65	16,43
3	55,47	30,82
4	67,38	11,91
5	78,68	11,3
6	89,98	11,3
7	101,28	11,3
8	112,57	11,3
9	123,87	11,3
10	135,17	11,3

Το όφελος μπορεί να αυξηθεί κατά 3,67 ευρώ ανά μήνα ή 44,04 ευρώ ετησίως σε περίπτωση που:

- Ο/η δικαιούχος δεν λαμβάνει καμία σύνταξη λόγω θανάτου συζύγου.
- Η (ακαθάριστη) σύνταξη δεν υπερβαίνει το όριο των 20 κατώτατων ημερομισθίων (20 x 33,04 ευρώ)
- Ο/η σύζυγος είναι άτομο με ειδικές ανάγκες και δεν λαμβάνει καμία σύνταξη.

Τέλος, το επίδομα χορηγείται και σε ξένους πολίτες οι οποίοι έχουν άδεια εργασίας και τα παιδιά τους ζουν στην Ελλάδα.

2. Επίδομα ανεργίας

Προϋποθέσεις: Μισθωτοί των οποίων η σύμβαση εργασίας καταγγέλθηκε από τον εργοδότη ή έληξε και είναι ασφαλισμένοι στον κλάδο ανεργίας του ΟΑΕΔ μπορούν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να λάβουν από τον ΟΑΕΔ επίδομα ανεργίας. Η αίτηση υποβάλλεται εντός 60 ημερών από την ημερομηνία της απόλυσης στην αρμόδια υπηρεσία του ΟΑΕΔ, στον τόπο κατοικίας του δικαιούχου. Εφόσον η αίτηση υποβληθεί εντός επταημέρου μετά την καταγγελία, η επιδότηση αρχίζει από την έβδομη ημέρα· εφόσον υποβληθεί σε μεταγενέστερο διάστημα, η επιδότηση καταβάλλεται από την ημέρα της εγγραφής στην τοπική υπηρεσία.

Προαπαιτούμενα:

1. Αν ο δικαιούχος λαμβάνει το επίδομα για πρώτη φορά:
   α) Ο ασφαλισμένος πρέπει να έχει πραγματοποιήσει 80 ημέρες εργασίας τον χρόνο τα δύο προηγούμενα έτη πριν από την επιδότησή του. Επίσης, το τελευταίο δεκατετράμηνο πρέπει να έχει συμπληρώσει 125 ημέρες εργασίας, χωρίς να υπολογίζονται σε αυτές οι τελευταίοι δύο μήνες.
   β) Επίδομα ανεργίας δικαιούται και ο ασφαλισμένος που έχει πραγματοποιήσει στα δύο προηγούμενα έτη πριν από την απόλυσή του 200 ημέρες εργασίας (χωρίς να υπολογίζονται οι δύο τελευταίοι μήνες), από τις οποίες τουλάχιστον 80 εργάσιμες ημέρες πραγματοποιήθηκαν μέσα σε ένα χρόνο.
2. Αν ο δικαιούχος επιδοτείται για δεύτερη φορά:
   α) Ο ασφαλισμένος πρέπει να έχει πραγματοποιήσει 125 ημέρες εργασίας τους τελευταίους 14 μήνες πριν από την απόλυσή του, χωρίς να υπολογίζονται σε αυτές οι ημέρες εργασίας των δύο τελευταίων μηνών.

β) Για τους απασχολούμενους σε τουριστικά επαγγέλματα (ή και εποχικά, π.χ. μουσικοί, ηθοποιοί κ.ά.) αρκούν 100 ημέρες εργασίας τους τελευταίους 12 μήνες.

Η διάρκεια του επιδόματος εξαρτάται από τις ημέρες εργασίας που έχει πραγματοποιήσει ο ασφαλισμένος στα προαναφερόμενα κρίσιμα χρονικά διαστήματα (δεκατετράμηνο, δωδεκάμηνο ή διετία). Αναλυτικότερα, ισχύουν τα εξής:

Γενική κατηγορία Ημέρες εργασίας τους τελευταίους 14 μήνες	**Εργαζόμενοι στον κλάδο του τουρισμού** Ημέρες εργασίας τους τελευταίους 12 μήνες	**Οικοδόμοι** Ημέρες εργασίας τους τελευταίους 14 μήνες	**Διάρκεια επιδόματος**
125-149[1]	100-149	100-149	5 μήνες
150-179[2]	150-179	150-179	6 μήνες
180-219[3]	180-219	180-219	8 μήνες
220-249	220-249	220-249	10 μήνες
250 και άνω	250 και άνω	250 και άνω	12 μήνες
210 και άνω των 49 ετών	210 και άνω των 49	210 και άνω των 49	12 μήνες

1. Ή 200 τα τελευταία δύο χρόνια
2. Ή 250 τα τελευταία δύο χρόνια
3. Ή 300 τα τελευταία δύο χρόνια

Το επίδομα καταβάλλεται μία φορά τον μήνα για 25 ημέρες. Από την 1η Μαΐου 2009 το μηνιαίο επίδομα ανεργίας διαμορφώθηκε στα 454,25 ευρώ. Για κάθε προστατευόμενο μέλος της οικογένειας του δικαιούχου άνεργου, το επίδομα προσαυξάνεται κατά 10%.

Παρέχεται η δυνατότητα στους μισθωτούς να μεταφέρουν το δικαίωμά τους για το επίδομα ανεργίας στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν μεταβούν σε κάποιο από αυτά για αναζήτηση εργασίας, με βάση τον Κανονισμό 1408/71 (Έντυπο Ε303 για μεταφορά επιδότησης), με την προϋπόθεση ότι:

- Έχουν εγγραφεί πριν από την αναχώρησή τους στην αρμόδια Υπηρεσία Απασχόλησης για αναζήτηση εργασίας και έχουν παραμείνει στη διάθεση των υπηρεσιών αυτών τουλάχιστον 4 εβδομάδες μετά την έναρξη της ανεργίας τους.
- Έχουν εγγραφεί εντός 7 ημερών στις αρμόδιες υπηρεσίες του κράτους-μέ-

λους στο οποίο μεταβαίνουν. Το δικαίωμα μεταφοράς διατηρείται για 3 μήνες, κατά ανώτατο όριο.

3. Βοήθημα σε περίπτωση αναστολής του επιδόματος ανεργίας

Ποσό επιδόματος: Το ποσό ανέρχεται στο 10% του μέσου όρου των κανονικών αμοιβών τους τελευταίους 2 μήνες. Ο εργοδότης καλύπτει το ποσό έως και 3 μήνες κάθε χρόνο.

4. Ειδικό βοήθημα μετά τη λήξη της τακτικής επιδότησης ανεργίας

Προϋποθέσεις: Ασφαλισμένοι που παραμένουν άνεργοι κατά την ημερομηνία καταβολής του βοηθήματος δικαιούνται ειδικό βοήθημα, εφόσον παρέμειναν άνεργοι επί ένα μήνα μετά τη λήξη της τακτικής επιδότησης ανεργίας (και εφόσον δεν δικαιούνται εποχικό βοήθημα). Για την καταβολή του ειδικού βοηθήματος απαιτείται, επιπλέον, το ετήσιο καθαρό οικογενειακό εισόδημα του ασφαλισμένου να μην υπερβαίνει ένα συγκεκριμένο ποσό (για το έτος 2010, το ποσό αυτό ανέρχεται στα 9.097,58 ευρώ), όπως αυτό αποδεικνύεται από έγγραφο της οικείας οικονομικής εφορίας. Το ποσό αυτό αυξάνεται κατά 293,47 ευρώ κάθε ημερολογιακό έτος.

Ύψος βοηθήματος: Το ύψος του βοηθήματος είναι ίσο με 13 ημερήσια επιδόματα ανεργίας.

5. Εποχικά βοηθήματα

Για τα εποχικά επιδόματα ισχύουν τα ακόλουθα:

Κλάδος	**Προϋποθέσεις (Ημέρες εργασίας)**	**Ποσό (σε ευρώ)**
Α: Δασεργάτες	50-240	809,48
Καπνεργάτες	50-210	809,48
Αγγειοπλάστες-κεραμοποιοί-πλινθοποιοί	50-210	809,48
Ναυπηγοεπισκευαστική ζώνη	50-210	809,48
Β: Μουσικοί-τραγουδιστές	50-210	578,20
Ηθοποιοί	50-210	578,20
Υποδηματεργάτες	50-210	578,20

Ελεγκτές κινηματογράφου-θεάτρου	50-210	578,20
Ταμίες κινηματογράφου-θεάτρου	50-210	578,20
Τεχνικοί-κινηματογράφου και τηλεόρασης	50-210	578,20
Μισθωτοί τουριστικού ή αγροτικού τομέα	75 αλλά όχι περισσότερες από 50 μεταξύ 1/10-31/12	578,20
Χειριστές εκσκαπτικών, ανυψωτικών, οδοποιητικών μηχανημάτων	50-210	578,20
Γ: Σμυριδορύκτες Νάξου	50-240	1.156,40
Δ: Οικοδόμοι	95-210	855,74

Περισσότερες από τις μισές εργάσιμες ημέρες θα πρέπει να έχουν γίνει σε εποχικές απασχολήσεις. Οι εργαζόμενοι δεν θα πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις για το επίδομα ανεργίας.

6. Επίδομα για τους νέους

Προϋποθέσεις: το επίδομα καταβάλλεται σε νέους (20-29 ετών), οι οποίοι είναι άνεργοι για ένα έτος.

Ύψος επιδόματος: Το ποσό ανέρχεται σε 73,36 ευρώ τον μήνα και καταβάλλεται μέχρι και 5 μήνες.

7. Επίδομα για μακροχρόνια άνεργους

Προϋποθέσεις:

- Ηλικία από 45 μέχρι 65 ετών
- Εξάντληση δωδεκάμηνης τακτικής επιδότησης ανεργίας
- Να έχουν συμπληρώσει, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης, συνεχόμενα ένα δωδεκάμηνο χρόνου ανεργίας
- Το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα να μην υπερβαίνει τα 5.000 ευρώ (το συγκεκριμένο εισόδημα προσαυξάνεται κατά 587 ευρώ για κάθε ανήλικο τέκνο).

Ύψος επιδόματος: Το ύψος του επιδόματος καθορίζεται στο ποσό των 200 ευρώ ανά μήνα και χορηγείται προσωπικά στον ίδιο τον δικαιούχο για όσο διάστημα είναι άνεργος, με ανώτατο όριο τους 12 μήνες.

8. Ειδικό επίδομα

Προϋποθέσεις: Δικαιούχοι είναι οι ασφαλισμένοι που δεν συγκεντρώνουν προϋποθέσεις τακτικής επιδότησης σε περίπτωση διακοπής των εργασιών της επιχείρησης. Οι δικαιούχοι θα πρέπει να παραμείνουν άνεργοι επί τρεις μήνες και να έχουν συμπληρώσει τουλάχιστον 60 ημέρες εργασίας το έτος πριν από την έναρξη αυτού του τριμήνου. Ο ασφαλισμένος μπορεί να λάβει το ειδικό επίδομα μέχρι και τρεις φορές το ίδιο ημερολογιακό έτος. Για την καταβολή του ειδικού βοηθήματος απαιτείται επιπλέον το ετήσιο καθαρό οικογενειακό εισόδημα του ασφαλισμένου να μην υπερβαίνει τα 9.097,58 ευρώ. Το ποσό αυτό αυξάνεται κατά 293,47 ευρώ κάθε έτος.

Ύψος επιδόματος: Το ύψος του επιδόματος είναι ίσο προς το δεκαπενταπλάσιο του ημερήσιου βασικού επιδόματος ανεργίας, που ισχύει κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για τη χορήγηση του ειδικού επιδόματος, προσαυξανόμενο κατά 10% για κάθε προστατευόμενο μέλος

9. Άδειες μητρότητας

Προϋποθέσεις: Η ειδική άδεια μητρότητας χορηγείται σε μητέρες που είναι ασφαλισμένες στο ΙΚΑ, με πλήρη ή μερική απασχόληση. Η ασφαλισμένη μητέρα πρέπει να εργάζεται πριν από την εγκυμοσύνη της. Το επίδομα χορηγείται μετά τη λήξη της εγκυμοσύνης και η διάρκεια της άδειας μητρότητας είναι έξι μήνες.

Ύψος βοηθήματος: Είναι ίσο με τον κατώτατο μισθό, όπως καθορίζεται από την ΕΓΣΣΕ. Ο βασικός μισθός ανέρχεται στα 680,59 ευρώ. Σε περίπτωση που μια έγκυος εργάζεται μέχρι και 4 ώρες ημερησίως ή μέχρι 13 ημέρες τον μήνα, κατά μέσο όρο, στη διάρκεια του εξαμήνου που προηγείται της άδειας κυοφορίας, το καταβαλλόμενο ποσό μειώνεται κατά το ήμισυ. Δεν υπάρχουν αυξήσεις στο επίδομα. Ο χρόνος της άδειας μητρότητας λογίζεται ως χρόνος ασφάλισης στον κλάδο σύνταξης.

10. Ειδικό επίδομα μητρότητας

Προϋποθέσεις: Το ειδικό επίδομα μητρότητας χορηγείται σε ασφαλισμένες εργαζόμενες γυναίκες (ΙΚΑ) που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα (πριν και μετά την άδεια μητρότητας) και έχουν λάβει το επίδομα του ΙΚΑ κατά τη διάρκεια της άδειας μητρότητας.

Ύψος επιδόματος: Το ποσό του επιδόματος είναι ίσο με τη διαφορά ανάμεσα στον μισθό που καταβάλλεται από τον εργοδότη και το επίδομα που καταβάλλει το ΙΚΑ κατά τη διάρκεια της άδειας μητρότητας.

11. Επίδομα στράτευσης

Προϋποθέσεις: Το επίδομα καταβάλλεται σε όσους υπηρέτησαν παρατεταμένη θητεία.

Προαπαιτούμενα: Το επίδομα δικαιούνται έχουν όσοι έχουν πραγματοποιήσει 150 ημερομίσθια κατά το έτος που προηγείται της κατάταξης.

12. Απλήρωτοι εργαζόμενοι σε χρεοκοπημένες επιχειρήσεις

Προϋποθέσεις: «Ο λογαριασμός προστασίας εργαζομένων από την αφερεγγυότητα του εργοδότη» καλύπτει τους απλήρωτους εργαζόμενους μέχρι και τρεις μηνιαίους μισθούς. Μια επιχείρηση θεωρείται αφερέγγυα εάν έκλεισε ή χρεοκόπησε.

13. Επίδομα φυλακισμένων

Προϋποθέσεις: Φυλακισμένοι για τουλάχιστον δύο μήνες, επιλέξιμοι από τον/την κοινωνικό/ή λειτουργό της φυλακής. Επιπλέον, το ετήσιο οικογενειακό τους εισόδημα δεν πρέπει να ξεπερνά τα 9.097,58 ευρώ. Το ποσό αυτό αυξάνεται κατά 293,47 ευρώ κάθε έτος.

Ύψος επιδόματος: Το ποσό του επιδόματος είναι ίσο με 15 ημερήσια επιδόματα ανεργίας.

14. Ειδικό επίδομα για άτομα που είναι άνεργα για 3 μήνες και δεν δικαιούνται επίδομα ανεργίας

Προϋποθέσεις: Ο εργαζόμενος πρέπει να έχει εργαστεί τουλάχιστον 60 ημέρες το προηγούμενο έτος. Επιπλέον, το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα δεν πρέπει να ξεπερνά τα 9.097,58 ευρώ. Το ποσό αυτό αυξάνεται κατά 293,47 ευρώ κάθε έτος.

Ύψος επιδόματος: Το ποσό του επιδόματος είναι ίσο με 15 ημερήσια επιδόματα ανεργίας και καταβάλλεται τρεις φορές τον χρόνο.

ΙΙΙ-Β) Προτεινόμενα προγράμματα πληρωμών/επιδομάτων μέσω ΟΑΕΔ

1. Πρόγραμμα χρηματοδότησης για την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας και την ένταξη 10.000 νέων (ηλικίας 16-24 ετών) στην αγορά εργασίας

Περιφέρεια	Ποσό	
Κρήτη, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος	29.667.220 ευρώ	5.500 θέσεις εργασίας
Αττική, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία	22.115.564 ευρώ	4.100 θέσεις εργασίας
Νότιο Αιγαίο και Στερεά Ελλάδα	2.157.616 ευρώ	400 θέσεις εργασίας
Σύνολο	53.940.400 ευρώ	
• 2010 • 2011 • 2012	9.058.500 ευρώ 26.481.900 ευρώ 18.400.000 ευρώ	
• Απόκτηση εργασιακής εμπειρίας • Σύμβαση εργασίας	21.740.400 ευρώ 32.200.000 ευρώ	

Στόχος του προγράμματος είναι η απόκτηση εργασιακής εμπειρίας για νέους ηλικίας 16-24 ετών μέσω της ένταξής τους στον ιδιωτικό τομέα. Οι εργοδότες συνάπτουν με άνεργους ηλικίας 16 έως 24 ετών συμβάσεις απόκτησης εργασιακής εμπειρίας, οι οποίες δεν μπορούν να έχουν διάρκεια μικρότερη των 6 μηνών και μεγαλύτερη των 12 μηνών, στη διάρκεια των οποίων καταβάλλουν στους προσλαμβανόμενους μισθό ίσο με το 80% του κατώτατου βασικού μισθού ή ημερομισθίου, όπως αυτό ορίζεται από την ΕΓΣΣΕ και τους ασφαλίζουν υποχρεωτικά στους κλάδους σύνταξης, ασθένειας σε είδος και επαγγελματικού κινδύνου του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ.

Η διάρκεια της επιχορήγησης είναι μέχρι ένα έτος και μπορεί να επεκταθεί για ένα ακόμα έτος, στην περίπτωση που η κατάρτιση μετατραπεί σε σύμβαση εργασίας. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο εργοδότης πρέπει να διατηρήσει τον/τη νέο/α για τουλάχιστον 18 μήνες (12 μήνες με επιχορήγηση και 6 μήνες δίχως επιχορήγηση).

Για να ενταχθεί κάποιος-α στο πρόγραμμα πρέπει:

- Να έχει την ιδιότητα του άνεργου και να διαθέτει δελτίο ανεργίας σε ισχύ.
- Να είναι ηλικίας 16-24 ετών και να μην έχει ασφαλιστεί για περισσότερες από 150 ημέρες.
- Να είναι Έλληνας πολίτης, πολίτης άλλου κράτους-μέλους της ΕΕ, ομογενής ή ξένος πολίτης που έχει δικαίωμα παραμονής και απασχόλησης στη χώρα.

Εξαιρούνται οι άνεργοι οι οποίοι:

- έχουν εργαστεί στην επιχείρηση που υπάγεται στο πρόγραμμα το τελευταίο δωδεκάμηνο πριν την υπαγωγή της.
- υπάγονται στις διατάξεις του Νόμου 2643/98 (με αντικείμενο τη «μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών», π.χ., ανάπηροι, τραυματίες πολέμου).

Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από το ΠΔΕ (Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων).

Οι επιχειρήσεις που δεν μπορούν να ενταχθούν στο πρόγραμμα είναι οι εξής:

- Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών καθαριότητας και φύλαξης
- Νυχτερινά κέντρα
- Εποχικές επιχειρήσεις για το εποχικό προσωπικό τους
- Επιχειρήσεις στους τομείς της γεωργίας και της αλιείας, καθώς και στους τομείς του χονδρεμπορίου και του λιανεμπορίου
- Έμμεσοι εργοδότες.
- Οικογενειακές επιχειρήσεις
- Οι συνεταιρισμοί για τα μέλη τους
- Προβληματικές επιχειρήσεις.
- Επιχειρήσεις των οποίων τμήμα του αντικειμένου των εργασιών εξαιρείται του προγράμματος
- Τέλος, εξαιρούνται εργαζόμενοι που είναι συγγενείς των εργοδοτών.

Η συνολική επιχορήγηση της επιχείρησης (συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε προγράμματος) δεν πρέπει να ξεπερνά το ποσό των 200.000 ευρώ το έτος. Για τις ναυτιλιακές εταιρείες, το ποσό δεν πρέπει να ξεπερνά τα 100.000 ευρώ το έτος.

2. Μεταβατικό πρόγραμμα για «τη διαρθρωτική προσαρμογή των εργαζομένων και των επιχειρήσεων στην οικονομική κρίση»

Το πρόγραμμα απευθύνεται σε επιχειρήσεις που απασχολούν τουλάχιστον 50 άτομα.

Οι εταιρείες θα πρέπει να επικεντρώνονται:

- στη μεγιστοποίηση της χρήσης των εισροών
- στη μεγιστοποίηση της περιβαλλοντικής διαχείρισης
- στην αύξηση των εξαγωγών
- στη μεγιστοποίηση της βιωσιμότητας της εταιρείας, παρά τις αλλαγές στο περιβάλλον της
- στον σχεδιασμό προτύπων για τη διατήρηση θέσεων εργασίας.

Η συνολική χρηματοδότηση της εταιρείας (συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε προγράμματος) δεν πρέπει να υπερβαίνει το ποσό των 500.000 ευρώ ανά έτος.

Επιχειρήσεις που δεν μπορούν να ενταχθούν στο πρόγραμμα:

- Νυκτερινά κέντρα
- Εποχικές δραστηριότητες
- Επιχειρήσεις στον τομέα της γεωργίας ή της αλιείας
- Προβληματικές επιχειρήσεις
- Επιχειρήσεις στον τομέα της ψυχαγωγίας και της αναψυχής.

Το μέσο κόστος ανά ώρα για κάθε εργαζόμενο είναι 13 ευρώ.

Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και το ΠΔΕ (Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Η χρηματοδότηση ανά περιφέρεια απεικονίζεται στον παρακάτω πίνακα:

Περιφέρεια	Ποσό
Κρήτη, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος	34.781.516 ευρώ
Αττική, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία	23.121.781 ευρώ
Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο	2.096.703 ευρώ
Σύνολο	60.000.000 ευρώ

3. Πρόγραμμα για τη χρηματοδότηση 200.000 θέσεων εργασίας (πλήρους απασχόλησης) με στόχο τη διατήρηση 400.000 θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα

Το πρόγραμμα εστιάζεται σε άτομα με ειδικές ανάγκες και εργαζόμενους 50 ετών και άνω. Το ανώτατο ποσό του προγράμματος είναι 992.000.000 ευρώ (743.000.000 ευρώ το 2011 και 248.100.000 ευρώ το 2012):

- το 50% της χρηματοδότησης των θέσεων εργασίας (100.000) προορίζεται για μικρές επιχειρήσεις που απασχολούν 2-9 άτομα (μέγιστο ποσό 487.000.000 ευρώ)
- το 30% της χρηματοδότησης των θέσεων εργασίας (60.000) προορίζεται για μεσαίες επιχειρήσεις που απασχολούν 10-49 άτομα (μέγιστο ποσό 293.000.000 ευρώ)
- το 20% της χρηματοδότησης των θέσεων εργασίας (40.000) προορίζεται για επιχειρήσεις που απασχολούν περισσότερους από 50 εργαζόμενους (μέγιστο ποσό 212.000.000 ευρώ).

Οι εταιρείες υποχρεούνται να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας για τουλάχιστον 18 μήνες, ενώ πρέπει, επίσης, να απασχολούν τουλάχιστον ίσο αριθμό εργαζόμενων χωρίς καμία κρατική χρηματοδότηση.

Η διάρκεια του προγράμματος είναι 18 μήνες. Ωστόσο, η διάρκεια της επιδότησης είναι μόνο για 12 μήνες.

Επιδότηση:

- 100% ~ ακαθάριστες απολαβές έως 2.000 ευρώ τον μήνα για υπαλλήλους με αναπηρία
- 100% ~ ακαθάριστες απολαβές έως 1.800 ευρώ τον μήνα για υπαλλήλους 50 ετών και άνω
- 100% ~ ακαθάριστες απολαβές έως 1.300 ευρώ το μήνα για τους υπόλοιπους υπαλλήλους της εταιρείας.

Το πρόγραμμα επιδοτεί από 1 έως και 80 εργαζόμενους ανά εταιρεία.

Επιχειρήσεις που δεν μπορούν να ενταχθούν στο πρόγραμμα:

- Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών καθαριότητας και φύλαξης
- Νυχτερινά κέντρα
- Εποχικές επιχειρήσεις

- Επιχειρήσεις στους τομείς της γεωργίας και της αλιείας, καθώς και στους τομείς του χονδρεμπορίου και του λιανεμπορίου
- Έμμεσοι εργοδότες
- Οικογενειακές επιχειρήσεις
- Οι συνεταιρισμοί για τα μέλη τους
- Προβληματικές επιχειρήσεις
- Επιχειρήσεις των οποίων μέρος του αντικειμένου εργασιών εξαιρείται του προγράμματος
- Τέλος, εξαιρούνται εργαζόμενοι συγγενείς των εργοδοτών.

Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ-ΚΑΕ 2493 (Χρηματοδότηση για την καταπολέμηση της ανεργίας) και θα μπορούσε να συγχρηματοδοτηθεί από την ΕΕ στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς.

Το ΕΣΠΑ (Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς) 2007-2013 αποτελεί το έγγραφο αναφοράς για τον προγραμματισμό των Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε εθνικό επίπεδο την περίοδο 2007-2013.

4. Πρόγραμμα διατήρησης 10.000 θέσεων εργασίας με επιχορήγηση μέρους των εργοδοτικών εισφορών σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις συνεχούς λειτουργίας

Η επιδότηση για κάθε επιχείρηση δεν μπορεί να ξεπερνά τα 500.000 ευρώ. Επιπλέον, η επιχείρηση πρέπει να διατηρήσει τις θέσεις εργασίας για τουλάχιστον 18 μήνες.

Το ανώτατο ποσό του προγράμματος ανέρχεται σε 18.620.000 ευρώ:

- 7.000.000 ευρώ το 2010
- 10.920.000 ευρώ το 2011.

Το πρόγραμμα χρηματοδοτεί μέχρι και το 40% των ασφαλιστικών εισφορών του εργοδότη. Η διάρκεια της επιδότησης είναι έως ένα έτος.

Εξαιρούνται από το πρόγραμμα:

- εργαζόμενοι που απασχολούνται με συμβάσεις ορισμένου χρόνου και δεν επεκτείνεται η σύμβασή τους
- εργαζόμενοι που παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε έμμεσο εργοδότη
- εργαζόμενοι ενταγμένοι σε άλλο πρόγραμμα του ΟΑΕΔ

- ασκούμενοι
- εργαζόμενοι που υπάγονται στις διατάξεις του Νόμου 2643/98 (με αντικείμενο τη «μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών», π.χ., ανάπηροι, τραυματίες πολέμου)
- εργαζόμενοι που δεν είναι ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ.

Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ-ΚΑΕ 2493 (Χρηματοδότηση για την καταπολέμηση της ανεργίας) και θα μπορούσε να συγχρηματοδοτηθεί από την ΕΕ στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς.

5. Πρόγραμμα διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου με επιχορήγηση των ασφαλιστικών εισφορών 70.000 ανέργων σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις εποχικής ή συνεχούς λειτουργίας

Η συνολική επιδότηση της επιχείρησης (συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε προγράμματος) δεν πρέπει να υπερβαίνει το ποσό των 500.000 ευρώ για την περίοδο 2008-2010. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ-ΚΑΕ 2493 (Χρηματοδότηση για την καταπολέμηση της ανεργίας) και θα μπορούσε να συγχρηματοδοτηθεί από την ΕΕ στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς. Το ανώτατο ποσό του προγράμματος ανέρχεται σε 70.000.000 ευρώ. Το πρόγραμμα επιδοτεί μέχρι και το 100% του ποσού των ασφαλιστικών εισφορών των εργαζομένων. Η διάρκεια της χρηματοδότησης είναι 2 μήνες.

6. Πρόγραμμα για ελεύθερους επαγγελματίες

Στόχος του προγράμματος είναι η στήριξη της επιχειρηματικότητας 2.500 ανέργων:

- 1.250 άνεργοι ηλικίας 22-32 ετών
- 1.250 άνεργοι ηλικίας 33-64 ετών

Περιφέρεια	Ποσό	
Κρήτη, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος	28.800.000 ευρώ	1.200 θέσεις εργασίας
Αττική, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία	24.000.000 ευρώ	1.000 θέσεις εργασίας
Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο	7.200.000 ευρώ	300 θέσεις εργασίας
Σύνολο	60.000.000 ευρώ	

Το ποσό της επιδότησης είναι 24.000 ευρώ, ενώ η διάρκειά της είναι 36 μήνες. Η συνολική επιδότηση της εταιρείας (συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε προγράμματος) δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό των 200.000 ευρώ ανά έτος. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΛΑΕΚ (Πρόγραμμα Επαγγελματικής Κατάρτισης Εργαζομένων)/ΟΑΕΔ.

7. Πρόγραμμα για επιστήμονες ελεύθερους επαγγελματίες

Στόχος του προγράμματος είναι η στήριξη της επιχειρηματικότητας 6.000 άνεργων γιατρών, οδοντιάτρων, κτηνιάτρων, φαρμακοποιών, μηχανικών και δικηγόρων. Το ανώτατο ποσό του προγράμματος είναι 123.000.000 ευρώ. Η χρηματοδότηση ανά περιφέρεια απεικονίζεται στον παρακάτω πίνακα:

Περιφέρεια	Ποσό	
Κρήτη, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος	54.579.000 ευρώ	2.599 θέσεις εργασίας
Αττική, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία	66.087.000 ευρώ	3.147 θέσεις εργασίας
Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο	5.344.000 ευρώ	254 θέσεις εργασίας
Σύνολο	123.000.000 ευρώ	

Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και το ΠΔΕ (Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

8. Πρόγραμμα για γυναίκες ελεύθερους επαγγελματίες

Στόχος του προγράμματος είναι η στήριξη της επιχειρηματικότητας 4.000 άνεργων γυναικών (22-64 ετών), ώστε να ξεκινήσουν μια νέα επιχείρηση. Η χρηματοδότηση ανά περιφέρεια απεικονίζεται στον παρακάτω πίνακα:

Περιφέρεια	Ποσό	
Κρήτη, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος	45.000.000 ευρώ	1.875 θέσεις εργασίας
Αττική, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία	36.600.000 ευρώ	1.525 θέσεις εργασίας
Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο	14.400.000 ευρώ	600 θέσεις εργασίας

Σύνολο	96.000.000 ευρώ
• 2010	• 24.000.000 ευρώ
• 2011	• 24.000.000 ευρώ
• 2012	• 24.000.000 ευρώ
• 2013	• 24.000.000 ευρώ

Το ποσό της επιδότησης είναι 24.000 ευρώ, ενώ η διάρκειά της είναι 36 μήνες. Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και το ΠΔΕ (Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

9. Ειδικό διετές πρόγραμμα για την απασχόληση 25.000 ανέργων

Το πρόγραμμα απευθύνεται κυρίως σε επιχειρήσεις που απασχολούν έως και 50 εργαζόμενους και ειδικεύονται σε καινοτόμους τομείς όπως η πράσινη οικονομία.

Το πρόγραμμα επιδοτεί

- το 80% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το πρώτο έτος
- το 60% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το δεύτερο έτος.

Σε περίπτωση που ο άνεργος είναι κάτω των 30 ετών, μακροχρόνια άνεργη γυναίκα 45 ετών και άνω, άτομο που βρίσκεται κοντά στη συνταξιοδότηση, επικεφαλής μονογονεϊκής οικογένειας ή μέλος πολύτεκνης οικογένειας, τότε το πρόγραμμα επιδοτεί

- το 80% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το πρώτο έτος
- το 80% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το δεύτερο έτος.

Οι άνεργοι που θα προσληφθούν από τις επιχειρήσεις πρέπει να:

- να έχουν δελτίο ανεργίας εν ισχύι
- να είναι Έλληνες πολίτες, πολίτες άλλης χώρας της ΕΕ ή ξένοι υπήκοοι που έχουν δικαίωμα παραμονής και εργασίας στη χώρα.

Εξαιρούνται οι άνεργοι οι οποίοι:

- έχουν εργαστεί στην επιχείρηση που υπάγεται στο πρόγραμμα το τελευταίο δωδεκάμηνο πριν από την υπαγωγή της
- υπάγονται στις διατάξεις του Νόμου 2643/98 (με αντικείμενο τη «μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών», π.χ., ανάπηροι, τραυματίες πολέμου).

Η επιχείρηση πρέπει να διατηρήσει τον ίδιο αριθμό εργαζομένων τουλάχιστον 12 μήνες μετά τη λήξη της επιδότησης.

Στο πρόγραμμα δεν μπορούν να υπαχθούν οι παρακάτω κατηγορίες επιχειρήσεων:

- Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών καθαριότητας και φύλαξης
- Νυχτερινά κέντρα
- Εποχικές επιχειρήσεις
- Επιχειρήσεις στους τομείς της γεωργίας και της αλιείας, καθώς και στους τομείς του χονδρεμπορίου και του λιανεμπορίου
- Έμμεσοι εργοδότες
- Οικογενειακές επιχειρήσεις
- Οι συνεταιρισμοί για τα μέλη τους
- Προβληματικές επιχειρήσεις
- Επιχειρήσεις των οποίων μέρος του αντικειμένου εργασιών εξαιρείται του προγράμματος
- Τέλος, εξαιρούνται εργαζόμενοι συγγενείς των εργοδοτών.

Η συνολική επιδότηση της επιχείρησης (συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε προγράμματος) δεν πρέπει να ξεπερνά το ποσό των 200.000 ευρώ το έτος.

Περιφέρεια	**Ποσό**	
Κρήτη, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος	79.316.160 ευρώ	11.600 θέσεις εργασίας
Αττική, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία	66.324.720 ευρώ	9.700 θέσεις εργασίας
Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο	25.299.120 ευρώ	3.700 θέσεις εργασίας
Σύνολο	170.940.000 ευρώ	
• 2010 • 2011 • 2012	• 45.584.000 ευρώ • 85.470.000 ευρώ • 39.886.000 ευρώ	

Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και το ΠΔΕ (Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

10. Ειδικό τετραετές πρόγραμμα για την απασχόληση 40.000 ανέργων

Στόχος του προγράμματος είναι η δημιουργία 40.000 νέων θέσεων εργασίας με την επιδότηση ασφαλιστικών εισφορών ή αμοιβών. Το πρόγραμμα απευθύνεται κυρίως σε επιχειρήσεις που απασχολούν έως και 50 εργαζόμενους και ειδικεύονται σε καινοτόμους τομείς όπως η πράσινη οικονομία. Οι άνεργοι που θα προσληφθούν από τις επιχειρήσεις θα πρέπει:

- να έχουν δελτίο ανεργίας εν ισχύι
- να είναι Έλληνες πολίτες, πολίτες άλλης χώρας της ΕΕ ή ξένοι υπήκοοι που έχουν δικαίωμα παραμονής και εργασίας στη χώρα.

Εξαιρούνται οι άνεργοι οι οποίοι:

- έχουν εργαστεί στην επιχείρηση που υπάγεται στο πρόγραμμα το τελευταίο δωδεκάμηνο πριν από την υπαγωγή της
- υπάγονται στις διατάξεις του Νόμου 2643/98 (με αντικείμενο τη «μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών», π.χ., ανάπηροι, τραυματίες πολέμου).

Το πρόγραμμα επιδοτεί:

- το 100% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το πρώτο έτος
- το 75% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το δεύτερο έτος
- το 50% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το τρίτο έτος
- το 25% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το τέταρτο έτος.

Σε περίπτωση που ο άνεργος είναι κάτω των 30 ετών, μακροχρόνια άνεργη γυναίκα 45 ετών και άνω, άτομο που βρίσκεται κοντά στη συνταξιοδότηση, επικεφαλής μονογονεϊκής οικογένειας ή μέλος πολύτεκνης οικογένειας, τότε το πρόγραμμα επιδοτεί:

- το 100% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το πρώτο και το δεύτερο έτος
- το 50% των ασφαλιστικών εισφορών κατά το τρίτο και τέταρτο έτος.

Η επιχείρηση θα πρέπει να διατηρήσει τον ίδιο αριθμό εργαζόμενων τουλάχιστον 12 μήνες μετά τη λήξη της επιδότησης. Στο πρόγραμμα δεν μπορούν να υπαχθούν οι παρακάτω κατηγορίες επιχειρήσεων:

- Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών καθαριότητας και φύλαξης
- Νυχτερινά κέντρα

- Εποχικές επιχειρήσεις για το εποχικό προσωπικό τους
- Επιχειρήσεις στους τομείς της γεωργίας και της αλιείας, καθώς και στους τομείς του χονδρεμπορίου και του λιανεμπορίου
- Έμμεσοι εργοδότες
- Οικογενειακές επιχειρήσεις
- Οι συνεταιρισμοί για τα μέλη τους
- Προβληματικές επιχειρήσεις
- Επιχειρήσεις των οποίων τμήμα του αντικειμένου των εργασιών εξαιρείται του προγράμματος
- Τέλος, εξαιρούνται εργαζόμενοι που είναι συγγενείς των εργοδοτών.

Η συνολική επιδότηση της επιχείρησης (συμπεριλαμβανομένου οποιουδήποτε προγράμματος) δεν θα πρέπει να ξεπερνά το ποσό των 200.000 ευρώ το έτος.

Περιφέρεια	**Ποσό**	
Κρήτη, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος	232.660.736 ευρώ	18.560 θέσεις εργασίας
Αττική, Κεντρική και Δυτική Μακεδονία	194.615.190 ευρώ	15.525 θέσεις εργασίας
Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο	74.48.074 ευρώ	5.915 θέσεις εργασίας
Σύνολο	501.424.000 ευρώ	
• 2010 • 2011 • 2012 • 2013 • 2014	• 91.168.000 ευρώ • 170.940.000 ευρώ • 125.940.000 ευρώ • 79.772.000 ευρώ • 34.188.000 ευρώ	

11. Πρόγραμμα για την επιδότηση θέσεων εργασίας για ανέργους που βρίσκονται κοντά στη συνταξιοδότηση

Το πρόγραμμα απευθύνεται σε 2.500 άνεργους, οι οποίοι χρειάζονται 5 χρόνια εργασίας ή 1.500 ένσημα για να συνταξιοδοτηθούν. Η διάρκεια της χρηματοδότησης είναι από 1 έως 60 μήνες. Το ποσό της επιδότησης στην περίπτωση της πλήρους απασχόλησης είναι:

- 22 ευρώ την ημέρα για το πρώτο έτος

- 24 ευρώ την ημέρα για το δεύτερο έτος
- 26 ευρώ την ημέρα για το τρίτο έτος
- 28 ευρώ την ημέρα για το τέταρτο έτος
- 30 ευρώ την ημέρα για το πέμπτο έτος (κατά το πέμπτο έτος ο εργαζόμενος θα πρέπει να είναι ασφαλισμένος τουλάχιστον 18 ημέρες τον μήνα).

Το ποσό της επιδότησης στην περίπτωση μερικής απασχόλησης είναι:

- 11 ευρώ την ημέρα για το πρώτο έτος
- 12 ευρώ την ημέρα για το δεύτερο έτος
- 13 ευρώ την ημέρα για το τρίτο έτος
- 14 ευρώ την ημέρα για το τέταρτο έτος
- 15 ευρώ την ημέρα για το πέμπτο έτος.

12. Τοπικό πρόγραμμα νομού Καστοριάς

Στόχος του προγράμματος είναι η δημιουργία 300 νέων θέσεων εργασίας με την επιδότηση των ασφαλιστικών εισφορών ή αμοιβών. Το ανώτατο ποσό του προγράμματος ανέρχεται σε 3.360.000 ευρώ. Η διάρκεια της επιδότησης είναι 24 μήνες. Η επιχείρηση πρέπει να διατηρήσει τον ίδιο αριθμό εργαζομένων τουλάχιστον 12 μήνες μετά τη λήξη της επιδότησης. Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και το ΠΔΕ (Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Πηγή: ΟΑΕΔ

Παράρτημα IV: Αξιολόγηση υφιστάμενων προγραμμάτων

1η Ομάδα: Διατήρηση των υπαρχουσών θέσεων εργασίας και προσαρμογή των επιχειρήσεων και των εργαζομένων

Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Πιθανώς ωφελούμενα άτομα	Αριθμός αιτήσεων	Αριθμός αποδεκτών αιτήσεων	Ανοικτές θέσεις	Φάσεις εξέλιξης του προγράμματος
Πρόγραμμα επιχορήγησης 200.000 θέσεων πλήρους απασχόλησης με επιδότηση των εργοδοτικών εισφορών, για τη διατήρηση τουλάχιστον 400.000 θέσεων εργασίας, σε επιχειρήσεις και γενικά εργοδότες του ιδιωτικού τομέα (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ).	992.000.000	400.000	139.578	113.313	60.422	Υπό εξέλιξη
Διαρθρωτική προσαρμογή εργαζόμενων και επιχειρήσεων εντός της οικονομικής κρίσης, για επιχειρήσεις που απασχολούν από 50 εργαζόμενους και άνω (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το ΕΠΑΝΑΔ).	110.000.000	45.000	603	Το πρόγραμμα αναμένεται να ξεκινήσει Απρίλιο-Μάιο		Αξιολόγηση των προτεινόμενων πρότζεκτ

Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Πιθανώς ωφελούμενα άτομα	Αριθμός αιτήσεων	Αριθμός αποδεκτών αιτήσεων	Ανοικτές θέσεις	Φάσεις εξέλιξης του προγράμματος
Διαρθρωτική προσαρμογή εργαζόμενων μικρών επιχειρήσεων, που απασχολούν 20-49 άτομα, εντός της οικονομικής κρίσης (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το ΕΠΑΝΑΔ).	80.000.000	18.000				Αξιολόγηση των προτεινόμενων πρότζεκτ
Πρόγραμμα διατήρησης 10.000 θέσεων εργασίας με επιχορήγηση μέρους των εργοδοτικών εισφορών σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις συνεχούς λειτουργίας (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ).	18.600.000	10.000		7.696		Ολοκληρώθηκε
Πρόγραμμα διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου με επιχορήγηση των ασφαλιστικών εισφορών για την επαναπρόσληψη 70.000 ανέργων σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις εποχικής και συνεχούς λειτουργίας (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ).	70.000.000	70.000		34.024		Ολοκληρώθηκε
Πρόγραμμα διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου με επιχορήγηση των ασφαλιστικών εισφορών για τον Σεπτέμβριο του 2010, για την επαναπρόσληψη 50.000 ανέργων σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις εποχικής και συνεχούς λειτουργίας (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ).	25.000.000					Ολοκληρώθηκε

Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Πιθανώς ωφελούμενα άτομα	Αριθμός αιτήσεων	Αριθμός αποδεκτών αιτήσεων	Ανοικτές θέσεις	Φάσεις εξέλιξης του προγράμματος
Πρόγραμμα επιχορήγησης ξενοδοχειακών επιχειρήσεων για διατήρηση 600 εργαζομένων κατά τη χειμερινή τουριστική περίοδο (Νοέμβριος 2010-Φεβρουάριος 2011).	600.000	600				Υπό εξέλιξη
Πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης εργαζόμενων σε μικρές επιχειρήσεις (1-25 εργαζόμενοι) έτους 2010-2011 (Το πρόγραμμα υλοποιείται μέσω των σωματείων των εργαζόμενων στις επιχειρήσεις).	25.000.000	35.000				Υπό εξέλιξη
Πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης εργαζόμενων σε επιχειρήσεις (Λογαριασμός για την Απασχόληση και την Επαγγελματική Κατάρτιση-ΛΑΕΚ 0,45%) έτους 2011.	45.000.000	125.000				Υπό εξέλιξη
Πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης 30 εργαζόμενων της επιχείρησης «DRAGO BOATS ΑΕ».	126.000	30				Υπό εξέλιξη
Πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης 15 εργαζόμενων της επιχείρησης «NAVI MARINE ΑΕΒΕ».	63.000	15				Υπό εξέλιξη

2η Ομάδα: Ένταξη ανέργων στην αγορά εργασίας

Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Πιθανώς ωφελούμενα άτομα	Αριθμός αιτήσεων	Αριθμός αποδεκτών αιτήσεων	Ανοικτές θέσεις	Φάσεις εξέλιξης του προγράμματος
«Επιταγή επανένταξης» στην αγορά εργασίας: μετατροπή του επιδόματος ανεργίας σε οικονομική ενίσχυση για την εργασία και την επαγγελματική κατάρτιση του άνεργου για 10.000 άνεργους (Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ και το ΕΠΑΝΑΔ).	120.00.000	10.000				Έναρξη τον Μάρτιο του 2011
Πρόγραμμα επιχορήγησης για την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας και την ένταξη-ενσωμάτωση 10.000 νέων (16-24 ετών) στην αγορά εργασίας.	54.000.000	10.000	1.287	17	8.713	Υπό εξέλιξη
Ειδικό Πρόγραμμα Ολοκληρωμένης Παρέμβασης για τους εργαζόμενους της «ΑΣΠΙΣ ΠΡΟΝΟΙΑ ΑΕΑΖ», «ΓΗ ΣΚΟΥΡΤΗΣ ΑΕΓΑ», «ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΑΕΕΓΑ», «ΓΕΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΑΕΕΓΑ», «ΕΟΣ ΑΕΑΖ», «COMMERCIAL VALUE» (Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από τον ΛΑΕΚ (17.820.000 εκατομμύρια ευρώ) και το ΕΣΠΑ (6.480.0000).	26.400.000	800	359	165		Υπό εξέλιξη

Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Πιθανώς ωφελούμενα άτομα	Αριθμός αιτήσεων	Αριθμός αποδεκτών αιτήσεων	Ανοικτές θέσεις	Φάσεις εξέλιξης του προγράμματος
Τοπικό Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα για ανέργους των επιχειρήσεων «ΤΕΞΑΠΡΕΤ ΑΕ», «ΜΑΧΙΜ ΠΕΡΤΣΙΝΙΔΗΣ ΑΕ», «ROBERTO ΑΒΕΕ», «ΝΟΒΑ ΚΝΙΤ ΑΕ», «BELLE ΑΕ», «ΠΑΚΚΕΝΤΑΠΟΤΖΙΔΗ ΑΕ», «ΕΥΡΩΒΑΦΗ ΑΕ», «EUROHOUSE ΑΕ», «ΘΕΜΕΛΙΟΔΟΜΗ ΑΕ» του Νομού Θεσσαλονίκης (Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ και το ΕΠΕΑΑ).	7.200.000	680				Έναρξη τον Μάρτιο του 2011
Ειδικό τετραετές πρόγραμμα προώθησης της απασχόλησης με επιχορήγηση των ασφαλιστικών εισφορών, για την πρόσληψη 40.000 ανέργων, με έμφαση στους νέους έως 30 ετών και σε ειδικές ομάδες ανέργων (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΟΑΕΔ).	501.424.000	40.000	20.923	10.113	19.077	Υπό εξέλιξη
Ειδικό διετές πρόγραμμα προώθησης της απασχόλησης με επιχορήγηση των ασφαλιστικών εισφορών, για την πρόσληψη 25.000 ανέργων, με έμφαση στους νέους έως 30 ετών και σε ειδικές ομάδες ανέργων (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το ΕΠΑΝΑΔ).	170.940.000	25.000	16.935	7.657	8.065	Υπό εξέλιξη

Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Πιθανώς ωφελούμενα άτομα	Αριθμός αιτήσεων	Αριθμός αποδεκτών αιτήσεων	Ανοικτές θέσεις	Φάσεις εξέλιξης του προγράμματος
Τοπικό Πρόγραμμα Νομού Καστοριάς. Το πρόγραμμα απευθύνεται σε 900 άνεργους και 350 μισθωτούς και περιλαμβάνει κατάρτιση και δημιουργία θέσεων εργασίας (Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο), το ΠΔΕ (Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και τον ΟΑΕΔ).	13.700.000	1.250	398 (άνεργοι) και 124 (απασχολούμενοι)	189 (άνεργοι) και 72 (απασχολούμενοι)		Υπό εξέλιξη
Πρόγραμμα επιχορήγησης ιδιωτικών και δημοτικών επιχειρήσεων για την απασχόληση ανέργων που βρίσκονται στο στάδιο πλησίον της συνταξιοδότησης (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από τον ΛΑΕΚ).	81.250.000	2.500	1.220		1.280	Υπό εξέλιξη
Κατάρτιση 13 ανέργων της «ΚΑΝΑΚΗΣ ΜΕΤΑΛΛΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΑΕ», που βρίσκονται σε επίσχεση εργασίας από τις 28.8.2009.	56.160	13				Υπό εξέλιξη

3η Ομάδα: Προώθηση της επιχειρηματικότητας των ανέργων

Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Πιθανώς ωφελούμενα άτομα	Αριθμός αιτήσεων	Αριθμός αποδεκτών αιτήσεων	Ανοικτές θέσεις	Φάσεις εξέλιξης του προγράμματος
Πρόγραμμα επιχορήγησης γυναικών ελεύθερων επαγγελματιών. Στόχος του προγράμματος είναι να στηρίξει την επιχειρηματικότητα 4.000 άνεργων γυναικών (22 με 64 ετών) οι οποίες δημιούργησαν νέες επιχειρήσεις (Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το ΕΠΑΝΑΔ).	96.000.000	4.000	5.048	2.971	1.029	Υπό εξέλιξη
Πρόγραμμα ελεύθερων επαγγελματιών. Στόχος είναι η στήριξη της επιχειρηματικότητας 2.500 ανέργων.	60.000.000	2.500	4.561	2.346	154	Υπό εξέλιξη
Πρόγραμμα επιχορήγησης επιστημόνων ελεύθερων επαγγελματιών. Στόχος είναι η στήριξη της επιχειρηματικότητα 6.000 άνεργων γιατρών, οδοντιάτρων, κτηνιάτρων, φαρμακοποιών, μηχανικών και δικηγόρων.	126.000.000	6.000	6.246	5.344	656	Υπό εξέλιξη

4η Ομάδα: Οικονομική ενίσχυση προς τις ευάλωτες ομάδες και άτομα με αναπηρία (θα ανακοινωθεί σύντομα)

5η Ομάδα: Κατάρτιση και ένταξη νέων στην αγορά εργασίας

Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Πιθανώς ωφελούμενα άτομα	Αριθμός αιτήσεων	Αριθμός αποδεκτών αιτήσεων	Ανοικτές θέσεις	Φάσεις εξέλιξης του προγράμματος
Διετές πρόγραμμα επαγγελματικής εκπαίδευσης που περιλαμβάνει επιδοτούμενη πρακτική άσκηση σε επιχειρήσεις. Το πρόγραμμα λειτουργεί σε 54 σχολεία.	72.000.000	12.000		11.500		Υπό εξέλιξη
Πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης στα ΙΕΚ (Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης) του ΟΑΕΔ. Το πρόγραμμα υλοποιείται σε 31 σχολεία.	3.000.000	4.000		2.600		Υπό εξέλιξη

Πηγή: ΟΑΕΔ και εφ. *Ημερησία*

Παράρτημα V: Πρόσφατες αλλαγές στην εργατική νομοθεσία

Με τους Νόμους 3846/2010, 3863/2010 και 3899/2010 επήλθαν σημαντικές αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις στην Ελλάδα, με κύριο στόχο την ελαστικοποίηση του χρόνου εργασίας. Οι συγκεκριμένοι νόμοι προσδιορίζουν τους όρους και τις προϋποθέσεις για τη μερική απασχόληση και την εκ περιτροπής εργασία, και ρυθμίζουν την τηλεργασία. Επίσης, καθορίζουν τους όρους για τη διευθέτηση του χρόνου εργασίας ανάλογα με τις ανάγκες κάθε επιχείρησης, ενώ περιλαμβάνουν διατάξεις για τη διαθεσιμότητα των εργαζόμενων.

Άλλες τροποποιήσεις αφορούν τη μείωση του χρόνου προειδοποίησης επί καταγγελίας συμβάσεως εργασίας από τον εργοδότη, την καθιέρωση του δωδεκάμηνου ως δοκιμαστικής περιόδου, το δικαίωμα των εργαζόμενων να αυτασφαλίζονται, τις ομαδικές απολύσεις (με αλλαγές στα ποσοστά), τον δανεισμό εργαζόμενων, τη μείωση των αμοιβών για υπερεργασία και υπερωρίες. Οι αλλαγές αυτές εκτίθενται αναλυτικότερα παρακάτω:

Ο Νόμος 3846/2010 θεσμοθετεί τη μερική απασχόληση, την εκ περιτροπής εργασία και τη διαθεσιμότητα. Το άρθρο 4 του Ν. 3846/2010 επιτρέπει στις επιχειρήσεις να θέσουν τους μισθωτούς σε διαθεσιμότητα (διάρκειας μέχρι τριών μηνών ετησίως), όταν η οικονομική τους δραστηριότητα έχει περιοριστεί.

Ο Νόμος 3863/2010 επιβάλλει τις πιο ουσιαστικές αλλαγές στην εργατική νομοθεσία, τροποποιώντας τα ποσοστά των ομαδικών απολύσεων και τον χρόνο προειδοποίησης επί καταγγελίας συμβάσεως, τις αμοιβές για την υπερωριακή απασχόληση και το κατώτατο επίπεδο μισθών για όσους είναι κάτω των 25 ετών. Συγκεκριμένα:

Το άρθρο 74, παρ. 1 του Νόμου 3863/2010 τροποποιεί τα ποσοστά για τις μαζικές απολύσεις ως εξής:

α) μέχρι 6 εργαζόμενους για επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις που απασχολούν έως 150 εργαζομένους

β) ποσοστό 5% του προσωπικού και μέχρι 30 εργαζόμενους για επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις που απασχολούν άνω των 150 εργαζομένων.

Στην περίπτωση σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου, οι πρώτοι 12 μήνες λογίζονται ως απασχόληση δοκιμαστικής περιόδου και η σύμβαση μπορεί να καταγγελθεί χωρίς προειδοποίηση και χωρίς αποζημίωση απόλυσης, εκτός κι αν συμφωνήσουν διαφορετικά τα μέρη (άρθρο 74, παρ. 2), όπως τροποποιήθηκε από τον Νόμο 3899/2010).

Σε γενικές γραμμές, ο χρόνος προειδοποίησης για καταγγελία των συμβάσεων έχει ελαττωθεί (άρθρο 74, παρ. 2). Η ελάχιστη προθεσμία καταγγελίας είναι 1 μήνας για υπαλλήλους που έχουν υπηρετήσει από 12 μήνες έως 2 χρόνια, 2 μήνες για τους υπαλλήλους που έχουν υπηρετήσει από 2 έως 5 χρόνια, 3 μήνες για αυτούς που έχουν υπηρετήσει από 5 έως 10 χρόνια, 4 μήνες για αυτούς που έχουν υπηρετήσει από 10 έως 15 χρόνια, 5 μήνες για αυτούς που έχουν υπηρετήσει από 15 έως 20 χρόνια, και 6 μήνες για αυτούς που έχουν υπηρετήσει από 20 χρόνια και άνω. Ο εργοδότης που προειδοποιεί εγγράφως τον εργαζόμενο για καταγγελία της σύμβασης καταβάλλει στον απολυόμενο το ήμισυ της αποζημίωσης.

Εισάγονται κίνητρα για την πρόσληψη νέων που εντάσσονται για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας. Οι εργοδότες οι οποίοι προσλαμβάνουν νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας ηλικίας κάτω των 25 ετών θα τους αμείβουν με το 84% του κατώτατου βασικού μισθού ή ημερομισθίου, όπως αυτό ορίζεται κάθε φορά από την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, και θα εντάσσονται αυτοδικαίως σε πρόγραμμα του ΟΑΕΔ για την επιχορήγηση των ασφαλιστικών εισφορών που βαρύνουν τους νεοπροσλαμβανόμενους.

Το άρθρο 74, παρ. 9. του Νόμου 3863/2010 προβλέπει ότι μπορεί να καταρτίζονται ειδικές συμβάσεις μαθητείας, μέχρι ενός έτους, μεταξύ εργοδοτών και ατόμων που έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος έως και το 18ο έτος της ηλικίας τους, με σκοπό την απόκτηση δεξιοτήτων. Οι μαθητευόμενοι λαμβάνουν το 70% του κατώτατου ημερομισθίου ή μισθού της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας για ένα έτος. Για όσους έχουν συμπληρώσει το 16ο έτος, η μαθητεία δεν

μπορεί να υπερβαίνει τις 8 ώρες την ημέρα και τις 40 ώρες την εβδομάδα. Όσοι δεν έχουν συμπληρώσει το 16ο έτος της ηλικίας τους, καθώς και όσοι φοιτούν σε γυμνάσια, λύκεια κάθε τύπου ή τεχνικές επαγγελματικές σχολές, δημόσιες ή ιδιωτικές, αναγνωρισμένες από το κράτος, δεν μπορεί να μαθητεύουν περισσότερο από 6 ώρες την ημέρα και 30 ώρες την εβδομάδα. Απαγορεύεται η μαθητεία να πραγματοποιείται από την 10η μ.μ. έως και την 6η π.μ. της επόμενης ημέρας.

Το άρθρο 74, παρ. 10 του Νόμου 3863/2010 μειώνει τις αμοιβές για την υπερεργασία και την υπερωριακή απασχόληση. Οι ώρες υπερεργασίας αμείβονται πλέον με προσαύξηση 20% (ενώ προηγουμένως η προσαύξηση ήταν 25%), η νόμιμη υπερωριακή απασχόληση μέχρι τη συμπλήρωση 120 ωρών ετησίως με προσαύξηση 40%, ενώ πέραν των 120 ωρών η προσαύξηση είναι 60% (από 75%). Στην περίπτωση παράνομης υπερωρίας, η προσαύξηση μειώθηκε σε 80% (από 100%).

Ο Νόμος 3899/2010 περιλαμβάνει τις ακόλουθες σημαντικές διατάξεις:

Ο θεσμός της διαμεσολάβησης που προβλέπεται στο άρθρο 73 του Νόμου 3846/2010 καταργείται και αντικαθίσταται από τον θεσμό της διαμεσολάβησης και της διαιτησίας (άρθρα 14-16).

Επιπλέον, η διαδικασία της διαιτησίας τροποποιείται, προκειμένου να περιοριστούν οι αυξήσεις των μισθών. Έχουν περάσει πάνω από είκοσι έτη από τη στιγμή που ο Νόμος 1876/1990 καθιέρωσε τον Οργανισμό Μεσολάβησης και Διαιτησίας (ΟΜΕΔ) και ένα σύστημα διαμεσολάβησης/διαιτησίας για την επίλυση συλλογικών διαφορών εργασίας. Σύμφωνα με το εν λόγω σύστημα, ένα σωματείο και/ή ο εργοδότης μπορούσε να ζητήσει από τον ΟΜΕΔ να μεσολαβήσει σε οποιαδήποτε συλλογική διαφορά εργασίας.

Ο Νόμος 3871/2010 έχει περιορίσει τον ΟΜΕΔ, με την απαγόρευση χορήγησης αυξήσεων από τους διαιτητές μέχρι τις 30 Ιουνίου 2011. Από την 1η Ιουλίου 2011 έως τις 30 Ιουνίου 2012, οι διαιτητές μπορούν να χορηγήσουν αυξήσεις, αλλά με βάση τη μεταβολή στο επίπεδο του πληθωρισμού στην Ευρώπη για το 2010 (0,8%)· και από την 1η Ιουλίου 2012 έως τον Δεκέμβριο του 2012 το όριο θα καθορίζεται από τη μεταβολή στον ετήσιο ευρωπαϊκό πληθωρισμό κατά τη διάρκεια του 2011.

Οι επιπτώσεις των πρόσφατων νομοθετικών αλλαγών στις αποζημιώσεις λόγω απόλυσης παρατίθενται στον πίνακα που ακολουθεί:

Χρονικό διάστημα απασχόλησης	Χρονικό διάστημα για το οποίο ο εργαζόμενος δικαιούται αποζημίωση	
	2010	2011
Μέχρι 6 μήνες	15 ημέρες	0 ημέρες
6-9 μήνες	15 ημέρες	0 ημέρες
9 μήνες-1 έτος	1 μήνα	15 ημέρες
1-2 έτη	1 μήνα	1 μήνα
2-4 έτη	1,5 μήνα	1 μήνα
4-5 έτη	1,5 μήνα	1,5 μήνα
5-10 έτη	3 μήνες	2 μήνες
10-20 έτη	8 μήνες	3 μήνες

Πηγή: Employment Protection Legislation Database (EPLex)· International Labour Organization· Νόμος 3863/2010, *ΦΕΚ* 115 (15.7.2010)

Παράρτημα VI: Διεθνής εμπειρία από την άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας

Χώρα	Χρονική περίοδος	Περιγραφή προγράμματος
Αργεντινή	2002 και μετά	Σχέδιο για τους αρχηγούς του νοικοκυριού: προσφέρει στα νοικοκυριά με παιδιά κάτω των 18 ετών 20 ώρες απασχόλησης την εβδομάδα.
Αυστραλία	1940-1970	Κεϋνσιανή υπηρεσία απασχόλησης, η οποία είχε περιορίσει την ανεργία κατά μέσο όρο στο 2%· αντίθετα, τα επίπεδα ανεργίας τη δεκαετία του 1990 κυμάνθηκαν κοντά στο 9%, ενώ σήμερα βρίσκονται στο 4%.
Βολιβία	1986-1990	Κοινωνικό ταμείο έκτακτης ανάγκης, με τους δικαιούχους να συμμετέχουν σε δημόσια έργα και δημιουργία υποδομών.
Γαλλία	Αρχική σύλληψη 1984, σε πιλοτική φάση το 2005	«Συμβόλαιο Επαγγελματικής Μετάβασης». Μια ιδέα που πρωτοπαρουσίασε ο οικονομολόγος Ζακ Ατταλί το 1984. Πιλοτικά προγράμματα ξεκίνησαν σε έξι περιφέρειες (2005) και αυτή τη στιγμή αξιολογούνται, προτού εφαρμοστούν σε όλη τη χώρα.
Γκάνα	1988 και μετά	Πρόγραμμα δράσης, κυρίως έντασης εργασίας στον τομέα των κατασκευών, για τον μετριασμό του κοινωνικού κόστους της οικονομικής προσαρμογής.
Ζάμπια	1991 και μετά	Μικρά προγράμματα που απευθύνονται στους φτωχούς και εστιάζονται στη διατήρηση της υπάρχουσας υποδομής.
ΗΠΑ	1933-1936	Προγράμματα δημοσίων έργων στο πλαίσιο του New Deal (WPA, PWA, CWA).

Χώρα	Χρονική περίοδος	Περιγραφή προγράμματος
Ινδία	1972, 2005	Σχέδιο εγγύησης της εργασίας στην πολιτεία της Μαχαράστρα: εγγυημένη χειρωνακτική εργασία σε όλους όσοι κάνουν αίτηση. Νόμος εγγυημένης απασχόλησης στην ύπαιθρο: προσφέρει 100 ημέρες απασχόλησης σε αγροτικά νοικοκυριά στην ύπαιθρο.
Ινδονησία	1998 (επανέναρξη)	Προγράμματα (Padat Karya) που στοχεύουν στην ανακούφιση από τις συνέπειες της φτώχειας και μέτρα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας στην προσπάθεια αντιμετώπισης της ασιατικής κρίσης, καθώς και μικρής κλίμακας έργα υποδομών.
Μαρόκο	Από το 1961	Το πρόγραμμα εθνικής προώθησης λειτουργεί επιτυχώς για πάνω από 45 χρόνια. Εστιάζεται στην ανάπτυξη των αγροτικών κοινοτήτων, στις περιφέρειες της Σαχάρας και του Νότου.
Μεξικό	1995 και μετά	Πρόγραμμα προσωρινής απασχόλησης: κοινοτική ανάπτυξη έντασης εργασίας· μετέχουν ανειδίκευτοι εργάτες για τη δημιουργία κοινωνικών και παραγωγικών υποδομών. Έως το 2000, το πρόγραμμα είχε επεκταθεί σε ένα εκατομμύριο δικαιούχους.
Μποτσουάνα	Δεκαετία 1980 και μετά	Πρόγραμμα ανακούφισης βασισμένο στην εργασία και πρόγραμμα έντασης εργασίας για την πραγματοποίηση δημοσίων έργων στην ύπαιθρο.
Νεπάλ	1989	Αναπτυξιακό πρόγραμμα αρδευτικών έργων στο Νταουλαγκίρι.
Νότια Αφρική	2004 και μετά	Διευρυμένο πρόγραμμα δημοσίων έργων, που στοχεύει στον επαναπροσανατολισμό των υφιστάμενων κλαδικών δαπανών με τρόπους που μεγιστοποιούν τη δημιουργία θέσεων εργασίας στους τομείς των υποδομών, του περιβάλλοντος και των κοινωνικών υπηρεσιών.
Νότια Κορέα	1997-1998	Κεντρικό σχέδιο για την αντιμετώπιση της ανεργίας: προγράμματα άμεσων δημοσίων έργων για ανειδίκευτους εργάτες, στον απόηχο της κρίσης στην ανατολική Ασία.
Περού	1991-1995	Πρόγραμμα δημοσίων έργων που αποβλέπει κυρίως στην απασχόληση των γυναικών (κάποια στιγμή έφτασε να απασχολεί 500.000 άτομα).

Χώρα	Χρονική περίοδος	Περιγραφή προγράμματος
Σουηδία	1938-1970	Πρόγραμμα εστιασμένο στην «κοινωνικοποίηση της επένδυσης»: προσέφερε εναλλακτική επιλογή στο κράτος πρόνοιας, δίνοντας έμφαση στο «δικαίωμα στην εργασία» αντί στο «δικαίωμα στο εισόδημα». Τα επίπεδα ανεργίας παρέμειναν κάτω από το 3% έως το τέλος της δεκαετίας του 1980, οπότε και εγκαταλείφθηκε το πρόγραμμα.
Σρι Λάνκα	1985 και μετά	Εθνική αρχή στέγασης: επιδιώκει τη συμμετοχή αστικών κοινοτήτων σε προγράμματα στέγασης και δημιουργίας υποδομών.
Χιλή	1975-1987	Το ελάχιστο πρόγραμμα απασχόλησης ήταν ένα πρόγραμμα δημοσίων έργων που διαμορφώθηκε για την καταπολέμηση της ανεργίας (ύψους 30%) και απασχολούσε έως και το 13% του εργατικού δυναμικού.

Πηγή: Devereux and Solomon, 2006· Antonopoulos, 2007· Παπαδημητρίου, 2008.

Παράρτημα VII: Διοικητική και λειτουργική δομή

Ανεξάρτητα από το εάν το προτεινόμενο νέο πρόγραμμα συσταθεί εξαρχής ως μια εντελώς νέα οντότητα, με τη δική του, καινούργια και ξεχωριστή διοικητική και λειτουργική δομή, ή εάν θα ενσωματωθεί σε μια υπάρχουσα δομή, πρέπει να αποφασιστεί ποιο υπουργείο (ή ποια διυπουργική ομάδα) θα αναλάβει την ευθύνη του. Η Ομάδα Σχεδιασμού και Διαχείρισης του Προγράμματος πρέπει να εγκατασταθεί σε διάφορα τμήματα του υπουργείου ή των υπουργείων και να βρίσκεται σε διαβούλευση με την κοινωνία των πολιτών (στον βαθμό που αυτό είναι εφικτό), για να εξασφαλιστεί η συναίνεση και η ενεργή συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, το οποίο θα αισθάνονται ως κοινό κτήμα. Το πρόγραμμα πρέπει να περιλαμβάνει τους ακόλουθους τομείς/αρμοδιότητες:

Επικεφαλής ομάδας: Υπεύθυνος/η για τον γενικό συντονισμό της διαδικασίας διαμόρφωσης του προγράμματος. Το συγκεκριμένο άτομο ασχολείται με τις διαβουλεύσεις που καθορίζουν τις θεσμικές ρυθμίσεις, την κατανομή του προϋπολογισμού και τους κανόνες λειτουργίας. Ενεργεί ως σύνδεσμος με όλα τα υπουργεία και τους ενδιαφερόμενους φορείς και παραδίδει την επίσημη τελική πρόταση του προγράμματος στο Υπουργείο, το οποίο θα κατατεθεί στο κοινοβούλιο και θα εγκριθεί.

Τεχνικός σύμβουλος: Υπεύθυνος/η για τον συνολικό σχεδιασμό του προγράμματος, την κοινωνικοοικονομική χαρτογράφηση της κοινότητας και τον προσδιορισμό των τομέων για την επιλογή του πρότζεκτ. Προτείνει εναλλακτικές λύσεις για τον καθορισμό της κλίμακας, της πληθυσμιακής κάλυψης και της ιεράρχησης των περιοχών (αν χρειάζεται), καθορίζει τα κριτήρια επιλογής και τους όρους εφαρμογής και, μέσω μιας διαδικασίας διαβούλευσης, διαμορφώνει μια τελική πρόταση για τους κανόνες λειτουργίας.

Εμπειρογνώμονας παρακολούθησης και αξιολόγησης: Υπεύθυνος/η για τη δημιουργία ενός συστήματος διαχείρισης πληροφοριών και συστημάτων παρακολούθησης και αξιολόγησης. Διαβουλεύεται με όλες τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες και εκπονεί μελέτη σκοπιμότητας, με πλήρη κοστολόγηση του συστήματος Διαχείρισης Πληροφοριών, καθώς και των συστημάτων Παρακολούθησης και Αξιολόγησης.

Οικονομικός εμπειρογνώμονας: Υπεύθυνος/η για την κοστολόγηση όλων των εισροών του πρότζεκτ, την ανάλυση των χρηματικών ροών και, σε συνεννόηση με τον επικεφαλής της ομάδας, για τις διαπραγματεύσεις σχετικά με τον προϋπολογισμό και τη χρηματοδότηση του προγράμματος. Διαβουλεύεται με όλα τα αρμόδια υπουργεία.

Ειδικός σύμβουλος για θέματα φύλου και νεολαίας: Υπεύθυνος/η για την απεύθυνση σε γυναίκες και νέους. Αρμόδιος για την εφαρμογή ενός σχεδίου έργου που θα λαμβάνει υπόψη κατά προτεραιότητα τις γυναίκες, τους νέους και τις νέες. Διαβουλεύεται με τους αρμόδιους φορείς, υπουργεία και μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στον τομέα της προώθησης των δικαιωμάτων της νεολαίας και των γυναικών.

Διευθυντής διαφάνειας, λογοδοσίας και συστήματος διαχείρισης πληροφοριών: Υπεύθυνος/η για τη δημιουργία ενός συστήματος διαχείρισης πληροφοριών, την επίβλεψη και τη συγκρότηση ερωτηματολογίων, την κατάρτιση και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των ατόμων που θα διεξαγάγουν την ποιοτική συλλογή δεδομένων. Προτείνει επίσης το κατάλληλο σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης και λαμβάνει μέριμνα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και της λογοδοσίας. Τέλος, διαβουλεύεται με το αρμόδιο σώμα που επιδιώκει τη διασφάλιση των συμφερόντων των πολιτών.

Διευθυντής επικοινωνίας: Προσφέρει γενική στήριξη και αποτελεί σύνδεσμο με κρατικές υπηρεσίες διαφόρων επιπέδων, με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, καθώς και με τις κοινότητες όπου εφαρμόζεται το πρόγραμμα. Προσφέρει στήριξη σε όλους τους εμπειρογνώμονες και ειδικούς συμβούλους της Ομάδας Διαχείρισης του Προγράμματος.

Παράρτημα VIII: Ανάλυση επιπτώσεων και μέθοδοι αξιολόγησης

Σε όλες τις στατιστικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την αποτίμηση των επιπτώσεων ενός προγράμματος στους ιδιώτες και τα νοικοκυριά, η κατάλληλη επιλογή της «ομάδας ελέγχου» είναι θεμελιώδους σημασίας στην προσπάθεια να γίνουν συγκρίσεις όσον αφορά τα αποτελέσματα του προγράμματος στους συμμετέχοντες, δηλαδή στην «πειραματική ομάδα». Στη συνέχεια παρουσιάζουμε κάποια κρίσιμα ζητήματα, που προκύπτουν από τη σχετική βιβλιογραφία (Dar and Tzannatos, 1999· Keddeman, 1998· Trochim, 2006).

Στις πειραματικές μεθόδους χρησιμοποιείται ένα δείγμα συμμετεχόντων, και η αξιολόγηση γίνεται με βάση κυρίως τη μέτρηση της αιτιώδους σχέσης μεταξύ δύο δεικτών αποτελεσμάτων. Καθώς σε μια πειραματική μέθοδο οι συμμετέχοντες επιλέγονται τυχαία, η «ομάδα ελέγχου» και η «πειραματική ομάδα» υποτίθεται ότι είναι στατιστικά ίδιες (σε παρατηρήσιμους και μη παρατηρήσιμους παράγοντες). Οι πειραματικές μέθοδοι έχουν ευρέως επικριθεί για ηθικούς λόγους· με δεδομένο ότι ο καθορισμός των ομάδων-στόχων και η επιλογή των συμμετεχόντων στα δημόσια προγράμματα δεν γίνεται συνήθως με πειραματικές μεθόδους τυχαιοποιημένης επιλογής, είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι μέθοδοι αυτές δεν προσφέρουν τα κατάλληλα εργαλεία για την αξιολόγηση ενός προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας.

Από τις μη πειραματικές μεθόδους, συνήθως χρησιμοποιείται η απλή μέθοδος των διαφορών (difference method), η οποία βασίζεται στη μέτρηση των διαφορών μεταξύ συμμετεχόντων και μη συμμετεχόντων στο πρόγραμμα, μετά την ολοκλήρωσή του. Η «ομάδα ελέγχου» συγκροτείται από άτομα που δεν συμμετείχαν στο πρόγραμμα (για οποιονδήποτε λόγο), αλλά για τα οποία συλλέχθηκαν στοιχεία μετά την ολοκλήρωσή του. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται είναι στοιχεία που συγκεντρώθηκαν μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Η μέθο-

δος αυτή υποθέτει ότι οι μη συμμετέχοντες είναι πανομοιότυποι με τους συμμετέχοντες (αν εξαιρέσουμε τη συμμετοχή στο πρόγραμμα) και θα ήταν εξίσου πιθανό να ενταχθούν στο πρόγραμμα πριν από την έναρξή του. Αυτή η υπόθεση δεν είναι καθόλου ρεαλιστική και οδηγεί σε στρέβλωση των αποτελεσμάτων όσον αφορά την αξιολόγηση των επιπτώσεων.

Μια ευρέως χρησιμοποιούμενη μη πειραματική στρατηγική, στον τομέα της έρευνας, για την αξιολόγηση των επιπτώσεων, είναι η μέθοδος των διαφορών στις διαφορές (difference-in-difference method), η οποία βασίζεται στη σύγκριση των διαφορών μεταξύ συμμετεχόντων στο πρόγραμμα και μη συμμετεχόντων, όσον αφορά τον μέσο όρο μεταβολής στα αποτελέσματα από την έναρξη του προγράμματος. Η τεχνική αυτή μετρά την αλλαγή που συντελείται κατά τη διάρκεια του προγράμματος μεταξύ συμμετεχόντων και μη συμμετεχόντων. Στην ανάλυση χρησιμοποιούνται στοιχεία που συλλέγονται, τόσο πριν όσο και μετά το πρόγραμμα, από άτομα τα οποία δεν συμμετείχαν (για οποιονδήποτε λόγο) σ' αυτό. Η τεχνική αυτή υποθέτει ότι, χωρίς το πρόγραμμα, οι δύο ομάδες θα ακολουθούσαν πανομοιότυπες διαδρομές κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Βασικά, για κάθε συμμετέχοντα στο πρόγραμμα και για κάθε «ομάδα ελέγχου»/σύγκρισης, μπορεί κανείς να μετρήσει τη μεταβολή σε σημαντικά αποτελέσματα από την έναρξη του προγράμματος, και στη συνέχεια να μετρήσει τις μέσες μεταβολές.

Αυτή η μέθοδος λαμβάνει υπόψη (τουλάχιστον εν μέρει) τις διαφορές που υπάρχουν πριν από την εφαρμογή του προγράμματος μεταξύ των δύο ομάδων, αναφορικά με τις τιμές των υπό εξέταση μεταβλητών. Η αξιολόγηση αυτή πρέπει να γίνει με τον έλεγχο των ήδη υφιστάμενων διαφορών μεταξύ των δύο ομάδων. Για παράδειγμα, ας υποθέσουμε ότι, παρά τις προσπάθειες που καταβάλαμε ώστε οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα και την «ομάδα ελέγχου» να έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά, οι γυναίκες στην ομάδα των συμμετεχόντων εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα απασχόλησης συγκριτικά με τις γυναίκες της «ομάδας ελέγχου», ήδη πριν από την έναρξη του προγράμματος. Εάν οι διαφορές συνεχίσουν να υπάρχουν κατά τη διάρκεια της περιόδου της παρατήρησης, τότε οι παρατηρούμενες διαφορές όσον αφορά την απασχόληση είναι πιθανόν να αποδοθούν στις επιπτώσεις του προγράμματος, ενώ στην πραγματικότητα αντανακλούν απλώς εξαρχής υφιστάμενες διαφορές στα δείγματα. Η μέθοδος των «διαφορών στις διαφορές» αντιμετωπίζει το συγκεκριμένο πρόβλημα, επικεντρώνοντας την

προσοχή της στο εάν η μεταβολή στις τιμές των δεικτών (και όχι απλώς οι τιμές των δεικτών σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή) στους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη από την αντίστοιχη αλλαγή στην ομάδα «ελέγχου».

Πρέπει να επισημανθεί ότι, σε όποιες οικονομετρικές εκτιμήσεις πραγματοποιηθούν, στις ερμηνευτικές μεταβλητές πρέπει να περιλαμβάνονται τα ατομικά χαρακτηριστικά (π.χ., φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, μόρφωση), τα δημογραφικά στοιχεία του νοικοκυριού (π.χ., μέγεθος του νοικοκυριού, αριθμός παιδιών κάτω των 15 ετών, ποσοστό εξαρτημένων μελών), καθώς και άλλα χαρακτηριστικά του (πρόσβαση σε τρεχούμενο νερό και ηλεκτρικό, συνθήκες διαβίωσης κλπ.). Επιβάλλεται επίσης να συμπεριληφθούν μεταβλητές σχετικά με το ιστορικό της απασχόλησης που να δείχνουν εάν ένα άτομο είχε κάποια εργασιακή εμπειρία πριν γίνει άνεργος, πληροφορίες σχετικά με το είδος της απασχόλησής του (προσωρινή ή μόνιμη) πριν γίνει άνεργος, εάν ήταν μισθωτός ή αυτοαπασχολούμενος, το χρονικό διάστημα που υπήρξε άνεργος προτού συμμετάσχει στο πρόγραμμα, καθώς και τον κλάδο στον οποίο εντασσόταν η θέση εργασίας που κατείχε.

Η μέθοδος της πολυμεταβλητής παλινδρόμησης (multivariate regression method) μετράει τις διαφορές μεταξύ ατόμων που μετέχουν στην «πειραματική ομάδα» και εκείνων που δεν μετέχουν, καθώς και άλλους παράγοντες οι οποίοι θα μπορούσαν να εξηγήσουν τις διαφορές στα αποτελέσματα. Τα στοιχεία που απαιτούνται συλλέγονται από άτομα που δεν συμμετείχαν (για οποιονδήποτε λόγο) στο πρόγραμμα· ωστόσο, τα στοιχεία αυτά συλλέγονται τόσο πριν όσο και μετά το πρόγραμμα. Σε αυτή την περίπτωση τα στοιχεία δεν αποτελούνται απλώς από δείκτες αποτελεσμάτων, αλλά και από άλλες «επεξηγηματικές» μεταβλητές. Μια ισχυρή υπόθεση αυτής της μεθόδου είναι ότι οι μη παρατηρήσιμοι παράγοντες που αποκλείστηκαν (επειδή είναι μη παρατηρήσιμοι και/ή επειδή δεν έχουν μετρηθεί) δεν επηρεάζουν τα αποτελέσματα, είτε επειδή δεν σχετίζονται με το αποτέλεσμα είτε επειδή δεν διαφέρουν μεταξύ συμμετεχόντων και μη συμμετεχόντων.

Οι διαδικασίες στατιστικών εξομοιώσεων (statistical matching procedures) συγκρίνουν τους δείκτες αποτελέσματος ατόμων που ανήκουν στην «ομάδα ελέγχου» με αντίστοιχους δείκτες ατόμων που ανήκουν στις ομάδες των συμμετεχόντων. Υπάρχουν διάφορα είδη στατιστικών εξομοιώσεων. Καταρχάς, υπάρ-

χει η ακριβής εξομοίωση, όπου για κάθε συμμετέχοντα υπάρχει τουλάχιστον ένας μη συμμετέχων που ταιριάζει. Επίσης, υπάρχει η μέθοδος της αντιστοίχισης των βαθμών ροπής, όπου οι μη συμμετέχοντες επιλέγονται με βάση κριτήρια τα οποία συνδυάζουν ένα μίγμα των χαρακτηριστικών που έχουν και οι συμμετέχοντες. Αυτή η μέθοδος επίσης υποθέτει ότι οι παράγοντες που αποκλείστηκαν (επειδή είναι μη παρατηρήσιμοι ή/και επειδή δεν έχουν υπολογιστεί) δεν οδηγούν σε στρέβλωση των αποτελεσμάτων, είτε επειδή δεν σχετίζονται με το αποτέλεσμα είτε επειδή δεν διαφέρουν μεταξύ συμμετεχόντων και μη συμμετεχόντων. Οι δείκτες αποτελεσμάτων και οι «μεταβλητές για ταίριασμα», τόσο για τους συμμετέχοντες όσο και για τους μη συμμετέχοντες, είναι απαραίτητοι για να εφαρμοστεί το ταίριασμα.

Ο σχεδιασμός που έχει ως βάση τις παλινδρομήσεις ασυνέχειας (regression discontinuity design) στηρίζεται στην κατάταξη των ατόμων σύμφωνα με ειδικά, μετρήσιμα κριτήρια. Αρχικά, προσδιορίζεται ένα όριο (cut-off point), με βάση το οποίο καθορίζεται το εάν ένα άτομο έχει δικαίωμα συμμετοχής. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες συγκρίνονται με μη συμμετέχοντες (ακριβώς λίγο κάτω και λίγο πάνω από το όριο που έχει προσδιοριστεί) και ελέγχεται το κριτήριο επιλεξιμότητας. Η μέθοδος αυτή υποθέτει ότι τα άτομα που είναι κοντά στο όριο, αλλά βρίσκονται στη «λάθος» πλευρά δεν συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Αφού ληφθούν υπόψη τα κριτήρια επιλογής, οι υπόλοιπες διαφορές μεταξύ των ατόμων ακριβώς κάτω και ακριβώς πάνω από το όριο δεν είναι στατιστικά σημαντικές και δεν θα επηρεάσουν τα αποτελέσματα. Αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για να συμβεί αυτό είναι να ακολουθηθεί αυστηρά το όριο που έχει καθοριστεί. Μια επισκόπηση των εν λόγω τεχνικών με παραδείγματα για προγράμματα δημοσίων έργων είναι διαθέσιμη στο Grosh et al. (2009).

Σημείωση: Μια ανάλυση διαφορετική από αυτή που παρουσιάστηκε είναι η «ανάλυση κόστους-οφέλους», η οποία εκτιμά τη σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας για τα προγράμματα δημοσίων έργων. Οι πληροφορίες για το κόστος θα πρέπει να περιλαμβάνουν αναλυτικά στοιχεία του προϋπολογισμού για κάθε δραστηριότητα (εργασία, διοίκηση, διαχείριση, υλικά εισροής), καθώς και για το έργο (δρόμοι, υποδομές άρδευσης). Επιπλέον, οι πληροφορίες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την αποδοτικότητα που έχει τεθεί ως στόχος για την εκτίμηση του ποσοστού των οικονομικών πόρων το οποίο πραγματικά φτάνει στους παραλήπτες. Ο υπολογισμός των οφελών περιλαμβάνει: α) άμεσα βραχυπρόθεσμα

αποτελέσματα, τα οποία μετρώνται με την αύξηση της απασχόλησης και του εισοδήματος των συμμετεχόντων (μείον το κόστος συμμετοχής και το κόστος ευκαιρίας) και β) τις πιθανές έμμεσες μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, οι οποίες μετρώνται με την προστιθέμενη αξία για την κοινότητα και τα δευτερογενή οφέλη για την απασχόληση, που προκύπτουν από τα περιουσιακά στοιχεία που δημιουργήθηκαν. Οι πληροφορίες για λεπτομερή ανάλυση του κόστους και των οφελών δεν είναι διαθέσιμες. Ελλείψει αυτών των στοιχείων, οι αναλυτές έχουν προσπαθήσει να υπολογίσουν τη σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας χρησιμοποιώντας ορισμένες εύλογες παραδοχές. Ο Ravallion (1999) έχει προτείνει απλά αναλυτικά εργαλεία για τον υπολογισμό ενός συνολικού μέτρου, με σκοπό την ταχεία εκτίμηση της σχέσης κόστους-αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων δημιουργίας θέσεων εργασίας, όσον αφορά την αύξηση του εισοδήματος των φτωχών. Η ανάλυση που προτείνεται επικεντρώνεται στις τιμές πέντε βασικών μεταβλητών: α) ένταση εργασίας (με άλλα λόγια, το ποσοστό της συνολικής δαπάνης για μισθούς στο συνολικό λειτουργικό κόστος), β) στόχευση της απόδοσης· ποσοστό μισθών που καταβάλλονται στους φτωχούς εργαζόμενους, γ) καθαρό κέρδος μισθών (με άλλα λόγια, οι ακαθάριστες αποδοχές μείον όλα τα έξοδα της συμμετοχής που βαρύνουν τους εργαζόμενους), δ) έμμεσα οφέλη που απορρέουν από τα περιουσιακά στοιχεία που δημιουργήθηκαν, ε) το μερίδιο κρατικής δαπάνης που πραγματικά ωφελεί τους φτωχούς, όταν απαιτείται συγχρηματοδότηση από μη φτωχές κοινότητες.

Παράρτημα IX: Απαιτούμενα δεδομένα για την αξιολόγηση

Στο Παράρτημα αυτό καθορίζονται μια σειρά απαραίτητων δεδομένων τα οποία πρέπει να είναι διαθέσιμα για την αξιολόγηση των επιπτώσεων, καθώς και για την παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων του προβλεπόμενου προγράμματος.

Για καθεμιά από τις κοινότητες στις οποίες απευθύνεται/στοχεύει το πρόγραμμα, πρέπει να διαμορφωθούν τρία βασικά «προφίλ»: α) προφίλ κοινότητας, β) προφίλ νοικοκυριού, γ) προφίλ ατόμου.

Α. Προφίλ κοινότητας

Μια πιθανή αξιολόγηση των επιπτώσεων σε επίπεδο κοινότητας απαιτεί μια αποτύπωση της σημερινής κατάστασης, με τρεις όψεις:

Α.1 Τρέχοντες δείκτες

- Δείκτης φτώχειας
- Ποσοστό ανεργίας, ποσοστά υποαπασχόλησης και αεργίας (ανά φύλο και ανά ηλικία, για να μετρηθούν τα ποσοστά γυναικών και νέων)
- Καταγραφή και σημασία των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε μετρητά και άλλων προγραμμάτων στήριξης (μεταβιβάσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά κεφαλήν ή καταγραφή των πιο σημαντικών προγραμμάτων για τη συγκεκριμένη κοινότητα)

Α.2 Παραγωγικές δραστηριότητες στο πλαίσιο ή όχι της αγοράς

- Προσδιορισμός των πιο σημαντικών οικονομικών δραστηριοτήτων και των πρόσφατων αλλαγών στην κοινότητα εξαιτίας της κρίσης και κατά-

ταξη ανάλογα με τη σημασία τους για το επίπεδο απασχόλησης με βάση τα είδη προϊόντων και τον όγκο τους:

  - γεωργία
  - οικοδομή
  - μεταποίηση
  - υπηρεσίες
  - απασχόληση στον δημόσιο τομέα
  - τουρισμός.

- Προσδιορισμός των πιο σημαντικών μη αμειβόμενων οικονομικών δραστηριοτήτων στην κοινότητα και κατάταξη ανάλογα με τη σημασία τους για την επιβίωση της κοινότητας· εάν είναι εφικτό, προσδιορισμός συγκεκριμένων τύπων δραστηριοτήτων/προϊόντων:
  - Ιδιωτική παραγωγή για ιδία κατανάλωση
  - Συνεισφορά σε μη αμειβόμενη οικογενειακή εργασία (πλαίσιο: «παροχή βοήθειας» σε μέλη της οικογένειας που εργάζονται για άλλους, π.χ. στη γεωργία και σε οικογενειακές επιχειρήσεις).

Η κατανόηση της τοπικής οικονομίας (παραγωγικές δραστηριότητες στο πλαίσιο ή μη της αγοράς) είναι απαραίτητη ώστε να διαμορφωθεί και να επιλεγεί το κατάλληλο πρόγραμμα έργων. Στο πλαίσιο αυτό χρειάζεται να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις με τις τοπικές αρχές ή/και τους κυβερνητικούς παράγοντες που είναι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη.

Α.3 Θεσμοί, κοινωνικά προγράμματα και δημόσια περιουσία

- Τωρινές και πρόσφατες αλλαγές λόγω της κρίσης:
  - στη λειτουργία των αγορών
  - στα σχολεία και τα νηπιαγωγεία
  - στα νοσοκομεία, τις κλινικές, τα κέντρα υγείας, τα μέσα μεταφοράς
  - στις τοπικές αρχές, τις τοπικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
  - στις τράπεζες.
- Υπηρεσίες και κοινωνικά προγράμματα που παρέχονται από το κράτος:
  - κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα και κοινωνικές μεταβιβάσεις σε είδος
  - κύρια απασχόληση που προωθεί τα κοινωνικά προγράμματα

Χρειάζεται να καταγραφεί η παροχή χρηματοδότησης από τα κοινωνικά προγράμματα στη συγκεκριμένη περιοχή πριν και μετά την κρίση, τυχόν καθυστερήσεις από τους φορείς υλοποίησης, καθώς και οι αιτίες για τις περικοπές. Είναι αναγκαίο επίσης να διαπιστωθούν οι «ανάγκες» της κοινότητας, όπως τις αντιλαμβάνονται οι τοπικές αρχές και τα μέλη της κοινότητας, καθώς και να χαρτογραφηθεί η λειτουργία (ή μη) των εμπλεκόμενων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στην κοινότητα. Παράλληλα, πρέπει να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις με τις τοπικές αρχές ή/και τους κρατικούς παράγοντες που είναι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη και να συγκεντρωθούν πληροφορίες μέσω κοινοτικών focus groups.

Β. Προφίλ νοικοκυριού

Β.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

- μέγεθος και σύνθεση του νοικοκυριού: ηλικία, φύλο, παιδιά, μέλη με αναπηρία, αριθμός μεταναστών
- τύπος νοικοκυριού: πολυγενεακή οικογένεια· ενήλικες μόνο· ηλικιωμένοι μόνο· εκτεταμένη ή πυρηνική οικογένεια
- αριθμός εξαρτώμενων μελών (απασχολούμενοι/συνολικό μέγεθος νοικοκυριού)
- μορφωτικό επίπεδο των μελών του νοικοκυριού (γυναίκες/άνδρες)
- αριθμός παιδιών που φοιτούν στο σχολείο
- κοινωνική στήριξη που ελήφθη (προγράμματα καταβολής μετρητών και άλλα προγράμματα στήριξης)
- τρέχον εισόδημα του νοικοκυριού-μοντέλο δαπανών σε σύγκριση με το αντίστοιχο πριν από την κρίση

Β.2 Συμμετοχή του νοικοκυριού σε παραγωγικές δραστηριότητες στο πλαίσιο ή όχι της αγοράς

- Προσδιορισμός της σημασίας των παρακάτω οικονομικών δραστηριοτήτων για το νοικοκυριό, δηλαδή του αριθμού των μελών του νοικοκυριού που συμμετέχουν σε κάποια από τις παρακάτω οικονομικές δραστηριότητες:
  - γεωργία

- κτηνοτροφία
- οικοδομή
- μεταποίηση
- υπηρεσίες: νοικοκυριά και κράτος
- τουρισμός
- συνεισφορά μη αμειβόμενης οικογενειακής εργασίας (είτε σε μέλη της οικογένειας που απασχολούνται, λ.χ. στη γεωργία, είτε σε οικογενειακές επιχειρήσεις)
- προετοιμασία φαγητού, φροντίδα παιδιών, ηλικιωμένων, ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Αυτές οι πληροφορίες είναι δυνατόν να συγκεντρωθούν από το «ατομικό προφίλ» των μελών του νοικοκυριού που περιγράφεται παρακάτω. Εναλλακτικά, μπορεί να γίνουν ερωτήσεις σχετικά με τη σημασία και την ιεράρχηση των εν λόγω δραστηριοτήτων για το νοικοκυριό.

Β.3 Εισόδημα του νοικοκυριού

- Προσδιορισμός του συνολικού ποσού και των πηγών του εισοδήματος του νοικοκυριού, του χρόνου που απαιτείται για να εξασφαλιστεί το εισόδημα, της προβλεψιμότητας και της συχνότητας των εισοδημάτων κατά τη διάρκεια του έτους:
  - χρήματα από μέλη της οικογένειας εκτός νοικοκυριού
  - χρήματα από επιχειρηματικές δραστηριότητες
  - μισθοί και εν γένει αμοιβές
  - μεταβιβάσεις μετρητών (να αναφερθούν το πρόγραμμα και το ποσό που ελήφθη).

Β.4 Περιουσιακά στοιχεία και χρέη του νοικοκυριού

- γη (ιδιόκτητη, μισθωμένη κλπ.)
- αγροτικά ζώα
- μέσα μεταφοράς (εάν υπάρχουν)
- κυριότητα κατοικίας
- οικιακές συσκευές
- αποταμιεύσεις (επίσημες και ανεπίσημες)

- δάνεια, πιστώσεις (σε ποιον)
- άλλα

Γ) Ατομικό προφίλ

Γ.1 Προηγούμενη απασχόληση του υποψηφίου για το πρόγραμμα άμεσης δημιουργίας θέσεων εργασίας

- Η σημερινή κατάσταση απασχόλησης του ατόμου (εργαζόμενος/η, υποαπασχολούμενος/η, άνεργος/η):
  - πού εργάζεται
  - πόσες ημέρες την εβδομάδα, την ημέρα, τον μήνα
  - τομέας και είδος εργασίας (με/ή χωρίς κοινωνική ασφάλιση).
- Άμισθη «βοήθεια» σε άλλα μέλη του νοικοκυριού τις ημέρες που εργάζονται (προσδιορισμός της διάρκειας και του είδους «βοήθειας» που προσφέρεται προς την οικογένεια χωρίς αμοιβή)
- Ημερομίσθιο (μοντέλο εξόδων και βαθμός συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων για τα έξοδα)
- Προσδιορισμός του αν υπάρχουν, και αν ναι πόσοι, μετανάστες εργαζόμενοι στο νοικοκυριό, της συνεισφοράς τους στο εισόδημα του νοικοκυριού και της διάρκειας της απουσίας τους από το νοικοκυριό
- Προσδιορισμός του εάν το άτομο έχει μετάσχει σε προγράμματα προστασίας ή προώθησης της απασχόλησης
- Προσδιορισμός του εάν το άτομο λαμβάνει μεταβιβάσεις σε χρήμα (μοντέλο εξόδων και βαθμός συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων για τα έξοδα)

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να προσδιοριστεί το καθεστώς απασχόλησης κάθε μέλους του νοικοκυριού: πλήρως απασχολούμενος· μερικά απασχολούμενος· άνεργος-υποαπασχολούμενος, μη οικονομικά ενεργός. Επιπλέον, πρέπει να αποτυπωθεί το εργασιακό παρελθόν για να προσδιοριστούν οι δεξιότητες που διαθέτει το κάθε μέλος (από την παρούσα και την παρελθούσα εργασιακή εμπειρία συν τα καθήκοντα στο νοικοκυριό – προσδιορισμός της ανάγκης εκπαίδευσης για την απόκτηση δεξιοτήτων)· το επίπεδο μισθών· το είδος άμισθης εργασίας και ο χρόνος που αφιερώνεται σ' αυτήν. Επίσης, στην περίπτωση των

μη οικονομικά ενεργών, είναι χρήσιμο να καταγραφούν οι αιτίες για τη μη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό.

Γ.2 Ατομικό εισόδημα

- Προσδιορισμός του συνολικού εισοδήματος του ατόμου και των πηγών του· του χρόνου που απαιτείται για την απόκτηση του εισοδήματος· της προβλεψιμότητας και της συχνότητας του εισοδήματος κατά τη διάρκεια του ημερολογιακού έτους:
  - χρήματα από επιχειρηματικές δραστηριότητες
  - μισθοί και αμοιβές εν γένει
  - μεταβιβάσεις μετρητών (να αναφερθεί το πρόγραμμα και το ποσό που ελήφθη).

Γ.3 Μη αμειβόμενη εργασία

- Προσδιορισμός του χρόνου που δαπανάται για:
  - παραγωγή για ιδία κατανάλωση
  - οικογενειακή εργασία
  - απόκτηση δωρεάν αγαθών
  - συλλογή-αποθήκευση νερού σε δύσκολη εποχή
  - παρασκευή φαγητού
  - φροντίδα παιδιών, ηλικιωμένων, ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να καθοριστεί ο χρόνος συνεισφοράς κάθε μέλους του νοικοκυριού στη μη αμειβόμενη παραγωγή και σε υπηρεσίες φροντίδας. Το ιδεώδες θα ήταν οι πληροφορίες αυτές να συλλεχθούν μέσω μιας έρευνας για τη χρήση του χρόνου. Ειδάλλως, ένας σύντομος κατάλογος που θα καταγράφει αυτές τις δραστηριότητες μπορεί να μας προσφέρει τις εν λόγω πληροφορίες.

Γ.4 Ατομικά περιουσιακά στοιχεία και χρέη

- σπίτι και γη (ιδιόκτητα, ενοικιαζόμενα κλπ.)
- αγροτικά ζώα
- μέσα μεταφοράς (εάν υπάρχουν)
- οικιακές συσκευές
- αποταμιεύσεις (επίσημες και ανεπίσημες)

- χρέη, πιστώσεις (σε ποιον)
- άλλα

Πολλά περιουσιακά στοιχεία συνήθως δηλώνονται ως κοινή περιουσία του νοικοκυριού, αλλά είναι σημαντικό, για την εξακρίβωση ατομικών περιουσιακών στοιχείων, να γίνουν οι κατάλληλες ερωτήσεις, όπως: «Ποια ήταν η πηγή χρημάτων που επέτρεψε την αγορά του τάδε αντικειμένου;», «Ποιανού απόφαση ήταν να αγοραστεί αυτό το αγαθό;», «Ποιος θα πάρει την απόφαση να πουληθεί ένα αγαθό;».

ISBN: 978-960-9571-25-8